

B2-páholy

S azok a boldog békeidők, ha ilyenek voltak volna, és boldok idők lettek, lehetek volna, ráadásul még békések is, de hát, ha már elkezdtek így, vegyük adottnak a kimondott szavakat, azok, igen, a boldog békeidők, egy pillanatra kettéhasították rosszkedvem komor és sötét színházi függönyét. S lőn világosság.

Tegnap éjjel a tetőtéri ablak keskeny részében álltam, néztem kifelé, egyszerre megláttam az ég alján, lassan, ráérősen, fényesen és méltósággal, nyugatról kelet felé tartani egy ufót. Minden kétséget kizáróan az volt, hangtalanul siklott a hajnal felé közeledő, halódó éjszakában, nem zúgott, nem villogott, mint valami repülő, fénye egyenletes volt, ahogy a haladása is.

Megjelenése nem keltett bennem izgalmat, viszont annál több emléket ébresztett. Konkrétan és eredete szerint kettőt, noha mindkettő hosszabb folyamatot hivatott megjeleníteni.

Az első emlék Soltvadkertre, ott is a soltvadkerti tó partján, a Pipacs utca 15-ös szám alatt található kis ház teraszára visz vissza. Itt üldögéltünk éjszakáról éjszakára Jankovics tanárral, aki már akkor is komoly és komor tudósa volt a régi magyar irodalomnak, bár errefelé ritkán kanyarodtak el akkori beszélgetéseink. Ferike, a helybéli lakos, ilyenkorra valahányszor befejezte naponta visszatérő elfoglaltságát, erőgyárának az umbuldálását, ami más nyelven valami olyasmit jelenthetett, hogy ismét járóképessé tette öreg, minduntalan szétesni készülő öreg Trabantját, és elpüfögött vele haza. A ház nyugovóra tért, ketten maradtunk. A két ufó-vadász. Az asztalon egy üveg ufólé állt, ami a halandók megítélésében csak közönséges házipálinkának számított volna, de mi tudtuk, hogy nemcsak annyi, illetve elsősorban nem annyi, hanem egészen más. Fejünket az égre fordítottuk, és bámultuk a csillagokkal megrakott felső messzeséget. S amikor valamelyikünk ufót látott átfényleni a boltozaton, hangosan felkiáltott, ujjunkat ráemelve azonosítottuk azt, egy-egy adag ufólével megpecsételtük a felfedezést, és egy virtuális ufó-naplóban rögzítettük a névvel ellátott észleletet. Majd ismét visszahanyatlottunk karosszékeinkbe és arcunkat az ég felé fordítottuk. Hajnalban, néha, egész ufórajokat pillantottunk meg. Említett halandók, persze, azt mondhatták volna erre, hogy valójában a feltámadó szél kergette a felhőket az égen, amelyek a csillagok előtt szaladtak át, azt a tévképzetet keltve fel bennünk, ufólétől elkínzott és elbódult ufó-vadászokban, hogy a csillagok rohannak át az égen, néma rohanásukat pedig ufójárásnak vélhettük, tévesen. Persze a dologban nem volt semmi tévedés, tudtuk mi azt jól, a halandók dolga az, hogy ők tévedjenek az effajta események megítélésében.

Ahogy Nemes Nagy Ágnes is tévedett, amikor először állt meg nyugágyam mögött a szigligeti alkotóház teraszán. Ez lesz a második visszarévedés...

– Maga mit néz, Zalán – kérdezte rekedt, agyondohányzott hangján. – Ufókat várok – válaszoltam. És megkértem, hogy ne rúgja fel a nyugágy mellé állított ufóleves üvegemet. Nem rúgta fel. Odahúzta a maga napágyát az enyém mellé, és türelmesen várt, az eget nézve. Mutattam, hogy hol halad az aktuális ufó. Az repülő, legyintett szigorúan. Hosszabb időbe telt, míg meggyőztem az igazságról. Amikor ez sikerült, ittünk egy adag ufólét, majd mindketten újra az ég tanulmányozásába merültünk. Észre sem vettük, hogy közben eltelt a két hét, amelyet pihenésül szántunk magunknak, az éjre éjt követő ufóvárás közben megbeszéltük a világ és a költészet dolgait, miközben alig néztünk egymásra, arcunk az ég felé fordult, ha van olyan kifejezés, hogy napraforgó, akkor kell lennie olyanoknak is, hogy égreforgó, mi, akkor, ott, égreforgók

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XIII. évfolyam 6. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából kiadja a Napkút Kft. Megjelenik évente tízszer.
Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztik: **Bába Szilvia** (művelődés), **Babics Imre** (vers),
Balázs Géza (nyelvművelés), **Bognár Antal** (évkönyv), **Borbély András** (próza), **Elek Szilvia** (zene),
Kovács Ildikó (szöveggyűjtés), **Prágai Tamás** (dokumentum), **Sebeők János** (környezet),
Szondi Bence (törvénytudás), **Vincze Ferenc** (műbírálat), **Wegner Tibor** (művészet).

Szerkesztő-szervező: **Szondi Eszter**.
Napút-kör: **Csűrös Miklós**, **Doncsev Toso**, **Gráfik Imre**, **Hankiss Elemér**, **Dr. Koncz Gábor**,
Radnóti Zsuzsa, **Rakovszky Zsuzsa**, **Szörényi László** (tiszteltetelli konzulensek).

Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztőség: 1014 Budapest, Szentháromság tér 6. fsz. 29. • Telefon/fax: (1) 225-3474 • Mobil: (70) 617-8231
E-mail: napkut@gmail.com • Honlap: www.napkut.hu

A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

B2-páholy

Zalán Tibor tárcája borítóbelső

Évgyűrűk

Szakonyi Károly: Arcok a múltból 3

Cédrus

Csaba Lilla: Parttalanul 7

Deák Zsuzsanna: Utoljára leszel levél 7

Balla Zsuzsanna: Glossza József Attila
Medáliák 2. című versére; Állomás; Te;
A folyó felől fújt a szél 8

Sütő Fanni: Zakopane 11

Mező Hajnalika: Megváltó; Nagyszombat;
Bejárat; Kéknap; Rózsák, hangyák 12

Hétfvári Andrea: Szitamon-versek 15

Erdélyi Tea: Érintés; Varázslat 18

Komor Zoltán: Tértáncok; Az ablakon túli
félelmek; Minden mindenhez fordul 19

Bozgor Elian: Pedro és Pedró 23

Kő-Szabó Imre: Ellopták az autómát 27

Nyírfalvi Károly: Szabadszedés 30

Pruzsinszky Sándor: Törpepacsirta 34
Milan Rúfus–František Hrubín: Fazék, főz!

(Ujszigeti Dezső, Orisek Márta
és Ujszigeti T. Judit fordítása) 64

Adrienne Rich: Nők (Gál Erika fordítása) 67

Robert Browning: Az elveszett kedves 68

Christina Rossetti: Lélekrajz
(M. Pálffy Erika fordításai) 69

Lucian Blaga: Lehajtott fejfel 70

Mihai Eminescu: Kint ősz bolyong 70

Ovid Densusianu: Fekete keresztútnál 71

Grigore Vieru: Anyám alakja 71

Octavian Goga: Hazátlan 72

George Bacovia: Halk vers (Piano); Dísz;
Utolsó dal (P. Tóth Irén fordításai) 73

Dagmar Nick: Végérvényesen; A híd; Könnyedén;
Tulajdon; Szándék (Schiff Júlia fordításai) . . 75

Handó Péter: Nyelvi szaltók Heidegger nyomán 77

Mustra

Dan Stanca: Átlátszó sírok
(Kirilla Teréz bevezetője és fordítása) 80

Hunyadi János lakodalma;
Márkó királyfi és Madzsarina Fülöp
(Frankovics György fordítása) 86

Doncsev Toso: Anasztázia 91

Tárlat

Wehner Tibor: Gúzsba kötve. 94
 Józsay Zsolt szobrai (színes melléklet)
 (Ádám János, ill. Sulyok Miklós felvételei)

Szónár

Balázs Géza: „Mérges pipacson túl...”,
 népköltészetén túl. 97

Hangszóló

Gracza Lajos: Slavimo slavno, Slaveni 101

Téka

Sidronius Hosschius: Szent Péter siralmai
 (Hubert Ildikó bevezetőjével) 105

Ablak

Gáspár György: „Kivetettség, végre meg-
 értettem: ez az egyetlen meleg otthon”
 (Vasadi Péter: Opál beszéd) 111

Takács Éva: Egység: gondolat és/vagy
 szerkezet? (Bartis Attila–Kemény István:
 Amiről lehet) 113

Bereti Gábor: Párbeszéd a szokatlan
 és a megszokott között (Halmai Tamás:
 Újraírt emlékezet; Kalligráfia) 115

Druzsín Ferenc: „(…) a hanyatlás, pusztulás
 már magában humoros jellemű (…)”
 (Csűrös Miklós: Félmúlt és jelen) 120

Emlékezet

Hajnali naplók (Csokits János, 1928–2011) 125

E számunk szerzői. 129

Illusztrációk

Józsay Zsolt szobrai . . 6, 22, 63, 67, 79, 90, 104

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 56.

Erdélyi István: Füzesséry Magdolna, az elfelejtett
 erdélyi művésznő

E számunk megjelenését a Közigazgatási és Igaz-
 ságügyi Minisztérium Nemzetiségi és Civil Kapcsola-
 tokért Felelős Helyettes Államtitkársága támogatja.

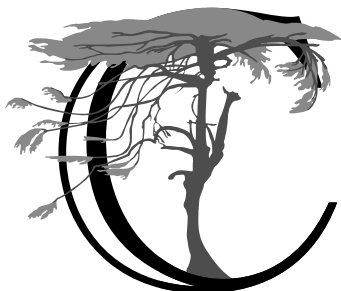
NAPÚT

Irodalom, művészet,
 környezet

XIII. évfolyam 6. szám

Cédrus-szavak

Műhelyünk 2001 óta szinte egész évben át tartó, témáját, műfaját, terjedelmét tekintve voltaképp parttalan pályázatot hirdet. Egyszerűsítve s bennfentesen Cédrus-pályázatnak hívjuk és ismerik így a jelentkezők. A szerzők, akik esztendőről esztendőre úgy félezer alkotást, gyűjtést küldenek be: több száz oldalas könyvkézírártól akár csillagászati tanulmányokon és vőfélydalokon át néhány zsenge versig. Szerkesztőink tüzetesen és szeretetből végigolvassák a munkákat, s általában mintegy ötven pályázót kiemelnek. Műveiket – ezt ígértük – gondozzuk, így-úgy közöljük. Ha könyvnyi az érték, Napkút Kiadónkra bízunk, hátha. E szerzésekből ezúttal majdnem lapszámnyit teszünk közzé. Az így beérkezett írásokból az év folyamán már eddig is, későbbi összeállításainkban is publikál(t)unk. Adósok nem maradunk. Felfedezünk. Számos író, költő, fordító, kutató első közlését igazgathattuk az induló pályán. Ez is céljaink közé tartozik.

Szakonyi Károly

Arcok a múltból

Akkoriban még Duna-vizet ittak a Tabánban, szamaras kordék hordták fel a hegyre a lajtokat, a kocsisok kiabáltak: – Donau-wasser!... Donau-wasser! – Nagypáink még ezt itták, pedig a girbegurba utcák közepén a vajatban – ha kövezve voltak a sikátorok, akkor is – a folyóba csörgedezett a szennylé. A Hadnagy utca macskakövein is zörögtek reggelente a kordék vasalt kerekei, az asszonyok vödörben vitték a földszintes házak konyháiba a vizet.

A 49. szám alatt, egy csapott tetős házban lakott Köstner Jakab nyomdász feleségével, Turzák Juliannával, onnan járt le a Lánchíd közelében lévő a magyar királyi kereskedelemügyi minisztérium könyomdájába. Szerették az

igazgatóságon, mert szorgos munkás, később pedig ügybuzgó munkavezető volt. Negyvenhat éves korára szép családja volt már, négy serdülő lánya, egy következő gyermekkel pedig viselős volt nála tíz évvel fiatalabb felesége. Szerették egymást, mindketten apa nélkül nevelkedtek, Julianna anyja, Magdolna hajadonként szülte meg lányát Budán, valahol a Vizivárosban, ahol családotknál volt szolgáló. Jakab messziről, Csehországból érkezett a Duna bal partjára, a budweisi egyházkerülethez tartozó Weier nevű községből, ahol a Köstner Borbála nevű lányanya hozta világra 1840 november 19-én. A keresztlevél szerint Borbála apja, Köstner Martin házában. A gyermeket nemzője nem vállalta, így hát törvénytelennek minősült, nevét valószínűleg keresztapja, Braun Jakab althutteni árus után kaphatta. Családi emlékezet szerint monarchiai katonáskodása során került Magyarországra, és minthogy édesanyjáról nincsenek sem szóbeli, sem írásos emlékek, feltételezhető, hogy időközben elhalálozott, így hát Jakabot semmi sem kötötte szülőföldjéhez. Budához ellenben szerelme, Julianna. Itt telepedett le, keresett munkát, tanulta ki a nyomdászmesterséget, és 1880-ban nyert magyar állampolgárságot. A szó még később is sokszor németül ment anyám családjában, Köstner Jakab jól beilleszkedett a tabáni életbe. Anyai nagypám az ő legkisebbik gyermeke volt, de fiát Jakab már nem ismerhette meg, mert mire megszületett Ferenc, meghalt.

Jakabot szép embernek tartották, a nyílt tekintetű, pödrött bajuszt, kis kecskeszakállt viselő férfi elegáns úrként öltözködött és viselkedett, munkatársai tisztelték. Turzák Julianna is derék, csinos arcú, az élet terhét zokszó nélkül viselő, gyermekeit féltő gonddal nevelő asszony volt, nagy kontykoszorúba fésülte dús haját, mint Erzsébet királynő. Szüksége is volt a kitarásra, mert hamar elvesztette a férjét.

Kösztnér Jakab (akkor már így írta a nevét) műhelyfőnöki szigorának lett az áldozata. Volt egy részeges, kötekedő beosztottja, de túrte, eltúrte a műhelyben, sajnálta szerencsétlen sorsa miatt. Egyszer mégis betelt a pohár, figyelmeztette, ha nem viselkedik rendesen, kiveteti a szűrét. Aznap, amikor a baj történt, valamiért megint lekapta, de napirendre tért az ügy fölött, sok munka volt, sietve vitte a kész levonatot az igazgatóságra láttamoztatni. Ez az ember meg azt hitte, betartja ígéretét és kidobhatja. Nyitott bicskával várta. Kösztnér Jakab kivédte a szűrást, ám a penge megsebezte a bal tenyerét. Nem törődött vele. De minthogy ólommal dolgoztak, a seb elmérgesedett. Amputálni kellett volna, csakhogy Jakab tiltakozott. Mire beleegyezett volna, késő lett. A halotti levélen ez áll: nyírkedény lob, vérmérgezés.

Fia, Ferenc, anyai nagyapám 1886-ban már félárván született. Akkori szokás szerint gyászszalagot fűztek fehér fejkötőjébe és ingecskéjének csipkéibe.

Kösztnér Ferencnek szép kalligrafikus írása volt. Frontról küldött tábori levelezőlapok meg családi levelek őrzik keze írását. Előbb műszaki altiszt lett a nyomdában, majd litográfusként alkalmazták – öt-hat éves koromban ő tanítgattott rajzolni. 1907-ben ismerkedett meg Hornyák András napszámos és Felschl Erzsébet soroksári szülők lányával, a nála néhány hónappal fiatalabb Terézzel. Felschl Erzsébet anyja, Johanna házakhoz járt mosni, takarítani, és már volt egy lánya, Irma, a *tánti*, akinél kicsi gyermekként anyámmal nyaraltunk Vecsésen.

Teréz, anyai nagyanyám a házassága révén került a Tabánba, a Felsőhegy út 47. szám alatti házba, ahol a kis gellérthegyi házak előtt, a földút mentén ki-be dőlő fakorlát futott végig, azon túl ereszkedett a lejtő a Rácz fürdő felé.

Ebben a házban volt Rusz mama vendéglője. A fiatalok nála laktak, Teréz az üzletben segített, Ferenc pedig lejárt a Lánchídnál lévő nyomdába dolgozni. Hamar jött az első gyermekük, Mária, vagyis anyám. Ott született a hegy oldalában, a mai vörös téglás palota alatt.

Ezt a Rusz mamát mindig emlegették nagyanyámék, de igazán soha nem tisztázódott előttem, hogy miért is volt szükség amolyan örökbefogadás-féle az ő esetében. Alighanem azért, mert Hornyákné hamar megözvegyült, és az amúgy sem valami jó módban élő Felschl Erzsébet nem tudta eltartani a lányát. Teréz korai házassága – férje is, ő is húszéves volt – könnyített a helyzetén, nagyanyám pedig a vendéglősmesterségben is jártasságra tehetett szert. Kelllett is, mert Rusz mama csakhamar üzletet bérelt nekik a Várban, az Országház utca 20. szám alatt.

A XIV. században épült ház udvarát vadszőlő futotta be, a bolthajtásos vendéglőben kockás abrosszal terített asztalok álltak, iparosok, miniszteri kistisztviselők, a királyi vár alkalmazottai jártak oda, itták a fröccsöket meg a Polgári Serfőzde söreit, kvárgli és ruszli mindig volt a pulton borkorcsolyának. Nagyapám néha elővette bécsi citeráját és játszott a vendégeknek, akik vele énekelték a tabáni dalokat. Csakhamar otthagya nyomdai munkáját, és vendéglősként már az ő neve került fel a cégtáblára, különösen amikor 1929-ben névváltoztatással Kösztnérből Kasznár Ferenc lett.

Két lányuk volt, anyám, Mária, és húga, Teréz, egy kicsi gyermekük csupán néhány napot élt, de nagy fájdalmuk tizenhat éves fiuk elvesztése volt, aki tüdőlobban halt meg.

A lányok polgáriba jártak, aztán női kereskedelmibe, ahol főzni és varni is tanultak. Kasznárék már igazi budai polgárcsalád lettek, a Ruszwurmtól hozták a süteményeket, és Mária meg Teréz tánciskolában készültek a várbeli ünnepségen a nyitó táncra, a palotásra, a fiatal testőrök oldalán.

1930-ban, mint minden évben, a Vendéglős Ipartestület bált rendezett a Vigadóban farsang idején. A Tudományos Akadémia melletti sarkon, a jó nevű, elegáns Major-féle étteremben volt akkoriban főpincér Németh Lajos, akit nagyon becsült a tulajdonos, s minthogy tudta, még nőtlen a harminckét éves fiatalember, kérdezte, van-e már választottja az ismerkedési teadélutánra meg a bálra. Nem volt. Hát akkor menjen fel a Várba, a Kasznár-féle vendéglősnek van két szép lánya, hívja meg őket. Lajos nagy csokor vörös rózsával fel is ment, elfogadták a meghívást, mert Kasznáréknak tetszett a csinos, jó modorú fiatalember. Az estre a mama gardírozta a lányait, Lajos mindkettővel sokat táncolt, de igazán az idősebbik tetszett neki... Nemsokára megtörtént az eljegyzésük, és májusban a Mátyás-templomban az esküvőjük.

Ez kilencszázharmincban volt. Én harmincegy októberében születtem, első gyermekükként. Utánam még négy lány született, Márta, Magda, Anna és Erzsébet.

Apám tizenkét éves korában került fel Pestre vendéglős nagybátyjához, nála tanulta ki a szakmát. A Sopron megyei Zsirán született, 1898. január 22-én, szülei negyedik gyermekeként. A bátyja és két nővére mellett még egy öccse is volt.

Apja, Németh József Csepreg községben (Sopron megye) született 1863-ban. Szülei: Németh József és Horváth Rozália. Nincs adatom arról, hogy földjük lett volna, de minthogy N. József pásztoremler lányát vette nőül, ők maguk is alkalmazásban voltak. Fiuk Sámson Rozáliával – nagyanymmal – kötött házasságával jutott némi tulajdonhoz, vagyis az alsószakonyi házhoz. A Sámson család – S. János és Kiss Mária – vagyoni helyzetéről sincs több adatom ennél a háznál, aminek szomszédságában nagyanyám fivére, Sámson János kovácsmester lakott zsupori feleségével, amit azért érdemes megemlíteni, mert egy időben apámat szülei, amikor Fülesre szegődtek, rábízták, náluk lakva sokat éhezett. De ez csak az után történt, hogy elkerültek Zsiráról, ahol nagyapám egy Östör nevű gazdálkodónál lett mindenese, vagyis köznapon béres, vasárnap meg díszbe öltözött parádés kocsis, a környék uraságaihoz fuvarozva gazdáját kártyapartikra. Egy ilyen útról hazafelé az ittas Östörrel összekapott, ugyanis a tekintetes úr úgy vélte, *felkap a rudas*, amivel arra célzott, hogy rosszul hajtja a lovakat nagyapám. Ő meg hamar méregbe guruló ember volt, a lovak közé csapta a gyeplőt, *akkor hajtson a tekintetes úr!* És leugorva a bakról farképnél hagyta az uraságot. Szakítás lett belőle, nagyanyám hiába rimánkodott a férjének, hogy béküljön meg az úrral, hajthatatlan volt, inkább hagyta veszni az állását, pedig már gyerekeik voltak. Östör is kérte, hogy maradjon, mert nagyanyám főztjét nagyon kedvelte, de hasztalan. Visszatértek Szakonyba, napszámba jártak, nehezen éltek, amíg nem jött egy ajánlat Fülesről, a Zichy-birtokról, hogy menne oda nagyapám uradalmi ispánnak. Így kerültek a mai Nikitsbe (Burgerland) s hagyták apámat Sámson kovácsra. Aztán persze ő is követte őket Fülesre.

Ez még a trianoni döntés előtt történt.

Nagyapám jó gazda volt, értett az állatokhoz, a mezőgazdasághoz, szépen éltek a komencióból. 1926-ban meghalt, attól fogva nagyanyám a legkisebbik fiával látta el a gazdai teendőket. Fületről jutott fel apám a pesti nagybátyjához pincértanulónak. Később megjárta az olasz frontot, a háború után egyre feljebb jutott a szakmájában, nagy éttermekben, hotelokban volt főpincér, míg 1937-ben aztán önállósította magát, előbb Óbudán, majd a hetedik kerületben, a Magyar Színháztól egysaroknyira nyitott vendéglőt...

Itt aztán már én is belépnék a képbe, de – ahogy mondani szokták – az már egy másik történet.

Kop-kop, Karsai – kopogtat a deli nyolcvanadik! Derűvel köszöntünk máris. (A szerk.)

APÁM

Csaba Lilla

Parttalanul

Lettél álmos emlék eső mosta szivárványos délután
elmosódó léleküvegen arcod hullámmzó éjfutás
lassú kézfogás kezünk parttalan folyamon
hajamba pitypangot hintve ejtőznek időnk szeletei
fénnyé szelődülsz a széllal szaladok érezve holmi suttagást
csend ül homlokomon ujjainkon távoli kacagás
combunkon dobol szóttan játék ritmusa
szememben ázik lépések nyoma
hangunk sodrása hintázik ölünkben a napsugár
végtelenbe sóhajtanak testünk izmai
válasz nem érkezik

Deák Zsuzsanna

Utoljára leszel levél

A virág bokornyí színe
csuppenként lehull
békakuruttyulás szorul énekedbe
az álmok jégkockákba olvadnak
a fagy fátyláján sétáltasd kezéd
emeld az embert mellmagasságba
amikor a páfrány zöldje kékbe
játszik
és lila színű a zongora szava

zene melenget
ahol letelepedett a hideg
sok ezer levél elvesztett utakon
mindent ellep a füst hangja
ébredni
a füst karjaiban leszek

utoljára vagy virág
utoljára leszel levél
majd köd mosta szél
hogy megsimogasd mások szemét
amíg a hegedű elsírja énekét

Balla Zsuzsanna

Glossza József Attila Medáliák 2. című versére

'Porszem mászik gyenge harmaton,'
Hangya hintáz árvalányhajon,
szélcsend jajong a bokrokon,
tejcsepp tócsáll az asztalon –

'lukas nadrágom kézzel takarom,'
foszlott anyagát nem siratom,
megstoppolja majd őrangyalom,
inkább védene, de nem hagyom –

'a kis kanász ríva öleli át'
mint vadszőlő a vén körtefát,
bő ingujjába fojtva sóhaját,
siratja sosemvolt birtokát,

'kővé varázsolt tarka malacát –'
elfelejtett, meglopott igazát,
s mint ütött-kopott vánkösát
feje alá gyűri bánatát –

'zöld füst az ég és lassan elpirul,'
korom bársonyára alkony csókja hull,
málló nappalokra éjszaka simul,
a romlás mulat, csak ropja konokul –

'csöngess, a csöngés tompa tóra hull,'
kopogj, a kapu zárja megszorul,
nézz, pillantásod az enyembe fúl,
zokogj, könny-gyöngyöd elgurul –

'jéglapba fagyva tejfehér virág,'
galamb csőrében törött olajág,
tűzben edződő haldokló parázs,
százszor megtörve az az egy varázs –

'elvált levélen lebeg a világ –'
ökörnyálra fűzött remény-virág,
ághegyen sírdogál egy pislaláng,
minden egészségünk tört szilánk –

Állomás

Ködöt rostál a nap,
Vén fákról könny pereg.
Összekapaszkodnak
füstszagú fellegek.

Az álmos állomás
kopott és meleg.
Nem leplezi mocskát,
hóvárón szendereg.

Vágyból valóságba
fut a sínvégtelen.
Álmom felé rebben
és befut a szerelem

Te

Az étel elomló íze vagy,
madár csőrében a mag,
virágfürt akác homlokán,
ábrándos, lusta délután,
utazónak templomtorony,
rév, hová éjjelre tér a komp,
szűkölködőnek tányér leves,
vigasz, mi bánatban felkeres,
menedéket nyújtó fogadó,
párna, pille álmokat hozó,
mondatban szó, betűn ékezet,
belőlünk táplált emlékezet,
pillér vagy sorshidam alatt,
bogáncs, mi lelkembe tapadt.

A folyó felől fúj a szél

Borzongás ölel, esteledik,
a folyó felől fúj, s apró
szúrásokkal csíp a szél.

Jól hangozna,
ha azt mondanám,
mesél. De nem!
Csak fúj közömbösen.
S még úgy se!
Csak fúj a folyó felől.

A vízre árny vetül.
Törzsek fehérlenek,
kopár óriások,
nem kísértének,
csak őrzik
a dermedt délutánt.

A mese, ha van, belőlünk nőtt
egy véletlen napon,
talán április volt a naptároidalon,
de lehetett bármikor, egyre megy,
nem érinti a lényeket.
Amúgy meg? Nem is mese,
és csapda se.
Tény, valódi, sőt igaz.
Te vagy és én vagyok.
Tegyük úgy, mint a nagyok!
Kéz a kézben, kart karba öltve,
a korlátról könyökölve,
nézzük a vizet, a folyót, a fákat,
a tengert, a kék eget,
vagy azt se, csak legyünk,
vegyünk egymás mellett
lélegzetet. Lehet?

Becsukjam a szemem,
hogyan lássalak?

Belső mozi, szélesvásznú
pillanat vetül. Vetíteni tán
kevés a kép. Őrizni elég.

Ha fázol, neked adom
rénszarvasos sálam melegét,
az első beszélgetés forró ütemét,
az álom verítékét egy nélküled-hajnalon,
a csokoládéízt az ajkamon,
a csendeket, amikor beszélni
nem kell és nem lehet.

Fázhatnak is, a feltétel adva van.
A folyó felől – még mindig – fúj a szél.

De a remegés forró,
hasztalan gyöngyözi homlokom a láz:
rózsája a legszebb ismert virág.

Sütő Fanni Zakopane

Ez Zakopane. Ahol csodák
díszítenek minden fakoronát.
Itt tényleg minden megtörténhet,
a józan ész és a törvények,
amik máshol igazak talán,
itt csupán árnyak esti házak falán.
Az égen mindig telihold ragyog,
s mese-közel vannak a csillagok
a síszánc tetején állva,
s egyé váltok, mint sör és málna
a pohár alján egy kiskocsmában.

Alíz Csodaországba tévedt.
De már csak emlékek és képek
maradtak neki, mert minden más
elfogyott, mint házunkról a mézeskalács.

Mező Hajnalka

Megváltó

délről érkezik
majd ahová mások
meghalni mennek

kezében méreggyilok
tengeri szivacs
küklopszok húsa

májusban egy
reggel, csípős
füstre ébredünk

épp ruháinkat
és műanyag
vackainkat égeti

gyöngyöket
tesz a nyelvünk
alá, hogy újra

beszélni tudjunk

letörli rólunk
a sápadt hárttyát
arcunkra pírt

lehel, egyetek
csak, mondja
közben újra mer

a levesből, amitől
megint
emberek leszünk

Nagyszombat

A cet gyomrában
vagyunk mindannyian
körülottem az arcok
az én arcaim

Regét hallgatunk
a teremtésről
mint annak idején
a földre kuporodva

Az ősoket mint egy
elektrosztatikus bundát
magamra terítem

Nagy levegőt veszünk
és elmerülünk a sötétben
kezek, nyúlványok
selymes foszlányok
után kutatunk

Tekintetünkkel tartjuk istent
hogy vissza ne hulljon a semmibe

Bejárat

Azt írja szívárványkelesztő
idő van a másik kezével
közben dagaszt és lisztez
pedig azt hittem
az ingoványban
találom meg hogy
a mocsárban majd
fűcsomóról fűcsomóra
kell ugrálnom hogy
elérjem közben majd
félig én is elsüllyedek
hogy nyugtalan remegés
leszek egy ló nyakán
egy vízzel teli szoba
folyondár és tüskés bokor

Ott még nem ismerem
ki magam ahol ő van.
A szoba túloldalán.

Kéknap

akkor az égen medúzák gyűrűztek
a minden-nők hangja visszhangzott
felhőketrecekben

szikár fák tündérei
óvó jelenések
harmatevők
csendgyűjtők
tétovák

izmaim megfeszültek
és zuhanni kezdtem
felfelé közénk
mindennél könnyebb
lettem
az álomidőben
úszva

néha láthatsz még
egy gondosan elrendezett
tálcán
a szekrényben a ruhák között
olyankor elmélázol rajtam
engem rajzolsz a párába
az ablakon a medúzákat
nézed bentről és felhangosítod
a rádiót

Rózsák, hangyák

Már rég kinőttél abból a hisztizős korból – mondtam a szomszéd kislánynak, amikor a levágott, túlnyílt rózsákért nyafogott. – Bár igazad van, manó, a nők sosem nőnek ki a hisztizős korból.

- Még anya sem nőtt ki – mondta erre –, a múltkor is sírt. A hangyák miatt.
 - A hangyák miatt? Megérttem. Azok miatt a hangyák miatt én is sírnék.
- Tovább hintázott, megfeledkezve a rózsaszirmokról.

Hétvári Andrea

Szitamon-versek

Egyiptom, Óbirodalom, Kr. e. 2730 körül

Kívánság

ujjad bársonyíve
selyemfonál képzet
bőröd muzsikája
jól hangzó ígéret
lakatolt jövőnek
magházába lépve
őskívánsággal
tölts mázas edénybe
égszínűre vetkőzz
senki meg ne lássa
hogyan úszol
karjaimban
át a mennyországba

Újjászületés

kinyílok mint a liliom
magamba zárom fényedet
köröttünk mélyerdő-magány
örökzöld árnyak lengenek
meddig ragyogunk
nem tudom
oltva teremtő
éjszakán
egyetlen perc
csillaggá dermedünk
örökkévaló homlokán

Folyóparton

összefutnak
szememben a sorok
írópálcám vérzik
s tegnapom egészen

folyóparton fekvé
 ha arra gondolok
 búzatenger-nyáron
 még nem lobogtál értem

Egy-ség

dűnenémaságú
 holdnemjárta éjben
 egymásba mártózunk
 hőselyem sötéten

★

dűnenémaságban
 szélnemlakta létben
 egymás csöndjét isszuk
 Amon tenyerében

★

hőselyem sötéten
 hőselyem sötéten
 Amon tenyerében
 Amon tenyerében

Üdzsat-spirál

Ember, ki születéél halál rútt kertjébe,

lépted
 harcaidnak útját
 mostanáig, s meggyötört
 léted már megnyugvást
 áhít, percig se
 csüggedjél,

S tűnődteél, az vezet, szíved vagy elméd-e,
 nem hullsz feledésbe, égi ösvény útja,

szédítő mélysége

emeli föl szíved majd a mindenségbe

Pir-m-haru

A
 fénybe
 igyekszem.
 Minden percem
 drága. Süppedő homo-
 konnem győztem hiába.
 Kitágult jelenem végtelenig élem
 szenvedésből épült ezer kockaélen.
 Kavargó méhemből jövendőt ellettem.
 Jövöm, izmom, erőm fehérlő kváderek.
 Ében sírkamráim zsi bongó tengerek. Porladó kövekből
 lét igéje lettem. Elszállt a mulandó múlt idő felettem.

Áldozat

benne
 az ismert
 névtelen üzen
 nincs neve
 nincs színe
 nincs illata
 nincs íze
 kerített kertedben a mag, sosem
 látott termést arat, örvénybe néz, mélybe
 hull, s egyesül mind a kimondhatatlan
 szükségszerűség
 az időtlen
 fölött
 suhogó
 galambszárnyak
 imája
 térdre borul bennük
 az isteni egyszerűség

Erdélyi Tea

Érintés

néha a történelem van a szemedben,
faltól falig kiélt életek,
szomorúság, remény,
a gyermek bizalma, valami
kemény, zárt gyémánt a szemed.
aztán kerek, kagylófényű opál,
benne olvadó, mézízű fény, a nap heve,
melegbarna föld, puha takaró –
tudom, a szemed elrejtene.
néha történetek suhannak át az arcodon.
ezer arcodon ezer mese.
mély árkokba burkolt fájdalom,
boldog percek selymes öröme.
néha a bőröd vaníliaízű,
áttetsző fényével vonja be a vágy,
máskor sós és kesernyés tenger,
izzó hullámait kezem szeli át.

Varázslat

Oldjuk el magunkat a csendtől,
lélegzetünket az éjszakától,
tagjainkat a várostól,
félelmünket a valóságtól,
álmainkat a nappaloktól,
képzeletünket az élettől,
vágyainkat a szerelemtől.
Oldjuk el magunkat a csendtől.

Kössük magunkat a felhőkhöz,
lüktetésünket a fákhöz,
bőrünk fényét a föld színéhez,
lépéseinket a nyárhoz,
mozdulatunkat a napsugárhoz,
hallásunkat az édes vízhez,
illatunkat a hold fényéhez,
tekintetünket egymáshoz.

Komor Zoltán

Tértáncok

Gondolatok 12 sms-nyi terjedelemben

félrehajított cigarettacsikk, mely mint aprópénz gurul a
dérben gömbölyödő macskakövön – vöröslík, s álomra huny a parázs,
az idei karácsony utolsó fénye
alszik a város is – térdeit kulcsolva, fejét önnön ölébe hajtva figyeli zugait,
ó, a nagy gyerek, szeme fátyolban

üres padok,
elhalt térgaléria

– mily eleven most minden tárgy magánya, itt az ünnep-égők
átcsorgó fényében

képzet-érintések tánca egy meggyötört kuka oldalán: keccses hattyú-siklás
tükro

álmodom már, de milyen szép most az álom: illata van, olyasféle, mint karácsonyi
gyertyaé, a törékeny lángé, ha feketére fal egy kanócot
álmomban cukorsüvegre hasonlít minden angyal, itt táncolnak ők, térgaléria színpadán,
padok közt óvatosan libbenve, egymáson át, a kis szellemek
kacajuk kék, énekük fehér – csupán jégszobrok piruettje, lépéseik nem érinthetik a
város sima kérgét

nyomukban hószikrát görget a szél, csillámló tél-darát, kicsit kacsintanak,
de nem hívnak tánkra,

én itt csak néző lehetek, áttetszőbb, mint maguk, vagy a lámpaoszlop vízesés-fénye
pillanat, akár sündörgő kandúr szemvillanása a tetőn – fantom: erkélyről csüngő
lepedő, mit lángok fosztanak

s már a tündérek illanása is csupán illúzió: a vonó utolsó siklása egy hegedű
leghalkabb húrján

nem is lehettek ők mások

csak a tegnapi zenék utolsó akkordjai, egy „minden szépet!” szólam, búcsúzó bús csók,
netán a reszkető kézben markolt forralt bor fűszerszaga,

az édes pára, mely kiszökken didergő ujjaink közül, s a járókelők közé szalad,
az elmúlt karácsony köszönő kísértetei... mint mikor két test ölel, s bizsereg még,
mikor seholy a másik

a parázs kihunyt, sose volt üresebb tér – meghűlt tárgyak merednek csak
magukba, titkos mosollyal sarkokban

mintha tudnák, merre maradt el az üveg cipellő

alszik a város is – térdeit kulcsolva, fejét önnön ölébe hajtva figyeli zugait,
a nagy gyerek...

álmodja tovább az álmot, amit picit én is álmodtam:

lángról, mely kanócot hevít,

emberek boldogságáról házablakok pikkelyei alatt,

vagy a szeretetről, igen, mely csak parázslík tovább

a belső szférák kövein heverve

Az ablakon túli félelmek

Az ablak hív, makacsul, kitartóan, én pedig ugyanilyen kitartással próbálok ellenállni a hívásnak. Ám erőm fogy: ha reggel úgy érzem, hogy egész nap szembe tudok szállni az ablakkal, délután már bizonytalanodom, este pedig, amikor kitekintek, s látom, hogy a kereten túl a város éjszaka-festménye csüng hatalmas, fekete házaival, és az égről érett gyümölcsként lóg alá a hold, volta-képp fegyvertelenül állok eme szirénnel szemben.

Szirénnek hívom, mert csalogat. Nem énekel ugyan, helyette képeket mutat, új és új tájakat, varázslatosabbnál varázslatosabb világokat; néha olybá tűnik, hogy zöld mezők terpeszkednek belvárosi házam előtt, olykor kék hegyek ormai hullámoznak végig az orrommal szemben. Ám szirén minden szempontból az ablak, csalogat, csalogat, de végül – tudom én jól – ragadozóként csapja össze fölöttem Vénusz légycsapójához hasonlatos kereteit. – Megvagy! – mondja majd talán, de hát egy ablak nem tud beszélni, én pedig csöndes beletörődéssel esem majd ki az utca szürke, kemény kockakövére, mereven, mint egy fáról lehullt ág, hisz akkor már a kapálózáshoz sem lesz semmi erőm. Jön majd az utca rémült népe, néznek rám, majd fel, egyenest az ablakra, és találgatják, ugyan mi is történhetett itt. Természetesen engem tesznek majd felelőssé a történetekért, nem pedig a valódi bűnöst, az ablakot, amely átvetett magán, és akkor én már képtelen leszek megvédeni magam a megalázó gyanúsítgatásokkal szemben. Pedig az erő, amivel sok éven át ellenálltam a csábításnak, tiszteletre méltó, még akkor is, ha végül, egy rövid pillanatra elhagyott.

Kezdetben függőnyt raktam az üvege elé – sok éve már ennek –, no persze mit sem ért, a vászon fodrozódása egyre ablakot sejtetett maga mögött, maga a tudat is kísértett. A redőny sem jelentett védelmet, néha egész éjszakákon át zörgette és dörömbölt rajta a kívül rekesztett, sértődött ablak, végtelenbe nyújtva minden esti percet, amelyet alva viselhet csak el az ember. Néhány hete odáig merészkedtem, hogy szekrényt toltam elé: behemót ruhásszekrényt, mozdítani alig bírtam, de az ablak ezt már valódi sértésnek vette, és intézkedése is sokkal határozottabb volt. Egy számomra elképzelhetetlen, erős mozdulattal – talán csak józan eszemet védi tudatalattim azzal, hogy el nem képzelem az erőt, amit ember soha ki nem fejthet – felborította a szekrényt, kihullt fehér ingek és kigýóként magukba tekerőzött nyakkendők fogadtak reggel. – Ezt tovább túrni már nem lehet! – csaptam akkor az ablak párkányára, az meg csak felkacagott, és az egyiptomi piramisok képét vetítette a szomszéd bérház mögé.

Jól tudom, rég megírták valahol, hogy ki kell esnem azon az átkozott ablakon, de napról napra küzdök, még ha küzdelmem kilátástalannak és el nem ismertnek is tűnhet a világ üvegen át rám kacsintó szemében. De kérдем én: tehet ennél többet egy ember?

Minden mindenhez fordul

01: Madarak születése

A világ szélén tűz ég, s ennél a tűznél egy öregember ül. Arcát ráncok erdői, az idők során – talán több ezer év alatt – a bőrébe vájt labirintusok borítják; s teste egy keményre fagyott, piszkos lepedőkre van csak csavarva. Reszkető keze kiszáradt ágakat és fekete fák lehullt, már porladó kérgét hajítja újra és újra abba a tűzbe, aminél melegszik. A tűzből pedig sötét pernye ugrál egyre a szürke ég felé, s ahogy az északi szél belekap és messzire fújja, a sok repkedő fekete pernye szárnyakat növeszt, s ébensötét madárrá, varjúvá válik. Így születnek s röpködnek messzire a varjak, csapatostul hömpölyögve végig városunk fölött; le-leszállva parkokban, az eldobott szemetet, csörgő zacskókat és áttetsző üvegeket csörgetve hosszú, kemény csőrükkel.

Az ember a világszéli hidegtől borzong, ha ilyenkor rájuk néz.

02: Körforgás valami tetőn

Kísért megint egy álom – olyan már, mint éjféλι kísértet, aki nem vár bebo-csátásra, hanem láncoktól megkopott kezével maga tárja ki a szoba ablakát, s besurran egy fagyos szellő formájában. Ebben az álomban a háztető fölötte járok: vagyis egy ház tetejének a gerincén egyensúlyozok lábbal; fölöttem a kövérre hízott hold halovány pallosa, alattam pedig – merthogy igencsak magas ez a tető – alszik mozdulatlanul s csöndben a város. A sötét ablakok mögöl képregény-buborékok szűrődnek csak elő: s minden buborékban látom, hogy mit álmodik épp a lakásban alvó. Ahogy így bukdácsolok előre – osonva, akár egy macska –, irigykedve figyelem csak a többi szendergő illékony álmait: hömpölygő folyók és tenger, lassan hintázó kis hajók vagy póré és forró ölelések. Amott egy családi vacsora képe – az asztalt körülülő mosolygó arcok –, s más-hol egy réten fekvő meztelen test int valamit a felhőknek.

Végül aztán a saját buborékomra lelek, s meglátom benne, ahogy állok ott a tetőn, bolyongok elveszve a házak felett, mint egy órült, egy holdkóros, s lemondó tekintettel mások álmait figyelem. Két kézzel kapok én e felé a buborék felé, talán hogy közelebről megnézhessem, de az meg rögtön szétpattan az ujjaim között, s a következő, amit észlelni vélek, hogy ébren fekszem reszketve az ágyban, s félek tőle, hogy valami kéz egyetlen pukkantással kilök innen is, s talán onnan is, ahová ezek után érkeznek.

03: Egyedül

Egy nap nyomtalanul eltűntek a tükörképek városunkból. Hiányuk már kora reggel borzasztó károkat okozott városunk lakóinak: amikor ébredés után először álltak meg a fürdőszobai tükör előtt, s nem lelték benne önmagukat – azokat a fáradt, megtört, álomból riasztott, színtelen városi arccokat, melyek

látványát úgy megszokták már a lepörgő élet során –, arra kezdtek gyanakodni, hogy még alszanak, s ez is csak egy őrült álom, amilyennel mindenki találkozott már. (Ők rögtön visszatértek ágyukba, s be se mentek dolgozni.) Mások inkább arra gondoltak, hogy valaki a tükröket lopta el, pedig hát a tükrök, azok ott voltak: csak épp nem tükröződött már rajtuk egyetlen városlakó arca sem. Csakis az üres, hátuk mögött fehéren nyújtózó fürdőszoba.

Mindez hónapokkal ezelőtt történt, de a tükörképek azóta sem tértek hozzánk vissza. Noha itt vagyunk mind egymásnak, még sosem éreztük olyan magányosnak és elhagyatottnak magunk, mint azóta, hogy teljesen eltűnt életünk-ből a tükröződés. Saját magunk hiánya lassan, de biztosan öli meg vázában hervadó virághoz hasonlatos lelkünk s pusztulásra ítéli közösségünk, amely önmagunk nélkül nem közösség többé.

04: Minden mindenhez fordul

Az emberi építészet legnagyobb csodája, minden mérnöki tervezés legbravúrosabb megoldása a sarok. Egy szoba sarkai például, vagy egy teremé – lényeg, hogy sarok legyen, jobbról és balról egy-egy fal ölelje. A sarkok az emberi jószágba vetett hit világítótornyai: ha a sarokban állva hátunkat a falnak döntjük, csakis a másikra tudunk figyelni, ha viszont a sarokba fordulunk, s hátunkat tartjuk csak a másik, szobában álló felé, mondatai akkor is eljutnak hozzánk – s a legszebb, hogy elmenekülni előlük semmiképp sem tudnánk.

Akik sarkokat terveznek – a legkiválóbb, legrátermettebb mérnökök, építésszek és gondolkodók említhetők itt –, egytől egyig az emberi párbeszéd elkötelezett hívei.

A jövőt csakis sarkokból lehet felépíteni.

AZ ÁRADAT I.

Bozgor Elian

Pedro és Pedró

(Ha ünnep lenne, ünneprontó lenne!)

B. Ervin emlékének

*A Bauer emlékindítvány (ad hoc-társu-
lás) tagjainak:*

Gyarmati Istvánnak,

Sarkadi Balázsnak,

Schubert Andrásnak,

S. Tóth Lászlónak,

Vekerdi Lászlónak,

Zana Zoltánnak

Az évekkel ezelőtti elhatározás – eleddig – elhatározás maradt. Nem sikerült akkoron az a „Melville-féle karózás”, úgyhogy darabig szabad-halként úszkálga-
tott e semmi-valami (egy újsághír), amit világunk partjainak ütköztettek a sajtó
munkásai, közējük gondolva a képelgés- és hangzás-szolgálat embereit is.

Úgy is fogalmazhatnánk, hogy amikor személyesnek és világnak szorongat-
tatásai (együtt) kivesznek bennünket a szemlélődés szibarita örökkéjéből (va-
lójában örök-jelenéből): tehát „felbukkanni látszik” nálunk egy témának, akkor
igyekszünk azt magunkhoz kötni valamilyen előzetes- vagy munkacímmel. Ha
nem is úgy, mint bálnát; s nem is: kábelvastagságú kötélén, s karóvége-szi-
gonnyal; avagy éppen: cérnaszáli ellenerővel.

És most olvassuk György-Lajos Borchesz lírai (próza) művét, s mindjárt is
adódék, hogy legyen akkor a cím: „Pedro és Pedró”. Merthogy az ő Szalvadó-
res(z)e – Pedro. (Lehet, hogy „A mi Pedrónk” kifejezőbb lenne, de a tartalom
talán így kevésbé sérül, s messzebb se kerül önmagától s attól, ami a formát
adja: lévén, hogy e kettő lehet – egy...)

Magunk csak lehető-ritkán alkalmatlankodunk majd ez elbeszélésben
(„nagyapa-Acevedo még találkozott Pedro-úrral” – beemelés tőlünk; Borges
után); nem bővítünk, nem színezünk: a bajosan követhető „valóság” folyama-
taiban – melyek szemlélésébe könnyű belefáradni (ahogy elbizonytalanodni
sem nehéz azokban) – bennük: előbb vagy utóbb enélkül is helyére kerülhet ez
is, amaz is: a valóságot hát, nem fogjuk kísértetni, csupán leszállítunk – követ-
hetésnek szintjére – egy-egy jelenséget (a jelenség mint a valóság leszállított
mozgása?), s kapott adatokra fogalmazunk új s újabb kérdéseket. Tudva, hogy
kérdésekben is azért ott-találhatók valamilyen (változásokra is utaló) föltevés-
sek. Ám ezek a tételezések lazábban tartoznak valósághoz, mint adott folya-
matok változásaihoz.

Szükítjük is mindjárt szereplőinknek körét, elfogadva a hármas „ajánlást”;
itt is férfi-nő párosról lesz szó, s erre a párra vetül harmadikul a kor; s részben:

annak „megtestesülése” (?), annak, akinek ugyanúgy volt intézményi-hatalmi támogatója (ÁVH, Ávó, etc.), mint volt de Rosas-diktátor idején, s annak neve lett volna (milyen gyalázatosan is rímel ez *mazurkára...*: Mazorca. A diktátor – különben – 1793 és 1877 között élt). Az idő azonban 104 évvel későbbi; nevezük is nevéen: Ezerkilencszázötvenhat. Különleges név, s egyben eléggé kifejező is.

A mi Pedrónknak (két-három nemzedékkal később érkezve e világba): nem sikerült neki – őseiben – kikeverednie a létezés szükösségeiből: ún. kétkezi ember volt, s huszadik századi Magyarországon.

Teljes nevével – nem szolgálhatunk (ha már csöbe húztuk magunkat e név-vendégséggel), de nem is lenne sok haszna annak, ha anyakönyvekre mutogatnánk, tudjuk, mik azok. S ugyanezt mondhatjuk a feleség nevével kapcsolatban. Sokadszorra meg élhetnek is még, s egyáltalán nem biztos, hogy nevüket adnák holmi irodalmi fontoskodáshoz...

*

Korántse lovak dübögése: nem patacsata verte fel az éjszakai utca csendjét. Már háború utánra motorizálták a belső s külső államvédelmet: annak alkalmazottjai-beosztottjai (a nép szavával élve) „feketeautókon furikáztak”. Újabb típusokon (pl. Mercedeseken) jobbára főnökök, fullajtárfélék pedig a civil-változatok valamelyikén bukkantak fel egy-egy környéken, cirkálva ott-fele, avagy beálltak egy cél-épülethez, -házhoz. Ennél a falusi háznál is megjelentek: gyári munkás hajlékának kapuján zörgettek; eredetükben hasonfélék, maguk is munkásivadékok, vagy zsellérsarjak, vagy még mélyebbről érkeztek, s nem afféle „martalócok”, akik a jómódú Pedro Salvadores házára törtek, abban garázdálkodtak, stb. Csakhogy annak sikerül „megugrania”. Sikerült neki arrébb-löknie az ebédlőasztalt, félrehúznia a szőnyeget, és sikerült... pincébe menekülnie. Úgyhogy mire a lovasok benyomultak, Salvadores felesége már helyére tette a szőnyeget, visszatolta az asztalt; s a hivatlan látogatók kérdésére – válaszul – sajnálattal közölhette, hogy ura... „ó! Uruguayba szökött...”

Bár azok se lehettek semmivel se leleményesebbek, azok, akik a mi Pedrónkat keresték, kudarcukra ugyanúgy törtek-zúztak, terrorizálták az asszonyt, mintha nem is lett volna a két helyszín s esemény közt tízezer kilométernyi távolság és bő száz év. Pedró menedéke azonban egy magyar tyúkol lett.

De ez már 1957 elejére esik...

Elképzelni se tudom, hogy mekkora tett lehetett az: évekig „abban lenni”. Nem merem mondani azt, hogy: „élni”... s úgy *lenni*, ahogy *ő volt*. Elég lehetséges, hogy az *ő* „igazi története”: abban a tyúkolban kezdődhetett (és folytatódhatott is – abból): ha nem is kilenc évvel később, mint Pedro pincés élete. Azé a Pedroé, azé, aki puffadtan, viaszsárgán (talán zölden is?): feljött egyszerre a világra (hogy élete végéig se feledhesse másikat felét?), érkezett „rabságból”, s azután már csak visszafogottan volt képes szólni; elvett földjeiért nem részesült kárpótlásban, s szegényen halt meg. Szegényen; hacsak nem emeljük ide azt, hogy milyen felesége volt.

Hogy micsoda asszony volt mellette; mint a mi Pedrónk mellett is.

Gondoljunk csak bele; abba, hogy egyetlen év is 365 nap (kalendárok egyensúly-szökéseit most hagyjuk). Hogy egyetlenegy év is: nyolcezerhétyszáz-

hatvan óra, ötszázhuszonötezer-hatszáz perc. Ami 31 millió 536 ezer másodperc. Az emberi szív, ugye? – „átlagos élettartamban” (elégedjünk meg ennyivel) – kb. hatvan-hetvenszer ennyit dobban. A gyorsan élő organizmusok szíve – pl. olyanokéé, mint amilyenek az éjszakai cickányok: ezeknek a lényeknek szíve szaporábban üt. És hamarabb is használja el ez a szervezet a maga *non-equilibrikus képességeit*; beleértve szerkezetét, szerkezetének újító- s külső-belső munkavégző erőit, s hamarabb merül ki. S azért hamarabb, mert sok egyébvel is kell még foglalkoznia: ahelyett, hogy *maradéktalanul* világbani kiegyenlítődése ellen fordítaná minden energiáit... Valóban. Amilyen nevetséges lehet ez a biologizálás, s amilyen nevetségesek lehetnek ezek a számok (ebben a kontextusban), olyan tragikusak is egyben, ha történetünkben nézzük elvontságuk: hiszen mégiscsak (egyáltalán) nem elvontságokról beszélünk; akkor, amikor pincéről s tyúkólról és Pedroról... és a mi Pedrónkról szólunk...

A „beszámoló” kétségeit is megosztja olvasójával akkor, amikor arról beszél (egyébként ez egyike a „legkérdésesebb” mondatoknak is) arról, hogy Salvadores: „miután szemei megszokták a sötétet” – Salvadores „nem gondolt semmire se”, még csak gyűlölködésre se gondolhatott, még csak a leselkedő veszélyre sem...

De vajon mi volt a tyúkólbán?

Egy levert népfelkelés kétes univerzumában... Vajon abban is csak „ott volt” Pedró? és slussz? Milyen hírekkel érkezett (hozzá) napra nap – az asszony...? Hogyan lehetett „egyezettetni” pl. (abban a „világban”, ami nem is létezett; s ennyiben olyan is lehetett az, mint fenti számok lehetnek): hogyan?... s ilyen hírekkel, hogy: már a Munkástanácsoknak is végük... hogy május 1-jén, a Dózsa György-úton (Budapesten) százezrek integettek az új vezetésnek. Vagy... hogy a legitim Miniszterelnököt és bandájának tagjait kivégezték (ez egy évvel később esik ugyan már...). S hogy tudósok és művészek (azok, akik megtévedtek az eseményekben) – visszatérhettek a köz szolgálatába. És így tovább. S hogy „újra-alakulnak” majd... írók-költők is; hamarosan...

A szerelem dolgai – úgy látszik – az ember szorosabb helyzetében is: szükségként vannak jelen. Salvadores felesége két gyereket szült (nagyon lehetséges, hogy férje gyerekeit szülte azokkal) – s nem bukott le. Úgy altatta (?) a katonák gyanúját (?), hogy éppen hatóságaiknak varrt, nekik-rájuk dolgozott; az ő „kegyelemkenyerükön” élt: így tengette életét, együtt gyerekek életével s férje-Pedroéval...

Persze, a családok – ilyen vagy más okokra – megvetik sajátjaikat. Hogy itt volt-e bocsánatkérés és bocsánat, ezt nem tudom. Buenos Airesben volt: Szinyóra Salvadorestől – de Rosas bukása után – térden állva kértek bocsánatot azért, amiért cafatnak gondolták, s mondták...

Indokolt lehet a kérdés. Mi volt és ki volt Pedro Salvadores?... De a körülmények, a történeti-családi, stb. tények nagyon távoliaknak tűnnek innen nézve. Talán nekünk is föl lehetne tennünk e kérdést: éspedig Pedrónkra (voltaképp egész „pedróságunkra”) vonatkozóan. Mi volt... ki volt ő? Mi voltunk... mik voltunk – mi...? Kik voltunk? De erre most – talán – nem is lehet válaszolni.

Egyáltalán: mi szolt amellett, hogy „élni kell”? Mi? A hit? A „hírekkel” szembeni meggyőződés? A test kényszerei („motívumai”) szoltak ebben? az élet hatékonysága szolt? A lélek „erői” szoltak? Majd... a szabadulás *utáni* „csellen-

gés"?... csalinkázás erői szóltak? a taposómalom rutin-nyomvonalain? a körök körei mentén?... A „ha már elkezdtük, haladjunk is vele”? (a „ha már elkezdett bennünket – vigyen is akkor már véghez minket”?). A hósi korlátoltság szólt? A gyávaság? az evidens?... A „tényleg... úgy látszik, mintha...”? S még mik lehetek azok? A kegyes igazságok? A szégyentelen hazugságok? (az, hogy hullák hegyein keletkezhetik csak új, s a túlélők meg pusztá konzervatív tényezői egy *lehető, nem-lehető fejlődésnek?*). És mik még? És szólt... mi még? A „na és a többi...”? A „hát, nem ezért jöttünk a világra, hogy...”? A „tudjuk, hogy tudom, hogy tudod...”? A „nem tudtam, hogy nem tudod, hogy nem tudtam”? A tyúkoknak nem igen világítottak villanylámpával. A mi Pedrónknak aligha lehetett még petróleum- vagy viharlámpája is. Esetleg zseblámpája... s még olvashatott is annak fénykörében... Mit csinált ő? Arról álmodni, amiről a többi? És azok mit csináltak? És most mit csinálnak? Miről lehet *úgy* álmodni? És ott a rettegés a „látogatóktól”. Ezekről mennek az álmok? Tankokról? utcai csatákról? tizenéves fiukról-lányokról? bombázó repülőrajokról? visszavonulásról-menekülésről?... Hiszen az emlékezet is kopik. Mi marad a világból? – kakas és néhány tyúk világában... Éjszaka, éjszaka... És velük álmodik...

A mi Pedrónk – hogy az állami hóhér felhagyott „térítő missziójával” (a hatalom amnesztiát hirdetett) – Pedrónk: kilépett (hat év után) a tyúkölből... és nem ismert udvarra, nem ismert családra, nem ismert égbogozatra...

Lehet, hogy még nem is lát. Zavarja a világítás –

*

Világosság?!... „Világítás” – – –

Hogy itt a Sors. Az, amit így neveznek (akármi is ennek tartalma). Én inkább metaforát keresnék rá: hogy átvihessek-menthessek ez évszázadokon. Az én hibám, hogy nem találok: se „kimeríthetetlen”, sem pedig semmilyen se.

Mintha *védettfutás*. Vén barátomnak tetszett még e szó: Mintha. Nekünk is – történetünkben – mintha *ilyesmiből* igencsak jutott volna. S noha szakavatottak állítják, hogy szélárnyékban: erőt takarít a maratonfutó; mégse jutottunk előrébb. És már hallván is, hogy hiszen, emelkedő művészetek, tudomány, de haladó pangó-hullámos politika.

Mindegy.

Életünk – személyese, együttese – belefoglaltatik saját magába. Ahogy egy muslincatetem vagy falevél is: évmillióiban foglaltatik a maga ragyogó és áttetsző borostyánkorporsójába...

Kő-Szabó Imre

Ellopták az autómat

Jenő a plafonon volt, mármint idegileg. Hol is lehetett máshol, hiszen az éjjel ellopták az autóját. Jenő szobafestő volt, ennek tanult, ezt a mesterséget szerette. Huszonnyolc éves korára már önálló vállalkozónak tudhatta magát. Persze az idáig vezető út nem volt egyszerű. Keserves napok is sorakoztak az eddig megélték között. Most ott ült a Kisköcsög borozóban és dühöngött. Vele volt még Dénes, a negyvenéves vállalkozó, csak ősz hajszálok voltak kopaszodó fején, ő vizes munkákban utazott. A csapok, lefolyók, vécék szakértője, egyedül dolgozott. Ott ült még egy asztalnál Máté a harminc évével meg az ajándékba kapott nyolcosztályos bizonyítványával. Ezt a bizonyítványt azért kapta, tizenhat éves korában, mert az igazgató meguntta, hogy Máté csak a levegőt szívja a tanteremben, mást nem is csinál. Magas termetével kilógott a többiek közül. Úgy döntött, menjen isten hírével, neves professzor, kutató már úgyszem válik belőle. Ezzel a bizonyítvánnyal aztán szinte mindent el tudott végezni, legjobban a lapát nyele illett a kezébe, tehát olyan mindenese segédmunkás volt. A hallgatóságot képezte még Rozika, aki alacsony, köpcös termetével nem volt ugyan szépségkirálynő, de nagy mellével, negyven évével egy érett asszony benyomását keltette. Itt lakott a szomszédban. Férje kamionsofőrként kereste kenyerét, legtöbbször Svédország útjait róttta, mert oda szállított árut. Gyerekük nem volt, Rozika megszokásból lábatlankodott a Kisköcsögben, szinte naponta. A pultnál Vencel trónolt. Meglett ötvenes, ősz, göndör hajú tulaj. Övé volt a Kisköcsög borozó. Nevét furcsa szavajárásáról kapta. Akivel egy kicsit bizalmasabb viszonyba került, annak mindig feltette a kérdést: – Mi van, köcsög? – alacsony termetűnek született, így a vendégek szerény visszavágása egészítette ki Kisköcsögre a kocsma nevét. Így ismerte mindenki ezt a pár négyzetméteres helyiséget. Egy szerencséje volt Vencelnek, egy régi katona barátja abasári származású, és a bort onnan szállította kopott Wartburgjával, kéthetente. Tehát az itóka minőségére nem lehetett panasz. Ott ültek egy széles asztalnál ezen a délelőttön mind a négyen, Vencel a pultot támasztva csatlakozott a csoporthoz.

– Ellopták az autómat! – mondta Jenő, ma már vagy tizedszer. – Képzelhettek, milyen állapotban vagyok. Ne nézzetek így rám! Tőletek még sohasem loptak el semmit? Látom, néztek, mint a mozgóképszínházban. Ez nem film, fiúk! Ez sajnós a mai szaros valóság! – Mérgében magába döntötte fehér fröccsét. A poharat kemény mozdulattal tette az asztalra. A többiek szótlanul hallgatták, még a lélegzetüket is visszafogták. – Lopnak mindent, nem kímélnék semmit, senkit. A múltkor hallottam, hogy egy építkezésről éjszaka ellopták az összes téglát. Odaállt egy teherautó, kiugrott belőle négy markos fickó, és szépen felrakták a falnak valót. Azt mondják, többen is látták, azt hitték, éjszakai műszak. Csak az nem tűnt fel nekik, hogy nem leraknak, hanem fordítva. Itt nincs olyan, hogy ez szent! Ezt nem szabad bántani. Már Ádám elszúrta a Paradicsomban, amikor megmondta neki a fő-fő direktor, az almát nem! Mégis leszakította!

– Melyik autódat lopták el? – kérdezte bárgyú arckifejezéssel Máté.
– Melyiket, melyiket? – tette fel a kérdést Jenő magából kikelve. – Hány autóm volt, te hülye?

– Egy! – mondta egy kis idő múlva Máté, és érezte, hogy valamit most biztosan nem jól tett.

– A Suzukit, te állat! Ha tudnád, mennyi munkám feküdt benne. Azért hajtottam, hogy a cuccaimat, vödört, létrát ne kelljen cipelni. Benne van négyévi melóm. A feleségem, Zsóka mindig mondta: „Apukám, megéri, hogy éjjel nappal csak a létrán állsz?” Már szinte a földön egyenesen nem is tudtam menni, mert a létra szárai lettek a lábaim.

– Az a kis piros volt a te autód! – egészítette ki Dénes kissé tudálékosan.

– Igen, az! – helyeselt Jenő. – Suzuki! Suzuki a mi autónk! A rabló úgy gondolta, hogy az ő autója is.

– Mennyibe került? – szólalt meg Máté.

– Mennyibe, mennyibe? Számít az? – dühöngött Jenő. Aztán beszélni kezdett, mintha szeretné megmagyarázni az előzményeket másoknak, de talán legjobban önmagának. – Apránként raktam félre a pénzt, mert ugye a szobafestés, mázolás nem hoz annyit a konyhára, hogy abból mindjárt autó legyen. – Itt megállt és körülnézett, lélegzetvételnyi időt tartott, majd folytatta: – Ez nem vendéglátói munka, hogy csak úgy számlázunk a vendégnek a vastagon fogó ceruzával. – Erre Vencel felkapta a fejét és szúrós tekintettel nézett Jenőre. – Jó, jó, fröccsökből nem lehet meggazdagodni! – nyugtatta Jenő a Kisköcsög tulajdonosát. – Meg élni is kellett. Ott vagyunk mi négyen, a feleségem meg a két fiam. Anyám is velünk lakik. A végén ő segített. Kis, megtakarított pénzt adta oda. Mondta is: „Fiam, legyen meg a kocsis, mert látom, fontos ez neked. Aztán, ha úgy hozza a sors, elviszel a templomba vasárnaponként!”

Egy kicsit elérékenyült, meg is állt az elbeszélésben, felemelte poharát, inni akart belőle, de az üres volt, közömbösen letette és folytatta: – Szegénynek fáj a lába, nehezen megy már, de a templomot azt nem hagyná ki soha. Gondoltam, eltekerek veled, ha már az égiekkel akarja tartani a kapcsolatot. Legalább nekem is lesz ott fenn pár piros pontom.

– Voltál már a rendőrségen? – kérdezte a Kisköcsög főnöke. – Mert be kell jelenteni!

– Okos Berci! – mondta erre Jenő. – Persze hogy voltam. Elmondtam, hogy a garázsban tartottam, ott a házuk mellett. Két napja betonoztuk le az alját, hogy ne a szemétben álljon. Egy éjszakát töltött csak kint az utcán szegény, más kocsija is ott áll, és mégsem viszik el! Az enyém szúrt szemet a rablónak, és mindjárt el is kötötte. Az ügyeletes rendőr felvette a jegyzőkönyvet, aláíratta velem, és képzeldjétek, azt tette még hozzá: – Jobban kellett volna vigyázni! – Ezt én tudom te fakabát! – Ezt az utóbbit már csak magamban mondtam.

– Majd a biztosító fizet! – szögezte le Rozika olyan magabiztossággal, mint aki naponta intéz ilyen ügyeket.

– Azt aztán nézhetem! – reagált erre Jenő. – Csak a kötelező biztosítást fizettem. Cascóra már nem telt, így a biztosító messziről szalutál és integet, mint a bakter az állomáson átfutó vonatnak.

– Ez aztán szép móka! – foglalta össze Máté, és intett Vencelnek, hogy készítsen még egy kört, miközben sorban a pultra rakta az üres poharakat.

Vencel felállt és átbotorkált a pult túlsó oldalára, hogy megkezdje a fröccsök készítését. A többiek rövid szünetet tartottak a beszélgetésben, amikor Máté előrukkolt egy újabb kérdéssel:

– Ide figyelj, Jenő! Milyen állapotban volt az a kocsi? Mert ha már öreg volt, akkor ne sajnáld! – mondta bölcselkedve.

Jenő nagy levegőt vett és elkezdte mondani: – Nem vagyok én hülye, hogy ócskát vegyek! Különb is a Suzuki, nem akarok itt hírverést csinálni neki, olyan, mint a Trabant volt régen. Egyszerű, kis hibalehetőség, csak a naftát kellett belenyomni, aztán ment, mint a villám. Igénytelen egy jószág! Sajnálom, mert hozzám nőtt.

Vencel sorban kirakta a poharakat, intett a kezével, hogy minden rendben. Ezt a többiek úgy vették, mint a karmester intését, felemelték poharukat és ittak.

– Most mit fogsz tenni? Se kocsi, se pénz! – mondta Rozika, és kíváncsi tekintettel nézett Jenőre. Jenőben még mindig forrt az indulat, nem tudott lecsillapodni. Gondolkozott, még a fröccséből is ivott, aztán szólalt meg:

– Egyet tanultam belőle, az biztos! Nem veszek ilyen autót! Kocsi az kell, az fontos, nem cipekedhetek. Veszek egy tragacsot, pár százezerért, aztán az árát beállítom a számlába apránként, és kvittek vagyunk! Van olyan tétel a festésnél, hogy takarítás, igazítás, meg még kitalálok egy-két olyan valamit, amit a megrendelő nem tud ellenőrizni, és rendben lesz minden! – mondta összegezve megállapításait. Látszott rajta, hogy némi nyugalom szállta meg. A többiek helyeselték: – Így kell ezt tenni! – mondta Vencel, a Kisköcsög tulajdonosa, és arra gondolt, hogy ha ő járna így, biztosan hasonlóan cselekedne. Talán a bort nem vizeznél, mert a szódával ugyanis vizes lesz. Némi hallgatás után Jenő vette át ismét a szót:

– Még egyet mondok lazításképpen. Anyám betett a kocsiba öt műanyag flakont, sima csapvízzel, hogy vigyem el a parókiára és szenteltessem meg a pappal, mert ő csak ilyen vizet iszik. El is vittem, de bent maradt az autóban. Ezt is ellopták!

Ezen mosolyogtak.

– Anyám azt mondta: – Ne bánkódjál, fiam! Bízunk a sors kegyelmében. A rabló megissza a szenteltvizet, aztán biztosan jobb útra tér!

Nyírfalvi Károly

Szabadszedés

(Részletek)

Egy fényképről

A megnyerő arc kiköveteli a hirtelen történést, szólni sem kell, kérni sem kell, a japán hölgyek nyújtják a gépet, elhelyezkednek a fűvön, szelíden utasítanak, megmutatják a gombot, minden oly gyorsan megy végbe. Továbbállnak. Másikunkra gondolok, ő mesélt a német turistanők kémakcióiról, hogy mindig gyárák, üzemek, egyéb fontos épületek előtt fényképezkedtek.

Fejemben megfogom a gyanú, mosolyom legörbül, csak a nap foltjai terelik el amúgy is gyermektegg aggályaimat. A fű az fű, a rét mögött a majdnem semmi áll. De hol voltak a hölgyek férjei? Nyitva hagyok kérdést, táskát, ajtót, ablakot, mondatot...

Mattra szárítva, elutazás előtt

Mint kinek tartása nincs már, vagy elveszett, félúton kihagyott részlet, vagy csupán történik akár nélkülöd is. Állsz a félig kinőtt hosszú kabátban esetlen, némán, csüggedt tartásban, hajadba kap a szél, arcod szép, és sajnálni valóan másban keresed önmagad. Szép a kabát, az összes félbehagyott mozdulat, kissé kopott a tekintet, ahogy fedi majdnem a gallér, elnyűttek a színek s az estébe hajlott, aprócska tér, ahogy állsz ott kiagyaltan és mereven, kissé drámai, kissé komikus, kissé olyan, mint szűz kezek a végső pillanatban, ahogy belülről kifordítod magad, mint szelíd farkas vagy vérszomjas bárány.

Vajon mire készülsz és hogyan? Még csak dökög a vonat, még leugorhatsz vagy éppen föl, ha kihúzod magad, leszel, aki éppen vagy, aminek látszol, látszanál egy épp csak elképzelt, elsietett felvételen...

Óvatosan, mintha tojásokon lépkednél a fenyőkön átszűrődő fényben a mohos karosszériák, az indákkal körülfont volánok erdejében. Az újjáéledt sűrűség visszavette szűkülő terét, magába szívta az idegenek itt hagyott kacatjait, pedig neki nem kell. Most, hogy beszélnek róla, holtában is oly eleven. Ha itt volna, ünneppé válna a megszokottság, a napok buzgalma, mintha az ő fényében akarna mindenki sütkérezni. De ha itt volna, nem beszélnének, nem írnának róla, mert élne, s nem állna ott a mezsgyén szelíden kiterítve, akár egy szendergő bölcselet. Ó az én élő holtam. Mintha az ő fényében akarnék sütkérezni, de árnyékot is alig vet.

* * *

Ez itt a hősi zseb, most beraklak ide a szívem fölé, lennél csak laposabb, hogy jobban elférnél, vagy ha rajzolni tudnék legalább, a fénykép annyira, de annyira személytelen. Pedig úgy lesz, mert vinnélek, vinnélek, még ha megmakacsolod is magad, és azt mondogod, egy arcképnek nincs lába, hogyne volna, csak oda kell képzelni, és tudomásul venni, hogy minden elvont, ami megfogható, és egyként része vagy a szellemvilágnak és az enyémmnek, hogy is tudnék elindulni másképp, ha nem látom az öröm könnyeit legördülni arcodon a szárazon zuhogó esőben, mikor kezembe adod az utolsó ernyőt, tudva tudván, elvesztem ezt is. Ha fejem fölé tartod, oda a büszkeségem...

* * *

Széttört album

Szémmann Richárd képeire

azzal kezdődik, hogy véget ér.

(Pilinszky János)

Egyetlen hirtelen mozdulattal szemétkbe söpröm tárgyi emlékeimet is, hogy tiszta legyen az asztal. Nem számít semmi, a következő percben már guberálok...

Ha takarítás közben véletlenül előkerül egy fénykép, mindent félbehagyok, lassan merengve az idő felszámolt síkjain. Akár egy lebontott épülethez készült ószes tervrajz, a földbe temetett archívummal együtt.

És valahol gondosan őrzik a negatívokat is, annyi, de annyi másolatot készíthetnék más-más méretben, másmilyen papírra, más és más árnyalatban. Egyik sem volna ugyanaz, és egyik sem lenne az eredeti.

Fényképet gyűjtök, és nekem „AZ” kell. Az elodázott színek, fények, ízek, mozzanatok, párlatok. Akkortájt utáltam őket, most hiányoznak. A házba lépve kezdődik minden újra előlről.

Turkálasz régi fényképek közt, rendszert és rendet raknál köztük, akár az emlékezés lépcsőit raknád sorba, ugrálva, vagy óvatosan, de nagy léptekkel haladnál köztük. Határozottan vagy lusta, vagy csak a szemed táplálkozna a vonalak, formák, foltok özönével, s nem kell neki a méla pakolászás?

Valamit kellene írni a képek hátuljára is, idő, helyszín, segíteni a már homályosuló emlékezetet. Egyszer azt írtam, mintegy önmagamnak: turkálasz fakó fényképek között...

De most, hisz mily éles, tűpontos mind, mintha ott lennék, pedig szinte idejét sem tudom. Nem tudom, kik mennek, hol mennek az úton, csak hogy sétálni, nézni, figyelni, szemlélődni jó. Ellesni a pillanatot. Egyetlen hirtelen, jól irányzott mozdulattal visszacsempészni az emlékeket mind, hogy szólni se kelljen, csak nyitott szájjal, nyitott szemmel, nyitott szívvel belemerülni a fénybe, a résbe, a kettő közé, amikor csak én vagyok, a gép, és az alany, önfeledten, ahogy sosem többé...

Alig is mozdulva szárnyalni idő és tér megannyi síkja és rétege között.

Végigjárva a lakatlan házat, egyenként a szobákat, a szekrények mélyéig túrva csekély fogódzó után, hogy megismerd, akiről annyit tudsz: hirtelen hagyott itt minket. A konyhában hús árnyak között a mosatlant átnézve apró tényekből összeáll a remélt ismeret. S míg kipakolsz a fiókból, magad is megvilágosodsz: zöltség és gyümölcs, hús és krumpli vagy, s mindaz még, mi düledező szekrényekből válladra hull, s első zavarodban magadra öltve elhagyod a házat...

Egy foszladozó doboz a családi ereklyék homályos fülkéjéből a kezekben maradt, az udvaron ücsörögve nézed önmagad, és az ismeretleneket a kettős tájban magad körül és a képeken egyként. Akárhogy is szeretnéd, a képekből történet nem kerekedik, sovány a múlt, az emlékezet meg kitúr kis sarkaiból a partvonalon túlra.

Sorjáznak formák, arcok s a történetek foszlányai, valami zene is megszólal a belső fülben, de nem több. Vagy tán ennyi is épp elég, hisz nincs már közös történet sem, és annyi doboz, ahány fénykép a tisztára mosott udvaron, vagy hátul a sufniiban, de nem folytatod, nem kezded előlről, de folytatod, vagy újra indulsz, de másképp, és akkor már e szavak sem fedik kisszerű helyzetet. Túlélsz, fénykép, mondhatnám, meghaladsz úgyszólván...

Mint varangyok az éjszakában, tartunk valahonnan valahová a telehold fényénél...

Így telnek napjaink? A fényben aztán egy ládára lelünk, benne a széthordott múlt, és elmosódott, holtukban szép képek. Így teltek napjaitok? Én miért nem éltem akkor? De hisz ott vagyok minden ráncban, redőben, az ősök arcában, elmenőben és visszatérőben. Elveszem ezeket, a birtoklási vágy ösztökél, de az értetlenség hatalma visszatart, hogy mélyükre lássak.

Ma is arra mentem, hátha újra látom, vagy történt valami változás. Mozdulatlan hevert az úton, pihenésnek nem mondhatnám, mintha csak odatévedt volna egy rossz pillanatban egy kutya elé, egy kerék alá, akár a rosszkor elem hulló képek, éppúgy nem értem, és nem tudok kezdeni velük semmit, akár ezzel a halott sünnel.

Fáradt vagyok, ahogy kimondom, máris újabb nap kezdődik, és jönnek újra a képek, az arcokat nincs kihez, mihez kötni, eldobni, kiszórni nincs szívem őket, miért ezeknek ne lenne helyük az emlékezet szűkös kis rekeszeiben.

Fáradt vagyok, s ahogy kimondom, egyre inkább lecsüng a kéz, a csüggeteg áll, nem is éltem akkor, mi végre találtak meg ők engem, s ha épp engem, nem lehetnék-e részük, részesük valamiképp?

Ugyanazok a hírek hajnalban, akár este. Éjszaka, míg aludtam félig mélyen, félig elnyúzottan forgolódva, nem történt semmi? A semmi történt. A világ más részein, ahol fordítva folyik le a csapvíz és máskor kél a nap, mindenki aludt, elaludt mindenki? Nem hiszem el. Mintha ugyanazt jelentené nyüzsgés és nyugalom. De véletlen-e, hogy egyazon hanggal kezdődnek?

Szóval, nem mintha érdekelnének a hírek, hisz oly szomorúak mindig, de vannak újabbak, vagy csak én ébredtem fejfájósan a pisla fényű megvilágosodástól, hogy megint reggel van. Nincs ebben több, túl sok is ez már. Az utol-

só utáni percben járok, mikor minden csak kifelé hull, és nem zuhan vissza, nem találná már a helyét...

Ágyam mellett, alatt, mindenütt emlékek, fényképek, rojtküllők és félelmek a szőnyeg ráncai, a padló repedései között megbújva. Ha, mondjuk, címet adnék nekik, már részük lennék valamiképp.

Nicsak, ez itt a halász meséje, ez meg betlehemezést mutat, itt meg egy fiatal cserkész portréja, régi csónak a Beregen, idilli hógolyózás, képkeretező a napfényben. Az idő több rétegéből összemosva ló, angyal, kerékpár, pályaudvar, park, piknik. Egy aluljáró Sopotban, felismerem, bár ott sem jártam még. Tájkép hegedússal, lehetne Chagall képe is, vizek partja és magányos vikinghajó. Minden itt van, akár egy síkba metszett panoptikum elemei, rendszertelenül szétszórva a szőnyegen. Mit akarnak ezek tőlem, mit akarhatok én tőlük?

Ha kegyes csalással odavarázsolnám magam némelyik sarokba, szegletbe, birtokolva így az ismeretlen időt és teret, zsugorítva a távolságot, mekkora öröm lenne számomra és mekkora ámitás másoknak, vagy a tömegben, ha ott rejtőzik ama titokzatos személy, aki tudtán kívül juttatta el hozzám e hulladéknak tűnő kincseket. Kisajátítom őket, hogy megoszthassam mindenkivel. Így lesz. És most alvás, újabb üres papírok várnak, hogy megtöltsük őket szívvel és elmével, jelekkel, bánattal és örömmel egyként.

* * *

*Nagyáruház a város szélén
(Ginsberg-palimpszeszt)*

Milyen gondolataim támadnak ma éjszaka, míg fejfájósan tévelygek a kis utcákon át hazafelé a teliholdat bámulva. Betérek az áruházba, a kiárúsítások idejét éljük, *egész családok vásárolnak ma este*. Sétába, nyugalomba fáradtan válogatok a kopottas gúnyák között, ujjaim között pereg az idő, mint túlérrett banán, ehetetlenül.

A sorok között várakozó apák, a polcoknál az olcsóbb holmikért egymást tépő anyák, és gyerekek sírnak hisztériázva, mert kosárba ülnének az édességes polcok között utazva, elveszve a cukorkás csomagok erdejében.

Mit keresek itt, kezem ügyében tépett könyvvel, miről szól ez az egész, miért nem jön a menetrend szerinti busz, hogy hazavigyen?

Miért írok ilyet? Se Walt, se Whitman nem érdekel már, sem a lédús körtek, a hamvas barackok, a lerongyolt, átválogatott ruhák, sem a tündöklő mosolyú pénztáros...

Üres a zsebem, fogyasztanék másképp? Mi végre az ostor, a rejtőző kéz? Sötétben lebeg a ház a feneketlen mélység peremén.

Pruzsinszky Sándor

Törpepacsirta

(Egy trónörökös rossz álmai – tragikus bohózat)

Szereplők:

RUDOLF osztrák–magyar trónörökös
BRATFISCH Rudolf kocsisa
MITZI CASPAR prostituált
MARY VETSERÁ bárónő
STEFÁNIA főhercegnő, Rudolf felesége
TELEKI gróf
KÁROLYI gróf

TAAFFE belügyminiszter
AZ AGG KOSSUTH
RAFAEL anarchista
ORVOS
PINCÉR
KÉT SEBESÜLT KATONA
RIKKANCS
MULATOZÓK ÉS DETEKTÍVEK

Történi Bécsuben, 1888–89-ben és 1915-ben.

1.

(A Kígyóhoz címzett bécsi kiskocsmában. Idő: 1915.)

I. Katona, II. Katona, Pincér, öreg Mizzi, fiatal Mizzi, Rudolf.

A falon két életnagyságú portré: a fiatal Mizzi Caspar és Rudolf. Oldalt kis pódium az énekesnek. Fáradt sramlizene szól. Bejön egy katona, az arca helyén nagy fehér gézkötés.)

PINCÉR Parancsol?

I. KATONA (tompán) Bort.

PINCÉR Milyet?

I. KATONA Lőrét.

PINCÉR Nálunk nincs lőre, kremalásan. Nálunk csak a legjobb...

I. KATONA (tompán) Inni hozzá, ne pofázz.

(Pincér jobbra ki, balról besántikál a mankóján egy féllábú katona.)

II. KATONA (rámutat a mankójával az arctalan katonára) Srapnel?

I. KATONA Gázgránát.

II. KATONA Elégett az arca, mi? Az ezredünkben is volt ilyen.

I: KATONA És magánál? Dumdum?

II. KATONA Nem dumdum.

I. KATONA Kartács?

II. KATONA Tányérakna.

I. KATONA Jó magának. Kaphat új lábat.

II. KATONA Maga meg arcot. Amilyen jóságos a császár.

I. KATONA (hirtelen elernyed, csak kezével int, lemondóan)

II. KATONA Bezonyisten! Gumiból. Fekete gumiból. Nem hiszed? (I. Katona nem felel.) Az Anzeigerben olvastam, a győzelmi hírek között. Amit az Anzeiger ír, az szentírás! Olyan csinos lesz, mint a hóhér. (Röhög.) Szebb, mint új korodban!

(Pincér kihozza a bort.)

II. KATONA Adja csak ide. (Egy hajtásra kiissza.)

PINCÉR Na de...

II. KATONA Ó nem tud inni, hát nem látja? Nincs szája. Lehet, hogy feje se. *(Mizzi képét nézi.)* Az a szépség ott kicsoda?

PINCÉR Mizzi Caspar. Más néven: a Frida. A Rudolf szerelme.

II. KATONA A trónörökösé?

PINCÉR Ja, ja. Aki lepuffantotta magát, jó dolgában.

II. KATONA Azt mondják, sok nője volt neki. Minden napra jutott egy új...

PINCÉR De a fő szerelme a Mizzi volt. Nekem elhiheti.

II. KATONA Mért, mit csinált a Rudolfnak ez a Mizzi?

PINCÉR Tartotta neki a bakot, *kremalással...* *(Nevetnek.)*

(Bejön balról Mizzi, 50 körüli, gyűrött arcú, karikás szemű alkoholista nő.)

PINCÉR *(Mizzihez)* Megint itt vagy? Eredj innét! Megmondtam, hogy ne gyere vissza.

MIZZI *(letelepszik II. Katona mellé)* Nem akarsz meghívni egy Camparira, szivi?

II. KATONA Szivi az öreganyád... Hány éves vagy?

MIZZI *(I. Katonához)* Te se akarsz meghívni, szépfiú? Legalább egy kapucinerre?

II. KATONA *(röhög)* Hallod, szépfiú lettél. Megmondtam neked...

MIZZI Mi történt a fejével?

II. KATONA Most generálózták. Kicszerélik egy még szebbre.

MIZZI Szegény.

II. KATONA Engem nem is sajnálsz?

MIZZI Téged rögtön megvigasztallak.

II. KATONA Mennyiért?

MIZZI Olcsó leszek, meglátod, my dear.

II. KATONA Mennyi az az olcsó?

MIZZI A mennyországban fogod érezni magad.

II. KATONA Te és a mennyország!?

MIZZI Majd meglátod... Csak legalább egy sült kolbászt rendelj nekem. Mielőtt kilukad a gyomrom.

PINCÉR *(visszajön)* Itt a Campari. *(Mizzihez.)* Idd ki és tünés!

MIZZI *(mohón, egy hajtásra kiüssza)* Olyat tudok, amit egy fiatal se.

II. KATONA *(röhög)* Szeretnéd a mankómat, mi? Fogd meg, milyen kemény! *(A Pincérhez.)* Az italát nem én fizetem.

MIZZI Ne csináld ezt velem, kicsikém. *(Az arctalan I. Katonához.)* Te se kérsz már egy sült kolbászt nekem, szépfiú? *(I. Katona kezére pillant, megdöbben.)* Úristen, mi van az ujjadon?? A gyűrű, az a gyűrű!

PINCÉR Na, most már elég, te szuka! Mit vegzálod itt a vendégeket, mi? Takarodj! *(Kirángatja Mizzit a helyiségből.)*

II. KATONA Ki volt ez a némbor?

PINCÉR A Mizzi Caspar.

II. KATONA Jóságos ég!

I. KATONA *(megmozdul, hörögve mutat kifelé)*

II. KATONA Mi az, pajtás, mégis megkívántad? A régi szép békeidőket, mi? *(A Pincérhez.)* Hívja vissza gyorsan! *(A Pincér sehol.)* Ez meg hova tűnt?

(A szín hirtelen állóképpé változik, csak egy gramofon forog: a Frida-dallam szól.)

2.

(Ugyanott. Idő: 1888.

Mizzi fiatalon és csábosan kilép a képből, feláll a pódiumra és énekelni kezd.)

MIZZI Fridánál voltam az éjjel,
Hozzá megyek kéjjel,
Mert ily csoda-kurva, biz'a
Nem élt még, mint Frida,
Mint a Frida... stb. (Eltűnik a hát-
térben.)

(Most Rudolf is kilép a képből, kezé-
ben könyvet szorongat.)

RUDOLF (hátraszól, mint aki most
érkezik) Ez a Kígyókocsmá, Brat-
fisch?

(Bratfisch és Mary belép az előtérbe.)

BRATFISCH Ez ám, császári fenség.

RUDOLF Rudolf.

BRATFISCH Ott vagyunk, Rudolf.

MARY Ez a lebujsz? Biztos?

BRATFISCH Mérget vehet rá, baro-
nesz. Ráismerek a fokhagyma-
szagról.

MARY (a levegőbe szagol) Sültfok-
hagyma-bűz. A páncélon is át-
hatolna. Emlékszem, egyszer el-
ájultam tőle.

BRATFISCH Én, ha orvos lennék,
mindenkinek fölírnám lelki diaré
ellen.

RUDOLF Lelki diaré, Bratfisch? Bí-
rom, hogy így nevezed a bajom.

MARY Légypiszok az ablakon... (Vé-
gighúzza az ujját az egyik aszta-
lon.) És persze ragadnak az asz-
talok...

RUDOLF Egy kis kosz, Mary, sose árt.
Feldobja az embert.

(Áthallatszik, ahogy a másik terem-
ben kórusban éneklük: „Kibújjak a
bőrömből? Megtegyem-e még ma?”)

BRATFISCH Méltóztatnak hallani?
A Kígyókuplé.

RUDOLF (Maryhoz) Bevaló fickó ez
a Bratfisch, hát nem?

MARY (savanyúan) Bevaló... Biztos
vagy benne, hogy ez a megfelelő
hely méltón megünnepelni, hogy
tegnap kaptad meg az Akadémia
tiszteletbeli tagságát?

BRATFISCH Tiszteletbeli, az is vala-
mi? A fenséges főherceg már szü-
letése másnapján valóságos ezre-
des volt.

RUDOLF Ne csúfolj, Bratfisch, ne csú-
folj! Tudod, hogy a fenséges főher-
ceg utálja a fenséges főherceget
– csak a törpepacsirtát szereti.

BRATFISCH (félre) Meg a fehér női
combokat...

(A Pincér hajlongva jön.)

PINCÉR Méltóztassanak... Mit hoz-
hatok?

(Leülnek egyik asztal mellé, a másik-
nál egy jókedvű társaság mulat.)

RUDOLF Újbort.

PINCÉR Egy palackkal, kremalás-
san? Két palackkal?

BRATFISCH Kishordóval, a fenébe is.

PINCÉR Kishordóval. (El.)

MARY Ez a Bratfisch, ez le akar itatni
minket.

BRATFISCH A fenséges főherceg úr-
nak...

RUDOLF (közbeszól) Rudolf.

BRATFISCH ...Rudolfnak ez meg se
kottyán, igazam van? Ha jó nap-
ja van.

MARY Ma mindnyájunknak jó napja
van. Épp ezért félttem őt.

RUDOLF Ne félts te engem, Mary...
Mitől féltesz?

MARY Ha nyilvánosan lerészegedsz,
drága barátom, abból nagy feltű-
nés lesz. Nagy botrány. Ismered a
plettykalapokat.

RUDOLF Álljon meg a menet. Ha jól tudom, te éppenséggel imárod, ha pletykálnak rólad.

MARY Én téged féltetek. Azt hiszed, mert leborotvtáltattad a szép bajuszodat, nem ismernének fel?

RUDOLF Fűtülök rá, hogy felismernek-e vagy sem. Nekem a bajusz volt az álarc. Én ma jól akarom érezni magam. És ha neked nem tetszik... *(Nem folytatja.)*

MARY Jaj, dehogynem, dehogynem! Fel ne izgasd magad miattam!

RUDOLF Látod, ezt nem szeretem benned: folyton úgy teszel, mintha lenne véleményed valamiről. Pedig nincs.

MARY Valami rosszat mondtam?

RUDOLF *(felsóhajt)* Bár mondtál volna...

MARY Most miért vagy hozzám ilyen? Az is baj, hogy imádlak? Hogy folyton csak a kedvedben járok?

RUDOLF Megőrülök ettől.

(A Pincér jön, begurítja a kishordó bort, lopóval pohárba csapolja.)

PINCÉR Méltóztatnak zenét?

RUDOLF Méltóztatunk.

PINCÉR *Kremalássan, zene! (Hátra szól, hangosan.)* Zene!

(A láthatatlan zenekar rázendít a Kígyókupléra. Az asztalok közt újra megjelenik Mitzi és énekelni kezd.)

MIZZI Ob ich mich heute häut'

Ob morgen häute?

Ob heute Morgen

Oder morgen häute?

Kibújok a bőrömből,

Megtegyem-e még ma?

Ihajcsuhaj, emberbőröm

Levedlem én még ma!

Prosit! *(stb.)*

RUDOLF *(nevet)* Prosit! *(Koccint Maryval és Bratfischsel, közben Mitzit nézi, a tekintetük találkozik.)*

BRATFISCH Hej, az a lány! Úgy bámul ide, ahogy a tenger az égbe.

MARY A kis hatásvadász! Úgy tesz, mintha bánatos volna... Ismerem ezt a trükköt. A színiiskola legelső óráján tanítják...

RUDOLF Ez a lány mást is tudhat, Mary. Olyat, amit te sose fogsz, szívem...

MARY *(sértetten)* Gondolom, vedleni fog... Ez tényleg nem az én műfajom! De remélem, még ma bemutatja neked! *(Felugrik és kirohan.)*

BRATFISCH Nem kellett volna elengedni... Mi lesz most a kishordóval?

RUDOLF *(boldogan)* Hihetetlen... Az én versemet énekelte!

(Bratfisch feláll, felemeli a kishordót, úgy iszik belőle. Mitzi újból kijön a pódiumra.)

MITZI *(énekel, közben farkasszemet néz Rudolfal)*

Kibújjak a bőrömből,

Legyek szabad még ma?

Ihaj-csuhaj, osztrák bőröm

Levedlem én,

Levedlem én még ma!

Ihaj-csuhaj, császár-bőröm,

Császár-bőröm

Levedlem én még ma!

RUDOLF *(Mitzi felé emeli poharát)*

Prosit! *(Bratfischhoz.)* Sose mondtad, hogy ily népszerű lett ez a kis bökvers...

BRATFISCH Ez volt az én meglepetésem mára.

(Mitzi meghajol, kimegy.)

RUDOLF Elment... de kár.

BRATFISCH Ha orvos lennék, a fokhagyma után őt is felírnám fenségednek.

RUDOLF Ez a lány – ez gyógyítani tud a hangjával.

BRATFISCH Alighanem nemcsak azzal.

RUDOLF Mellette még aludni is tudnék... Ismered?

BRATFISCH A Wolf mama lányai közül való. A szomszéd utcában van a műintézetük. Akkora vörös lámpával, mint a hold.

RUDOLF Hívd ide! De el ne áruld, ki vagytok.

(Bratfisch kimegy és már jön is vissza Mitzivel.)

RUDOLF *(kezet ad)* Rudolf a nevem, kisasszony.

MITZI Mitzi.

RUDOLF Tudja, én egy izé... bankban dolgozom és... *(Elakad.)*

MITZI Az engem nem érdekel, kérem. Mit kíván az úr?

RUDOLF Nagyon tetszett a kupléja... Szeretnék magával... hm...

MITZI Öt korona. A szobával együtt.

RUDOLF *(zavartan)* A... szobával?

MITZI Extrák nélkül.

RUDOLF S ha én pont extrával szeretném?

MITZI Attól függ, melyikkel, uram. Mondjuk: előjátékkal és lovaglósizmával?

RUDOLF A hangod melegével.

MITZI Hogy? Mit akar?

RUDOLF Csak nézni téged. Nézni, nézni.

MITZI De miért?

RUDOLF *(kis szünet)* Megteszed? Mondjuk: ötvenért?

MITZI Ötvenért?? Ugye, ez csak tréfa?

RUDOLF Megsértettelek? Legyen száz.

MITZI *(feláll)*

RUDOLF *(feláll)* Szóval?

MITZI Menjünk. *(Sötét.)*

3.

(Rudolf lakosztálya a Hofburgban. A falakon balra egy nagy kitömött medvefej, jobbra Ferenc József és Erzsébet királyné [Sissi] portréi. Egy fiókos asztal, rajta könyv, karos gyertyatartó. A szoba egy része sötétben marad. Rudolf ruhástul alszik a kereveten. Bejön Stefánia, megáll Rudolf felett, egy darabig nézi, Rudolf felébred.)

STEFÁNIA Megint hosszú éjszakád volt, igaz?

RUDOLF Ja, te vagy az, Stefi? Fenséges életem párja? Aki kopogtatás nélkül közlekedik itt?

STEFÁNIA A trónörökös felesége vagyok.

RUDOLF Sajnálatos, de így van.

STEFÁNIA Kímélj meg, kérlek, az olcsó élceidtől.

RUDOLF Próbáld meg könnyedén felfogni.

STEFÁNIA Nem tudom felfogni, amit művelsz... Egész Bécs arról beszél, hogy a hites férjem, Ausztria és Magyarország jövőd uralkodója züllött ember... Koszos kis grinzingi kocsmákban, félvilági nőkkel tölti az éjszakáit.

RUDOLF Átkozottul gyorsak az informátoraid.

STEFÁNIA Nem kell nekem ehhez informátor. Ismerlek jól. Belehalnál, ha egy egész napot családi körben kéne töltened. Csak tudnám, tulajdonképp miért?

RUDOLF Elismerem: kissé exhibitionista vagyok... De azt akarom, hogy végre ő is – *(a császár arcképe felé bök)* – észrevegye: nem vagyok bábu.

STEFÁNIA S ezt azzal akarod megmutatni, hogy részegen közönséges nőket hajkurászol? Megyalázod a házasságunkat? Vásári majmot csinálsz magadból?

RUDOLF Megelőzendő, hogy a te ágyadban játsszam a majmot, szívem.

STEFÁNIA Ne reménykedj: a pápa nem fogja érvényteleníteni a házasságunkat. Temiattad nem fogja megtörni a szent kánonokat.

RUDOLF Teszek a szent kánonokra.

STEFÁNIA Ha megszakadsz, se válszتانak szét minket. Jobb, ha beletörődsz, hogy ez a frigy immár örökre fennmarad.

RUDOLF Örökre, micsoda szó!

STEFÁNIA Nem lenne okosabb, ha észhez térnél? A család érdekében. Lehetetlen, hogy egy ilyen okos ember, mint te, ne tudjon uralkodni magán! Apámnak, Lipót királynak is voltak kalandjai, de ő mindig tudta, hol a határ.

RUDOLF Apádnak könnyű volt. Hidedeg a vére, akár egy krokodilnak.

STEFÁNIA Vedd tudomásul: ezt kikerem magamnak!

RUDOLF Bocsáss meg – visszavonom. De mit tegyek, ha az idegeim, valahányszor meglátlak téged, rögtön tigrist játszanak és pattanásig feszülnek?

STEFÁNIA Jobb, ha tőlem tudod: van, aki nem tart egész normálisnak.

RUDOLF Lehet, hogy a véremmel van a baj. Pár fokkal mindig a családban szokásos halhőmérséklet felett van.

STEFÁNIA Mint a kutyáké, igaz??
(*Dühöngve kirohan.*)

(*Kopognak az ajtón. Bratfisch feje jelenik meg az ajtórésben.*)

BRATFISCH Sajnos, újabb berepülés.

RUDOLF Várj, kitalálom: egérképű, kövér?

BRATFISCH Sovány, ideges.

RUDOLF Mint egy orosz agár?

BRATFISCH Ha farka lenne, azt is csóválná.

RUDOLF Hál' istennek, megkezdődött.

BRATFISCH Kirúgjam?

RUDOLF Ez Taaffe miniszter.

BRATFISCH Beengedjem?

RUDOLF Engedd. (*Bratfisch ki.*)

(*Taaffe jön: agárszerű, nyugtalan alak.*)

TAAFFE Felség.

RUDOLF A vizsgálat megindult: ezt akarja nekem miniszter úr mondani?

TAAFFE (*kutatva nézi Rudolfot*)
A vizsgálat?

RUDOLF Megállapítva, hogy vétkes vagyok.

TAAFFE Úgy véli méltóságod?

RUDOLF Ne aggódjon: mindent elismerek.

TAAFFE Mi az a minden?

RUDOLF Most mondjam fel önnek az egész könyvet? Idézzek egész este magamtól? Ezt akarja? Tudja, mit? Szívesen megteszem, ha ez kell ahhoz, hogy gyanúsított legyek.

TAAFFE (*fapofával*) Miről van szó? Kegyelmességed rébuszokban beszél.

RUDOLF Maga alattomos hiúz... Na, most durva voltam. Eddig csak a feleségem értett hozzá, hogyan hozza ki belőlem a kiképző őrmestert – igaz, ő máshoz se ért... Azt hiszi, nem tudom, miért van itt?

TAAFFE Kellemes kötelességem átadni nagyságodnak egy legfelsőbb kéziratot. (*Átadja.*)

RUDOLF (*átveszi*) Szent Lajosról írták: királyi betűje boldogságot sugárzott arra, aki olvashatta. Csak hogy ez a Lajos volt az, aki megteremtett egy királyságot. Az én apám kezében meg egy monarchia fog elpusztulni.

TAAFFE Én ezt meg se hallom.

RUDOLF Én meg, képzelje, nem látom önt.

TAAFFE Hogyan?

RUDOLF Valami eltakarja önt előlem. Valami homály dereng az arca helyén. Nincsenek is vonásai. Mintha sötét paca hullott volna önre.

TAAFFE Javaslom, gyorsan olvassa el őfelsége sorait. Örülni fog nekik.

RUDOLF *(kinyitja a borítékot, átfutja a levelet)* Micsoda? Kinevezett a gyalogság főfelügyelőjévé? És a lázadó, provokáló emlékiratom? Arról egy szava sincs? Vizsgálat sincs? Meghallgatás sincs? A gondolataimra válasz nincs? Óvó szavam semmi? El se olvasta őket, igaz? Nem hajlandó rólam tudomást venni... Ahogy évek óta egyetlen könyvről se, soha... Emlékszem gyerekkoromból, az újságokban is csak a pirossal megjelölt részeket olvasta el mindig, amik arról szóltak, hogy Ausztria legboldogabb korszakát éljük... *(Nevet.)*

TAAFFE Nevetni méltóztatik? Tehát mégiscsak örül a kinevezésnek. Ezt jelentem őfelségének. Megbocsát? *(Kis, hideg főhajtással el.)*

RUDOLF Még hogy örülök! Minek örülnék én? Talán ha arra kötelezne a császár, legyen sörfiú a Kärtnerstrassén, annak tudnék még örülni... *(Öklével veri az asztalt, majd a császár képmására ordít.)* Vizsgálatot követelek magam ellen! Vizsgálatot! Hallod, te vén bürokrata?? *(Sötét.)*

4.

(Mitzi lakásában. Csengetés hallatszik, megvilágosodik a szőnyeg.)

MITZI *(ajtót nyit, az ajtóban Rudolf áll)* Hát elengedték a főnökei?

RUDOLF A főnökeim?

MITZI Azt mondta, bankban dolgozik.

RUDOLF Persze... kistisztviselő vagyok.

MITZI És ilyenkor is kijöhet? Főmunkaidőben?

RUDOLF Betegget jelentettem.

MITZI Igazán?

RUDOLF Merthogy a maga betege vagyok.

MITZI Ez kedves magától... Szeretne meggyógyulni, mi?

RUDOLF *(virágot vesz elő)* Minél előbb – akarom mondani: később.

MITZI Virágot? Nekem? Csúfolódik? Mintha nem tudná, ki vagyok.

RUDOLF Tudom. Már megbeszéltük a tarifát. De kegyed nem engedte, hogy kifizessem.

MITZI Mire fizetett volna? Hogy tíz percig farkasszemet néztünk a fiákerben? Hogy hazahozott és eltűnt?

RUDOLF De most itt vagyok.

MITZI És hogy akarja? Extrákkal vagy extrák nélkül?

RUDOLF Szemben egymással.

MITZI Hogy?

RUDOLF Szembeülünk, és maga mesél. Most is csak ezt kérem. A legmagasabb tarifáért.

MITZI Mesélni? Miről?

RUDOLF Akármiről.

MITZI Nincs mit mesélnem. Az emberek... *(Nem folytatja.)*

RUDOLF Durvák? Közönségesek?

MITZI Semmilyenek. Belőlük élek. A hétköznapi emberek hétköznapi vágyaiból.

RUDOLF Attól van a nyakán lila folt? A véraláfutás?

MITZI Nézze... kedves izé...
 RUDOLF Rudolf.
 MITZI Nézze, kedves Rudolf...
 RUDOLF Ne udvariaskodjék. Semmi közöm hozzá, igaza van.
 MITZI Elárulná végre, igazából mit akar?
 RUDOLF *(feláll)* Bocsásson meg! Az idegeim. Néha pattanásig feszülnek. *(Leteszi a pénzt az asztalra.)*
 MITZI Az enyémekek is.
 RUDOLF Olyankor néha elvesztem a mértéket.
 MITZI Ez már hozzátartozik.
 RUDOLF De uralkodnom kell magamon.
 MITZI Ezért jött? Hogy uralkodjon magán?
 RUDOLF Maga szerint hogyan ismerheti meg egymást két ember?
 MITZI Érintéssel.
 RUDOLF Érintéssel... Így igaz.
 MITZI Régi dolog ez. *(Kis szünet.)* Az ember néha épp attól fél, amit szeretne.
 RUDOLF Miközben a Kígyókuplét énekelte, eszembe jutott a madár. Vagyis hogy mit álmodtam róla. Azt, hogy ez a madár: felhőmadár. *(Kis szünet.)* Pedig látszatra olyan, mint a többi. Hasonlít a balkáni gerléhez. De álomban nem szállt le a földre. A felhőkben lakott, oda rakta a fészket. Olyan könnyű volt a teste, mintha csak felhőből állna. És álomban megfogtam a madarat, és erre... és utána... *(Megáll.)*
 MITZI Folytassa. Mi történt a madárral?
 RUDOLF Maga is egy ilyen madár. Rögtön éreztem. Hogy olyan madár, aki... *(Elhallgat.)*
 MITZI ...bárányfelhőből van?
 RUDOLF Bárányfelhőből. *(Kis szünet, majd nevetnek, egyszerre, felszabadultan, és csóokban fonódnak össze. Sötét.)*

5.

(Rudolf lakosztálya a Hofburgban. Rudolf egy könyvet olvas elmélyülten, bejön Károlyi és Teleki.)

KÁROLYI Hahó, Rudi!
 TELEKI Szervusz, Rudi!
 RUDOLF *(leteszi a könyvet)* Károlyi Pista, Teleki Samu. Pajkos grófjaim!
 KÁROLYI Tedd hozzá: a magyar szabadság utolsó garabonciásai.
 RUDOLF Az én vagyok.
 KÁROLYI Öröm ezt tőled hallani. *(Felveszi az asztalon heverő könyvet.)* Kossuth iratai... A francia kiadás.
 TELEKI Furcsa érzés: Kossuth – a Burg asztalán.
 RUDOLF Ha '48-ban élek, biztos, hogy vele tartok.
 TELEKI *(kissé patetikusan)* Ünnepe ez a nap nekünk!
 KÁROLYI Ahogy mondd, kérlek.
 RUDOLF És különben? Mit végeztek?
 TELEKI Nagyon is sokat.
 KÁROLYI A Függetlenségi Párt úgyszólván teljesen magáévá tette a tervünket.
 RUDOLF Úgyszólván?
 TELEKI Na jó, egy-két kormányközeli mameluk kivételével.
 RUDOLF Én ilyen dologban nem szeretem a kivételt.
 KÁROLYI Na jó, ezt nem úgy kell fel fogni... „Kivétel”, kérlek, csak azt jelenti: elvben egyetért, csak gyakorlatilag ingadozik.
 TELEKI Már hogy alkalmas lenne az idő.
 KÁROLYI De a többség mögöttünk áll. Efelől biztos lehetsz. Csak a jelre várnak.
 TELEKI Tudd meg: Magyarország melletted áll!

- KÁROLYI Csak intened kell – és megindul.
- TELEKI Ha mi, függetlenségiék, felemeljük a fáklát, a mamelukok is velünk tartanak: kimondjuk az elszakadást a Monarchiától!
- KÁROLYI És Rudolf magyar királlyá választását! Parlamenti közfelkiáltással.
- TELEKI Egyetértesz vele?
- RUDOLF Mint Rudolf, a barátotok, igen.
- KÁROLYI De mint trónörökös, nem?
- RUDOLF Nem tudom, szabad-e meghallanom ezt? Az apám...
- TELEKI Hisz meghallottad. Idáig érzem a szíved dobbanását.
- RUDOLF Egy magánember szíve – az is valami?
- KÁROLYI Én ezt a magánembert mindenek fölé helyezem.
- RUDOLF Túlbecsültök.
- TELEKI Most jöttem meg Afrikából.
- RUDOLF Te boldog ember! Fölfedeztél legalább egy új madárfajt?
- TELEKI Egy tavat, Rudi. Egy nagy tavat. És tudod, kiról neveztem el? Rólad!
- RUDOLF *(meghatódik)* Rólam? Ugyan, miért?
- TELEKI Mert te vagy Magyarország utolsó reménye. *(Kis szünet.)*
- RUDOLF Mit akartok tenni?
- KÁROLYI Legelőször is egyesítjük Rudolfot a trónörökössel.
- RUDOLF Ezt ne kívánjátok tőlem. Ezt az egyet ne.
- TELEKI Most vagy soha: érkezett az idő.
- RUDOLF Ebben nem vagyok bizonyos. *(Izgalom lesz rajta úrrá, fel-alá járkál idegességében.)*
- KÁROLYI Akkor miért írtad a könyvedben, hogy: a Monarchia halálra ítéltetett?
- RUDOLF Történelmi léptékben...
- KÁROLYI *(közbevág)* Kérlek, válaszolj: vállalod?
- RUDOLF Mint a Monarchia trónörököse... *(Nem fejezi be, járkál.)*
- TELEKI Nem teheted?
- KÁROLYI De mint Rudolf, megteheted!
- TELEKI Élünkre állsz.
- RUDOLF Miért vagytok ily biztosak ebben?
- KÁROLYI Emlékszel a görgényi medvevadászatunkra?
- RUDOLF Hogyne emlékeznék! A medvétől tanultam meg olykor holt-nak tettetni magam... Azóta is ezt csinálom. Ha nem ezt csinálnám, megbolondulnék... Csaknem szétmarcangolt, mikor fölé hajoltam.
- KÁROLYI És a másnapi hajnalra emlékszel-e?
- RUDOLF Ködös volt. Tompa bánatot leheltek a hegyek Erdély fölé.
- TELEKI De előtte, éjszaka? Nem volt vidám?
- KÁROLYI És ünnepélyes?
- RUDOLF Sokat ittunk. A medve halálváró tekintetét végig magam előtt láttam.
- KÁROLYI De közben áldomást ittunk – erre, itt. *(Egy összehajtogatott papírt vesz elő, kiteríti a kis szalonztalkán.)*
- RUDOLF *(csak egy pillantást vet rá)* A fogadalmam.
- TELEKI Az ünnepélyes fogadalmunk.
- KÁROLYI Aláírtuk, mind a hárman.
- TELEKI Hogy véget vetünk Ferenc József uralmának.
- KÁROLYI Hogy Magyarország sorsa független lesz Ausztriától.
- TELEKI Hogy a királyunk Rudolf főherceg és senki más. *(Csend.)*
- RUDOLF *(idegesen felnevet, becsúsztatja a fiókba)* Jut eszembe: tegnap érkezett öt láda konyak Bourgogne-ból. Velem tartotok?
- KÁROLYI A hadsereggel kezdjük. Az új véderőtörvény ki fogja mondani, hogy nincs többé közös sereg, német vezényszó.

TELEKI Újév után terjesztjük be a törvényt. Látnod kéne, máris hogy fel van bolydulva a pesti nép! Valóságos forradalmi hangulat!

KÁROLYI A második törvény szól majd a státusról: hogy leválunk Ausztriáról... *(Másik papírt vesz elő.)* Itt a javaslat, készen, olvasd el.

RUDOLF Majd később. Tedd csak el. *(Kiszól.)* Bratfisch!

BRATFISCH *(be)* Pezsgő, konyakkal béelve. Mindjárt hozom. *(El.)*

KÁROLYI Minket támogat a közvélemény. És kész a menetrend. A fogadalmad szellemében. Mit mondasz erre?

BRATFISCH *(ezüsttálcán behozza a pezsgőket, konyakokat, kitölti)* Charmant doux, konyakkal béelve... Cigány jöjjön hozzá? *(Rudolf nemet int.)* Cigány törölve. *(Ki.)*

RUDOLF *(iszik)* Vivát, Magyarország!

KÁROLYI Tehát egyetértesz?

RUDOLF Konkrétan mi lenne az én feladatom?

KÁROLYI Mint a gyalogság főfelügyelője, a véderőtörvény megszavazása után katonailag biztosítod a detronizálást.

RUDOLF Vagyis az apám lemondatását?

TELEKI Pontosan.

KÁROLYI Hogy az országgyűlés már másnap királyt választhasson – téged.

(Rudolf hallgat, újra koktélt kever, iszik.)

TELEKI Mi a probléma, Rudi?

RUDOLF Képtelenség. Lehetetlen.

KÁROLYI De miért?

RUDOLF A császár olyan intézmény, amit kétségbe lehet vonni, de megdönteni? *(A medvefejre néz.)* De megdönteni?

TELEKI *(Károlyihoz)* Nem akar elolvasni semmit. A medvére figyel, látod? Mintha itt se lennénk...

KÁROLYI *(Rudolfhoz)* Oda akasztatod, a falra? Hogy örökké Görgényre emlékeztessen? A halálfelelmedre?

RUDOLF *(nézi a medvét)* Mintha most is vér jönne belőle... Ti nem látjátok?

(Odalentről, a Burg udvaráról pattogó zene, majd vezényszavak hangzanak fel.)

KÁROLYI Mi ez?

RUDOLF A császár sétára indult.

TELEKI *(Károlyihoz)* Hallod? Nem lenne jó itt találkozni vele.

RUDOLF Maradhattok. Engem nem szokott látogatni.

TELEKI Mégis, jobb, ha megyünk. Isten áldjon! *(Indul kifelé.)*

KÁROLYI *(Rudolfhoz)* Beszélni fogok Tisza ellen. Ez lesz a nyitány. A jel! Akkor végleg döntened kell. Világos?

TELEKI Vigyázz magadra.

KÁROLYI *(Rudolfhoz)* Tudod, mit? Te írod meg a beszédemet! A te stílusod a legjobb! Szólj, ha elkészültél.

KÁROLYI Addig is, minden órában gondolunk rád. *(Patetikusan.)* Megsemmisítő szónoklat lesz, abban biztos vagyok!

(Károlyi és Teleki el.)

Rudolf egy fiolát vesz elő, meg injekciós tűt, izgatott, a keze remeg, ahogy felszívja a fiola tartalmát és beadja magának. Aztán lehuppan egy székre, megkönnyebbülten hátradől, lehunyja a szemét. A szoba homályos sarkából, mint egy árnyék, egy öregember jön elő: a 86 éves Kossuth Lajos.)

RUDOLF *(behunyt szemmel)* Öreg Kossuth! Régóta itt vagy?

KOSSUTH Nem vagyok itt. Senki sincs itt.

RUDOLF Tudom, tudom...

KOSSUTH Most épp Turinban húszlök, a kedvenc gesztenyefám alatt...

RUDOLF Téged olvastalak az előbb. Szöveget ütött a fejembe egy mondatod. Azt írod: ha az ember a szakadék szélére ér és belenéz, nem lát semmit, ennek köszönheti, hogy nem esik bele. Hogy lehet ez?

KOSSUTH Mostanában már hamar fáradok. Vas megye küldöttsége arra kért, beszéljek rá egy lemezre, hogy megörökítsék a hangomat... Negyedórát beszéltem bele a szerkentyűbe, és már elfelejtettem, miről beszélek... Én, aki egy nap alatt tűzbe hoztam a fél országot...

RUDOLF Azt írod: az idő elmélyíti a sebeket... Mondd: nem fordítva van ez?

KOSSUTH Az idő – maga a betegség. *(Nézi a kitömött medvefejet.)*

RUDOLF Félelmetes, ugye?

KOSSUTH Mondom: maga a betegség...

RUDOLF Legyőztem. És néha mégis félek tőle. Ha eszembe jut az a nap.

KOSSUTH Nem néztél bele a szakadékba.

RUDOLF Még nem határoztam.

KOSSUTH Dehogynem. És mégsem teszed meg.

RUDOLF Rettegek, hogy megteszem. De attól is, hogy nem teszem meg.

KOSSUTH A rettegés az okos emberek normális állapota.

RUDOLF Féltél, amikor '49-ben kihirdetted a trónfosztásunkat?

KOSSUTH Előtte két éjen át le se hunytam a szemem.

RUDOLF Egyik beszédedben mégis azt mondtad: „Az Úristen csak öt percre tegyen bátorrá minden

embert s a világszabadság ki lesz víva...”

KOSSUTH Jaj, fiam, ki az Úristen? Egy szócsó. A félelem arcára húzott maszk.

RUDOLF És a barátaim? *(Nagyot sóhaj.)* Mit szólsz hozzájuk?

KOSSUTH Úgy tesznek, mintha nem tudnák magukról, amit én.

RUDOLF S te? Te mit tudsz róluk – beszélj!

KOSSUTH Üvegfigurák. Könnyen megbillennek, mint a repedt talpú pohár.

RUDOLF Rettegek a szeretetüktől... Olyan az, mint Nesszosz vére. S mégis azt képzelem: közöttük egyszerre értelme lesz mindennek. *(Kis szünet.)* El kell vállalom, igaz?

KOSSUTH Az a Magyarország, amiről ők álmodoznak, már nem létezik.

RUDOLF Hogyhogy? *(Kossuth hallgat.)* És te?

KOSSUTH Én is úgy teszek, mintha létezne.

RUDOLF De miért? Miért? *(Kossuth hallgat.)* Hogy is mondtad? Az idő: maga a betegség?

(A másik irányból bejön az Orvos, megáll a színpad szélén, figyeli Rudolfot.)

KOSSUTH Fúj a szél az Alpok felől. Fázik a lábam. Kezd hideg lenni a gesztenyefa alatt... *(Visszamegy, eltűnik a sötét sarokban.)*

RUDOLF *(szemrehányón)* Fázik. Ő fázik – a magyarok Mózes! *(Észreveszi az Orvost.)* Mit óhajt, doktorom?

ORVOS Megvizsgálni, fenség. Bátorodom megkérdezni: kivel méltóztatott beszélgetni az előbb?

RUDOLF Ön nem látta őt?

ORVOS Jaj de vicces! Olybá tűnik tehát...

RUDOLF Szeretnék, mi, ha megboldundulnék? Vallja be, szeretnék.

ORVOS Fenséged humora kiváló. Nem győzöm élvezni. S különben? Hogy érzi magát?

RUDOLF Három napja nem bírok aludni. És látomásaim vannak.

ORVOS *(kedélyesen)* Látomásai? Csak természetes... Azért mérünk egy kis vérnyomást. Ha megengedi. *(A szíjat Rudolf karjára csavarja, pumpál.)* Hát, igen.

RUDOLF Jó magas, mi?

ORVOS Legutóbb jobb értéket mérünk.

RUDOLF Legutóbb minden jobb volt. Európa egészsége, akár az enyém, napról napra romlik.

ORVOS Én óvakodnék ezt ilyen kategorikusan...

RUDOLF Mit masztol, maga nem miniszter! Maga a nemi betegségek kiváló tudósa.

ORVOS Jaj, fenség, miből gondolja, hogy...

RUDOLF Mit jajveszékel? Azt hiszi, nem tudom, mi bajom? Az idő: maga a betegség. Önmagában is van annyi, mint egy heveny nemi-baj, a legszebben kifejlett fajtából. Az idő, akárcsak a gonorrhoea, igazi Habsburg-betegség; alattomos és kegyetlen.

ORVOS Rég ki méltóztatott heverni azt már... Hát vannak még alhasi fájdalmak?

RUDOLF Főleg, ha szeretkezem.

ORVOS Fejfájás? Hányinger?

RUDOLF Ha apámra gondolok, szinte mindig.

ORVOS Ezért méltóztatik túladagolni a morfiumot? *(Rudolf szemhéját vizsgálja.)* Naponta fél kapszulát engedélyeztem... S fenséged a dupláját adja be magának! Az alkoholról nem is beszélve! Szándékosan rombolja az egészségét... *(Meghajol.)*

Megbocsát, ezt jelentenem kell. Államérdekből. *(Meghajol, kisiet.)*

RUDOLF *(nagyot húz egy konyakos-üvegből)* Államérdekből... *(Meghúzza a szobacsengő zsinórját, az ajtórésben Bratfisch feje jelenik meg.)* Mitzihez megyünk, Bratfisch – hozd a kopott ruhát, a fiákert! BRATFISCH Mitzihez, fiáker, kopott ruha. *(El.)*

6.

(Mitzi lakásán.)

A sötét színen csengetés. Kivilágosodik: Mitzi nyit ajtót Rudolfnak.)

MITZI Gyere be! *(Rudolf otthonosan körülnéz, leül az ágy szélére.)* Azon gondolkodtam, ki lehetsz te valójában?

RUDOLF Mi lennék? Mondtam már: bankhivatalnok. Láthatod... *(Mutatja könyökvédős zakóját.)*

MITZI Nem hiszem... Eszembe jutott, hogy simogattad te azt a könyvet abban a lebujsban. Nem úgy, ahogy egy bankhivatalnok a pénz számolja... Miről szolt az a könyv?

RUDOLF A... madarokról.

MITZI *(mosolyog)* A felhőmadárról?

RUDOLF A törpepacsirtáról.

MITZI Különös hivatalnok vagy te. Messziről látszik rajtad: nem tartozol azok közé, akik eladják magukat.

RUDOLF *(sóhaj)* Mennyire tévedsz!

MITZI Te valami egészen más vagy. Nem akarod elárulni, ki vagy?

RUDOLF *(feláll)* Sajnos, mennem kell.

MITZI Maradj, csak maradj. Nem fagatlak többé...

(Valaki nyitja az ajtót, Rudolf megint felugrik.)

MITZI Csak Rafael az, a bátyám.

RUDOLF Jó napot, Rafael.

RAFAEL Jó napot, uram.

MITZI Ez itt Rudolf.

RAFAEL Látom. Egy strici.

RUDOLF Nézze, én egy bankban dolgozom és...

RAFAEL Bankban dolgozik? A pénztőke kiszolgálója? Akkor maga nemcsak a húgomat zsákmányolja ki! Maga az emberiség elnyomítottjai közé tartozik!

RUDOLF Nézze csak, kérem...

RAFAEL A pénztőke a tőke legviszatasztóbb formája. A legképmutatóbb, legalávalóbb emberfaló!

MITZI Állítsd le magad, Rafael!

RUDOLF *(Rafaelhez, enyhe gúnynal)* Érdekes, amit mond, uram... Habár, személyemet illetően kissé túloz. Nem falok embert... csupán kamatlábakat számolok naphosszat.

RAFAEL Kamatlábak?? Azok a legrosszabbak! Gyilkos kések az elnyomottak szívében... Ne higgye, hogy a magukfajta uzsorások megúszhatják a nagy leszámolást!

RUDOLF Leszámolást mondott?

MITZI Nehogy komolyan vedd... Rafael csak beszél, beszél, de arany-szíve van. Él-hal a családjáért.

RUDOLF Látszik rajta.

MITZI Csak van ez a mókás hobbija, hogy szabad idejében anarchista. Ők úgy képzelik, jobb lesz a világ, ha néhány bankárt meg arisztokratát hidegre tesznek.

RAFAEL Meg a császárt. Meg azt a léha trónörököszt, a Rudolfot... Ők a jéghegy csúcsai. Ha őket likvidáljuk, összeomlik ez az egész idétlen kóceráj, amit államnak és jognak neveznek.

RUDOLF Katekizmus, második fejezet.

RAFAEL Mi?

RUDOLF A forradalmak váteszétől, a jó öreg Bakunyintól tetszett idézni. „A rombolás öröme alkotó öröm” – mint ugyanitt olvasható.

MITZI Így beszél egy bankhivatalnok? Megeszem a piros csizmám talpát...

RAFAEL Tetszik nekem ez az ember, fene tudja, miért, de tetszik... Mondja, hallott már maga a dinamittről? Tudja, mi az? A történelem ura, maga az isten! Tíz méteren belül cafatokra tép minden királyt, császárt, cárt és főherceget! Hamarosan megtudják az urak, hol lakik az isten!

RUDOLF Hamarosan?

RAFAEL Talán már holnap. Magam vágom a legfőbb ingyenélő fejéhez!

RUDOLF A Hofburgban?

RAFAEL De még mennyire! Kis szerencsével két legyet üthetek egy csapásra, és a trónörökösből se marad sok. Minden a feje tetejére áll majd. Még a nap is másként fog sütni, meglátja! Micsoda öröm lesz! Kitör az általános felkelés, az emberek összeölelkeznek! Mindenki testvére lesz mindenkinek!

MITZI Mindenkinek? Biztos jó lesz az? Ki fog akkor a szegény prostitknak fizetni?

RAFAEL Hoppá! Tudod mit, Mitzi, megiszom veled a pertut!

MITZI A pertut. *(Egy tálcán italt és poharakat hoz.)*

RAFAEL *(tölt)* Prosit, Rudi! A testvériségre!

RUDOLF Prosit. *(Isznak.)*

RAFAEL *(vizsgálgatja Rudolfot)* Hoppá! Tudod-e, csak a bajuszod kéne megnövesztened, hogy hasonlít-sunk egymásra. A hasonmásom lehetnél.

RUDOLF Most borotváltattam le.

RAFAEL Mit szólnál, ha megkérnélek, hogy növeszd meg újra?

RUDOLF Hát... nem is tudom...

RAFAEL Többen mondták rólam, hogy az alakom hasonlít a trónörököséhez... De neked se kell szégyellni a fizimiskádat! Te is eléggé emlékeztetsz rá – a dinamit szempontjából bizonyosan.

RUDOLF A dinamit szempontjából?

RAFAEL Ritka lehetőség, mondhatom! Jó, ha tízévenként adódik egy ilyen tökéletes mimikri.

RUDOLF Azt mondják, a végzetnek nagy esze van... Főleg ha besegítenek neki.

RAFAEL Be foglak mutatni az Anarchista Nagytanácsnak. Akkor beléphetnél közénk. Jó lenne? Örülsz neki?

RUDOLF Mondja, Rafael úr, mit csinál majd, ha eldobta a bombát?

RAFAEL Hazajövök ide, a kishúgomhoz, aki már vár a reggelivel.

RUDOLF Gondolom, kapuciner és három tojásból rántotta.

RAFAEL Ötből.

RUDOLF S utána leönti két-három kupica Jägermeisterrel.

MITZI Lemegy neki lendületből tíz is.

RUDOLF Talán még imádkozni is szokott lefekvés előtt, igaz?

RAFAEL Honnan tudod?

RUDOLF Az anarchisták és az utcalányok erényes emberek... De miért marad mindenki rab, aki erényes? Gondolkozott már ezen, Rafael úr?

RAFAEL Istenemre, mekkora anarchista lenne belőled!

MITZI Tévedsz. Rudi sosem lesz anarchista.

RAFAEL Ne beszélj bolondokat. Miért ne lehetne?

MITZI Mert szereti a madarakat.

RAFAEL Madarakat? Érdekes.

MITZI Van neki egy felhőmadara.

RAFAEL Hoppá.

RUDOLF Galenda miramare. Ez a tudományos neve. Én fedeztem fel. De közönségesen csak a törpepacsirta névre hallgat. A balkáni és az ibér pacsirta rokona. Igen rejtőzködő életet él.

RAFAEL Aha. Szóval tudós vagy... Tehát szegény vagy. Ezért kell neked mellette még a kamatlábakkal is bibelődnöd. Hogy megéj valahogy. Meg hogy a Mitzi kundschaftja lehess... Na, ugye, hogy rájöttem, ki vagy? Igenis, az ilyenekből lesznek a legjobb anarchisták. *(Újra koccintanak.)* Prosit!

MITZI Tudjátok, mit szeretnék most? Elsétálni hármásban a Práterbe... Nézni a sok báméskodó népet, felszállni az óriáskerékre, mikor feljön a hold... Még sosem ültem az óriáskeréken... Azt mondják, mikor átfordul veled a kerék, oly édes szédület fog el, jobb, mint a részegség. Mintha picit meghalnál... Nevetsz magadon, hogy milyen közel vagy a holdhoz... Elég hozzá ötven méter magasság! Ma szabadnapom van, menjünk most oda, jó? Elviszel, Rudi?

RUDOLF *(feláll)* Majd legközelebb.

MITZI Már menned kell? Ilyen hamar?

RAFAEL Mert a fináncsőke rabszolgája szegény. Jobb, ha nem tartóztatod. Még kirúgják, és akkor mivel fizet neked? Törpepacsirtával? *(Nevet és sötét.)*

7.

(Az álom.)

A szín lassan világosodik meg. Rudolf lakosztálya: a kisasztalra könyökölve alszik. Mellette konyakos és pezsgős-üvegek. Hirtelen a két Nyomozó és Taaffe jelenik meg, és mint egy felgyorsított filmen, lábujjhegyen járva kutatni kezdenek.)

TAAFFE Csak óvatosan! Fel ne ébresszék nekem. *(Vizsgálgatja az üres üvegeket.)* Alszik, mint a bunda. Nem mondom... Jól benyakalhatott... Találtak valamit?

I. DETEKTÍV *(papírt húz elő a fiók-ból)* Kézirat! Eredeti...

TAAFFE *(elveszi, beleolvass)* „Ünnepélyes fogadalom”... Ez felségárulás! Jól sejtettem. Itt a bizonyíték. *(Elteszi.)*

(Bejön Stefánia.)

STEFÁNIA Mondja, Taaffe, mire jó ez az egész?

TAAFFE Biztos forrásból tudjuk, hogy a fenséges főherceg főbenjáró bűnügybe keveredett.

STEFÁNIA Főbenjáró? Maga szerint mi a főbenjáró?

TAAFFE Felséges asszonyom, az eddig lefoglalt iratok szerint...

STEFÁNIA *(közbevág)* Egy újabb penetráns nőügy?

TAAFFE Felségárulási ügyről van szó.

STEFÁNIA Felségárulás? Akkor ez valami új. Nekem eddig csak a prostikkal és az alja néppel való barátsága szúr szemet. Az a sötét zsidó lány, a Mina Pick – azt képes volt magával hozni még mihozánk, a brüsszeli palotába is, a leánykérőbe! Ördögi volt! Aztán az az Anna Glaser, a lótenyésztő lánya, no meg Szetocska, a szőrös

talpú szláv kötéláncosnő, akitől gonorrhéát kapott... Most meg ez a szemérmetlen Mitzi Caspar, a Madame Wolf kuplerájából! Ennek az ágyába bújik éjjelente, álruhában – mit kell itt nekem, egy király leányának kiállnom, Istenem, borzalom! S hozzá újabban úgy vedel, mint a kefekötő... *(Emelgeti az üres üvegeket.)* Látja?

TAAFFE Roppant sajnálatos, felséges asszonyom...

STEFÁNIA Köszönöm. Megvagyok a maga sajnálata nélkül is... Azt kérdezem: konkrétan mivel vádolják? Én, a felesége csak megtudhatom?

TAAFFE Legnagyobb sajnálatomra, nem.

STEFÁNIA Szemtelenség!

TAAFFE Sajna, államtitok tárgyát képezi.

STEFÁNIA Államtitok... Maguk, rendőrök, mindig olyan nagyképeük.

TAAFFE Felséges asszony, mond önnek ez a szó valamit: „államcsíny”?

STEFÁNIA Rudolf – és államcsíny? Ugyan már... Hogy kopasztaná meg saját magát egy kakas?

TAAFFE Birtokomban van a legfelsőbb parancs.

STEFÁNIA Miszerint?

TAAFFE Itt kell tartanunk, kvázi házi őrizetben. Egészen addig, míg... *(Megáll.)*

STEFÁNIA Míg?

TAAFFE Míg a legfelsőbb kihallgatás meg nem történt.

STEFÁNIA Szóval ő fogoly?

TAAFFE Átmenetileg.

STEFÁNIA Hál’ istennek, végre őfelsége is rádöbbsent, hogy ez így nem mehet tovább. Csúffá vagyok téve. Egész Európa rajtam nevet.

TAAFFE Sajna, nemcsak fenségeden. Az egész osztrák arisztokrácián.

STEFÁNIA Holnap Pulába kellene utaznunk Rudolffal. Fel kell avatnunk egy újabb csatahajót.

TAAFFE Ófelsége parancsa, hogy a fenséges asszony ezúttal egyedül avassa fel.

STEFÁNIA Egyedül? Ez felettébb szokatlan.

TAAFFE Mivelhogy a trónörökös ad hoc eltiltatott a csatahajóktól.

STEFÁNIA Igazán?

TAAFFE Nem méltóztatik örülni?

STEFÁNIA Még hogy nem örülök? Mi Rudolffal már oly mértékben utáljuk egymást, hogy ez nekem valóságos felüdülés lesz... Megbocsát, vár a fodrászom. *(Kimegy, egy lesújtó pillantást vetve a még mindig alvó Rudolffra.)*

TAAFFE A bilincset. *(Egyik Detektív megbilincseli Rudolffot.)* Felkelteni.

(A két Detektív óvatosan rázogatója, de Rudolf nem ébred fel, csak nyugtalanul forgolódik.)

TAAFFE A fenébe is! *(Felveszi a kisasztalról a vizesüveget és arcul önti Rudolffot, aki erre már fölérred és fölül.)*

RUDOLF Hol vagyok?

TAAFFE A saját szobájában, főhercegem.

RUDOLF Bilincs a kezemen?

TAAFFE Remélem, nem szorítja nagyon. Ugye, nem kellemetlen? Csupán a rend kedvéért...

RUDOLF Persze, a rend.

TAAFFE Ha fenséged kívánja...

RUDOLF Nem kívánom. Semmi kivételezés. *(Izzadó homlokát törli.)* Csak ez a hőség...

TAAFFE Rosszat méltóztatott álmodni? Gyakran van így ezzel?

RUDOLF Gyakran.

TAAFFE A rossz lelkiismeret.

RUDOLF Meglehet. *(Kis szünet.)* Ez már a vizsgálat, ugye?

TAAFFE Ha készen áll fenséged, kezdhethjük.

RUDOLF Készen állok.

TAAFFE Felolvasok egy idézetet, mely a Neues Wiener Tageblattban jelent meg, névtelenül. *(I. Detektív kezébe ad egy papírt.)* „A Habsburg Birodalom, igaz, miniatűr formában, már megvalósította Victor Hugó álmát, az Európai Egyesült Államokat... Ezért együtt kéne haladnia a nyugati demokráciákkal, ahol valódi liberalizmus uralkodik – személyes szabadság és a fajgyűlölet megvetése... Ehelyett olyan időket élünk, amikor a csuhások és a magas rangú trotilik a saját ostobaságuk szarában fetrengve, megfojtják a szabad gondolatot.” *(Kis szünet.)* Kérdésem: fenséged írta ezt le?

RUDOLF Minek kérdi, ha tudja?

TAAFFE És vállalja, ezután is?

RUDOLF Természetesen.

TAAFFE Megkérhetem fenségedet, szignálja a nevét ide?

RUDOLF Szívesen. De ha akarja, kedves Taaffe, a fenekemet is megmutatom önnek. *(Szignál.)*

TAAFFE Ezt most miért méltóztatott mondani?

RUDOLF A pozíciójára tekintettel. Hogy segítsek önnek minél sötétebb képet festeni rólam.

TAAFFE Második kérdés: megfelelő-e a valóságnak, hogy ön kijelentette, miszerint: „Ausztia végzete, hogy olyan bürokrata uralkodik felette, aki tizennyolc éves kora óta egyetlen könyvet se olvasott el.”

RUDOLF *(megdöbben)* Jóságos ég!

TAAFFE Igen vagy nem? Egyenes választ kérek.

RUDOLF *(félre)* Mary, te locsi-fecsegő!

TAAFFE Ezt akkor vehetjük beismérésnek?

RUDOLF Annak veszi, aminek akarja.
 TAAFFE Nagyon köszönöm, fenség...
 Szigonó?
 RUDOLF *(szignálja a papírt)* Kinyalhatja a fenekem, Taaffe.
 TAAFFE Csak a kötelességemet teljesítettem. Megengedi? *(Leveszi Rudolf kezéről a bilincset.)*
 RUDOLF A kötelesség. Ettől döglünk meg idő előtt valamennyien...
 TAAFFE Sátáni szavak egy trónörököstől.
 RUDOLF Szeretem a Sátánt. Jó szorosán magamhoz ölelem, hogy ne ficáncolhasson szabadon.
 TAAFFE Akkor be is fejezem... Csak még egy utolsó kérdés: tegyük fel, hogy fenségedet holnap felkenik és megkoronázzák. Hajlandó-e elárulni, mi lesz az első intézkedése?
 RUDOLF Átvágom a csomót.
 TAAFFE Szíveskedne talán ezt pontosabban...
 RUDOLF A gordiuszi csomót, maga ökör. Ami az életem.
 TAAFFE *(jegyzetel)* A gordiuszi... nem értem.
 RUDOLF Ha trónra jutok, nem habozok tovább: átvágom a csomót – kikiáltom a köztársaságot.
 TAAFFE *(jegyzetel)* A köz-tár-saságot. Kitűnő! Készen is vagyunk. *(Kis szünet.)* Akkor, ha megengedi fenséged, átadom az ítéletet. *(Zsebéből újabb papírt vesz elő.)* Meltóztassék.
 RUDOLF Már kész az ítélet? Előre megírta az apám?
 TAAFFE Az Államtanács. Az ön bünyösége eddig is világos volt előttünk. Csak a végső bizonyíték. Az ön beismerése. Csak az hiányzott.
 RUDOLF *(átveszi, bele se néz)* Kivégzés?
 TAAFFE Ne tréfáljon. Fenséged a száztizenharmadik Habsburg.

(Pisztolyt vesz elő, az asztalkára teszi.)

RUDOLF Öngyilkosság?
 TAAFFE *(Szinte unottan.)* Nem sürgős. Kap rá, mondjuk, három napot. *(kis szünet)* Van még kérdése?
 RUDOLF Távozzon!
(Taaffe kimegy. Rudolf felveszi a pisztolyt és a halántékához emeli. Hirtelen sötét, majd a fegyver dördülése hallatszík.)

8.

(Mitzi albérletében.)
Amikor Rudolf benyit, Mitzi épp az ablakon bekandikáló holdat nézi.)

MITZI *(nem is néz Rudolfra)* Csak hogy megjöttél.
 RUDOLF A holdat nézed?
 MITZI Most kelt fel a szatócsbolt felett. Nézz hátra a bal vállad fölött és kíváncsi vagy.
 RUDOLF *(hátranéz)* Megvan.
 MITZI Elárulnád, mit? *(Kis szünet.)*
 Fogadjunk, hogy kitalálom.
 RUDOLF Ilyen átlátszó lennék?
 MITZI Valami forr benned. Kifelé néha álmatagnak látszol, de belül... Ki tudja?
 RUDOLF Csak nem félsz tőlem?
 MITZI Te igazából senkit nem tudnál bántani... Te csak vársz valamire. Hogy történjen veled végre valami. Történjen meg az. *(Farkasszem néznek.)* Én is így vagyok ezzel.
 RUDOLF Te mire vársz?
 MITZI Valahányszor leül mellém egy pasas, egy kundschafft, csak úgy átfut rajtam: mit keresek én itt?
 RUDOLF Én arra gondolok: helyénvaló, hogy ez a világ el fog pusztulni.

MITZI Húha! Rossz hatással vannak rád a kamatlábak...

RUDOLF Most nagyon kívánlak!

MITZI Én is. De most mégse...

RUDOLF *(szinte könyörögve)* Kérlek! *(Vetkőzteti a lányt.)* Ez itt mi a válladon? Ez a kék folt? *(Meggimogatja.)* Fáj?

MITZI Fáj.

RUDOLF Egész duzzadt. Az egyik kedves vendéged volt? Aki így könnyített a viseletes lelkén? És te? Hagytad? Türted?

MITZI Mit tehettem volna?

RUDOLF Például feljelentet a rendőrségen.

MITZI És mit képzelsz, kit vittek volna be? Engem! Azt hitted, legálisan csinálom? *(Homlokon csókolja Rudolfot.)* Látod, ezt szeretem benned: a naivságot... Most miért nézel ilyen fájdalmasan?

RUDOLF Elképzelttem, milyen brutális lehet az a fickó, amikor téged ütlegel. Ordít, mint egy állat.

MITZI Nem ordít. Mosolyog. Elérzékenyül, miközben a kezemet csavargatja.

RUDOLF Miért nem hagyod abba ezt az egészet?

MITZI Ne nevetess. Éhen haljak? Rafael is én tartom el.

RUDOLF *(felnevet)*

MITZI Mit nevensz?

(Kintről éles füttyszó harsan.)

MITZI Ez ő.

RUDOLF Kicsoda? A verőlegény?

MITZI *(felpattan)* Muszáj mennem. *(Magára kapja a ruháit.)*

RUDOLF Hozzá? Szó se lehet róla! *(Meggfogja Mitzi karját.)*

MITZI Ne bolondozz! *(Kirántja a karját.)*

RUDOLF Képes lennél most együtt lenni velem?

MITZI Nincs jelentősége. Mert rád fogok gondolni közben.

RUDOLF Te! *(Pofon vágja a lányt, aki szomorú pillantást vet rá és kimegy. Rudolf kétségbeesetten áll, nézi a holdat.)*

(Rafael jön be.)

RAFAEL *(évődik)* A kamatlábak hőse. Bámulja a holdat.

RUDOLF Na, isten áldja! *(Indul ki.)*

RAFAEL Várj csak, barátom. Várj, ne siess annyira. Mutatok valamit. *(Előhúzza egy órát az ágy alól.)* Íme, itt van. Elkészült.

RUDOLF A dinamitbombája?

RAFAEL Megbízhatóbb, mint az, amelyik anno a cárt megölte. Ezer jancsiszöggel van töltve.

RUDOLF Ezt nevezem! Ezer vak halál – az emberiség felszabadításáért.

RAFAEL A kezelése pofonegyszerű. Ha itt ezt a kis pöcköt kihúrod – *(mutatja)* –, látod? Ezzel lehet beállítani. Próbáld meg. *(Rudolf kézbeveszi, állítja.)* Hallod, hogy ketyeg? Egész jól áll a kezekben!

RUDOLF *(nézi a zsebóráját)* Pontos, mint egy svájci óra. Nos? Mikor robbanjunk? Öt perc múlva jó lesz?

RAFAEL *(megijed)* Ne tréfálj, ember! Add csak ide!

(Rudolf, kezében a bombával, eltávolodik.)

RUDOLF Öt percre állítottam be. Elég idő, végiggondolni az életet... Mert egyetlen percben is benne van az egész idő... Tehát?

RAFAEL *(utána szalad)* Állítsd le, te örült!

RUDOLF *(kitér előle, körbefut a szobában, még egyre kezében a bomba)* Nem felesleges tovább élni, jóember? Mindent megsúgott a telihold!

RAFAEL Órült! *(Feltépi az ajtót és elmenekül, Rudolf nevet, ledobja a bombát. Nyílik az ajtó: Mitzi jön vissza.)*

MITZI Mi történt?

RUDOLF Elkergettem a bátyád. Vinnyogott, mint a tejes malac.

MITZI Nem a bátyám. A férjem.

RUDOLF Szóval ő az, aki ver? A drabális felszabadító?

MITZI Az álmai szépek.

RUDOLF Hogyne – gyönyörűek! *(A bombára néz: most jut eszébe.)* Nicsak, életben maradtunk! Nem robbant fel, pedig már eltelt az idő...

MITZI Hogy robbanna, mikor az éjjel kiloptam belőle a dinamitot? *(Nevetnek, összeölelkeznek, sötét.)*

9.

(A szín megvilágosodik, újra a Kígyókocsmában vagyunk. Rudolf, Mary és Teleki egy asztalnál. A szomszéd asztalnál mulató társaság: két férfi, egy nő. Odakintről tűzijáték rakétái ropognak.)

MARY Bumsztratta! *(Iszik.)*

TELEKI A császár születésnapja.

RUDOLF Én meg azt álmodtam, főbe löttem magam.

TELEKI *(nem veszi komolyan)* Ejnye-bejnye. Ezért vagy adós még mindig a beszédemmel... Azt hittem, ma elhozod.

RUDOLF Az elektromos kiállításra kellett készülnöm. Hosszú beszédet tartottam ott.

TELEKI Ott álltam a tömegben, hallgattalak. „A villamosság a demokrácia egyetlen reménye” – kitűnő gondolat! Kár, hogy a császár nem volt ott.

RUDOLF Ki nem állhatja az elektromosságot.

MARY Biztos, mert láthatatlan. *(Vihog, már kissé kapatos.)*

RUDOLF Pedig nemsokára minden európai lakásban világítani fog.

TELEKI Na, ez az, ami nem tesz nekik. De mit várhatsz tőle? Negyven évvel ezelőtt embereket akasztatott.

RUDOLF Most könyvet üldöz.

TELEKI Ráadásul a tiédet. *(Könyvet vesz elő.)* „Auszttria-Magyarország és szövetségesei”... Írta egy bizonyos Julius Félix, Párizsból.

RUDOLF *(felderül)* Megvetted?

TELEKI Kéz alól – a vámparancsnoktól. *(Rudolf felnevet.)* Ne ne vess! A postán minden példányt elkoboztak. *(Beleolvas.)* „Mindaz a kultúra és civilizáció, amit az emberiség ötezer év alatt létrehozott, a németekkel kötött szövetséggel most egy Bismarck nevű úr játékszerévé vált... embermilliók tömeghalála fenyeget... Van-e hát hálátlanabb sors, mint együtt ugatni a porosz bulldoggal? Van-e nagyobb csapás a porosz–olasz–osztrák szövetségénel? Auszttria ellenségévé válik minden barátjának és áldozatává a tűzvésznek, amely Magyarországgal együtt elnyeli...” Rudi, ez irtózatoss prófécia! Meggondoltad te ezt?

RUDOLF *(szinte boldogan)* Vállalom a kiátkozást.

TELEKI Nagyon könnyelmű vagy, azt tudod? Így felhívni magadra a figyelmet! Éppen most, amikor... *(Maryra néz, nem folytatja.)*

RUDOLF A legfontosabb, hogy apám is kezébe kapja, a sajtuszagú aktái mellé.

TELEKI Azt hiszed, nem fogják kideríteni, ki az a Julius Félix?

RUDOLF *(vidáman)* Boldog Gyula – az én vagyok! Ha rájönnek, bol-

- dogan vállalom. Induljon vizsgál-
lat, vádoljanak meg. *(Egyre izga-
tottabb.)* Vegyen észre végre az
apám, aki ifjúkoromban csak úgy
hívott: „az én kis nyomorultam”...
Döbbenjen rá, hogy ez az ország
csak egy díszlet a halál házában!
- TELEKI Megijesztesz, barátom... Mi-
nek kiabálsz?
- MARY Igen, valahogy mostanában
mindent eltúloz... Beszéljen a fe-
jével, gróf úr!
- RUDOLF „Légy átkozott, hogy tiszta
maradhass” – ez a jelszavam: Hei-
ne mondása... Világos, ugye, mit
jelent ez?
- TELEKI Legközelebb majd kifejted.
(Óvatosan körülnéz, feláll.) De
most, megbocsátasz, el kell ro-
hannom... Szervusz, kérlek, szer-
vusz, kisztihand, kisasszony. *(El.)*
- RUDOLF A jó öreg Pista bátyó. Hogy
inába szállt a bátorság!
- I. FÉRFI *(a szomszéd asztalnál)* Nagy
humbug ám ez az elektromosság!
- VADÁSZKALAPOS Csak úgy tesznek,
mintha mit tudom én, mekkora
szenzáció lenne... Pedig már a
rézbőrűek ismerték, az Amazonas-
nál. Elektromos angolnát fogdos-
tattak az istenkáromlókkal.
- FÉRFI Meg az ilyen ingyenélőkkel,
mint maga. *(Röhögnek.)*
- RUDOLF *(Maryhoz)* Ingyenélő, hal-
lod? Rólam beszél.
- MARY Mi? Ezek prolik.
- RUDOLF Azt a tésztaképu alakot
nézd.
- MARY A vadászkalapban?
- RUDOLF A hadgyakorlaton még zu-
pás őrmester volt. Szőke paróká-
ban.
- MARY Egy szót se értek ebből...
- RUDOLF Jegyzetel, látod? Feljegyzi
a szavaimat. Ahogy szorgalmas
ügynökhöz illik. Megszolgálja a
pénzét. Nem ingyenélő, mint én.
- Ma ilyen emberek viszik előre a
világot.
- MARY Jaj, miket beszélsz.
- (A háttér asztalánál a jókedvű tár-
saság a Kígyókuplé első versszakát
ismételgeti.)*
- KÓRUS Kibújok a bőrömből,
Megtegyem-e még ma...
- (Mitzi jön ki a pódiumra.)*
- I. FÉRFI Ez Mitzi Caspar!
- VADÁSZKALAPOS Mitzi Caspar, éne-
kelj!
- TÖBBIEK Mitzi, Mitzi, énekelj! *(Meg-
szólal a zene.)*
- MITZI *(énekel)* Kibújjak a bőrömből,
Legyek szabad még ma?
- MARY *(Rudolfhoz)* Majd kiesik a sze-
med, úgy bámulod! Lefeküdtél ve-
le? Szerintem lefeküdtél.
- MITZI *(énekel)* Ihaj-csuhaj, osztrák
bőröm
Levedlem én,
Levedlem én még ma!
Ihaj-csuhaj, császár-bőröm,
Császár-bőröm...
- (A zene hirtelen abbamarad, a Pincér
odarohan.)*
- RUDOLF Miért hagyták abba?
- PINCÉR Nem lehet, kremalássan, ezt
nem lehet.
- RUDOLF Hogyhogy? Tilos?
- PINCÉR A második strófa. Tegnap
óta.
- RUDOLF Betiltották?
- PINCÉR Belügyminiszterileg.
- RUDOLF *(feláll)* Hozza a számlát! Az
egészre. Ma mindenki az én ven-
dégem.
- NŐ *(a Férfihez)* Látod, Gusztli? Ilyen
egy igazi úriember... *(Rudolfra
mosolyog.)*
- RUDOLF *(bankjegyeket szór az asz-
talra)* És ilyen az én Bécsem. Azt
játssza, hogy boldog és szabad

– de megrémül, ha emlékeztetik is rá.

BRATFISCH Derék, jó nép ez. Csak egy alapelve van: legyen az idő meleg és a sör hideg.

RUDOLF Gyerünk! *(Beszállnak a fiákerbe.)*

BRATFISCH Irány a Burg hátsó lépcső?

RUDOLF Előbb hazavisszük a baroneszt.

MARY *(meg se mozdul)* Meg akarsz tőlem szabadulni?

RUDOLF Ma valahogy... Fáradt vagyok, tudod.

MARY Hazudsz. Az előbb, amikor énekelt, fel voltál villanyozva... *(Sír.)* Azt hiszed, hülye vagyok?

RUDOLF Ne bőgj!

MARY Múltkor azt mondtad, tetszem neked.

RUDOLF Most is tetszel.

MARY Igenis, én mindenkinek tetszem! Tizenkét évesen úgy felizgattam Pió atyát, a nevelőmet, hogy idegösszeroppanást kapott. Tizenöt voltam, amikor a páрмаi herceg párbajozott értem, első vérig...

RUDOLF Jó, hogy mondd. Férjhez is adatlak hozzá...

TÖBBEN Mitzi, Mitzi! Gyere elő!

(Mitzi újra megjelenik a dobogón és új dalt énekel.)

MITZI *(énekel)* Fridánál voltam az éjjel,
Hozzámegek kéjjel,
Mert ily csoda-kurva, biz'a
Nem élt még, mint Frida,
Mint a Frida.

TÖBBEN Mint a Frida! *(Tapsolnak.)*
Mint a Frida! Mint a Frida!

MARY *(irigyen)* Mondhatom, közönséges.

RUDOLF *(kitör)* Közönséges? Lehet! Igen, közönséges! Ez közönsé-

ges szerelem! *(Otthagyja Maryt és a konflist, odarohan Mitzihez, összeölelkeznek. Nevetés, taps. Sötét.)*

10.

(Rudolf lakosztálya a Burgban: Mary jön be, Rudolf épp levelet olvas.)

RUDOLF Ügyes voltál, Mary lelkem, gratulálok! Sikerült az egész Udvar fellármáznod.

MARY Csodálkozol? Egész Bécs erről beszél...

RUDOLF Annyira, hogy még az apámat is – aki csak levelezni hajlandó velem – kimozdította dohos nyugalmából... Levélben közli velem: három napot kapok arra, hogy felhagyjak a cédasággal és helyreállítsam a házasságomat a derék Stefániával, különben megvonja az apanázsom... Telitalálat! Jól elevenembe vágott, nem vitás... Így akar illó bárgyúságra szorítani... Sose kívánt többet tőlem, csak hogy idült házasságban éljek, sok szarvasbikát lőjek és vezényléskor én tudjak a leghangosabban üvölni – én meg pont ezekben vagyok a leggyengébb...

MARY Tudod, mit? Szellőztessük ki a fejünk. Sétáljunk egyet a zöldben, hogy megtaláljuk a megoldást.

RUDOLF Bocsáss meg... Nem érzem jól magam... *(Türelmetlen mozdulatot tesz.)*

MARY Azt hiszed, ilyen könnyen lerázhatsz? Azok után, hogy...

RUDOLF *(segélykérően néz az ajtóra)* Tízre iderendeltem a háziorvosomat... Úgyhogy arra kell kérjelek...

MARY Majd én meggyógyítalak! *(Hirtelen mozdulattal ledobja hosszú,*

*prémes bundáját: ott áll mezte-
lenül.)*

RUDOLF Nézd, Mary...

MARY Egy hete még azt mondtad,
naphosszat el tudnál gyönyörköd-
ni a testemben... Nem ezt mondtad?

RUDOLF Lehetséges... Már nem em-
lékszem. Túl sok konyakot ittunk
akkor este...

MARY *(közelebb lép)* Ezt nem teheted,
szerelmem! Nem küldhetsz
csak így el!

*(Hirtelen Mitzi jelenik meg: megáll az
ajtóban és gúnyosan mosolyog.)*

MARY Szóval ő neked a doktor??
(Kislányosan sírva fakad.)

MITZI Adjak zsebkendőt, kis bogár?
Kifújni az orrod?

*(Mary összehúzza bundáját és sértet-
ten, szífogva kiszalad.)*

RUDOLF Mitzi?? Te, itt?

MITZI Bratfisch elhozott... Úgy látom,
rosszkor?

RUDOLF Ellenkezőleg... Megmentet-
tél! Köszönöm a segítséget.

MITZI Szót se érdemel. *(Jókora po-
font ad Rudolfnak.)* Ezzel tartoztam
neked!

RUDOLF *(arcát dörzsöli)* Jól érzem,
hogy haragszol?

MITZI *(lazán)* Ugyan, hová gondolsz.

RUDOLF *(kis szünet)* Tudod, mi lesz
most?

MITZI Gondolom, kirúgsz.

RUDOLF Miért tennék ilyet?

MITZI Mert mindent tönkretettél,
ugye tudod? Valóságos katasztrófa,
amit tettél... Minek árultad el,
ki vagy? Mindig is tudtam: a férfiak
gyenge emberek.

RUDOLF Rosszul tettem?

MITZI Már nem vagy az, aki voltál...
Én meg megint az vagyok, aki voltam.

(Bratfisch jelenik meg.)

BRATFISCH A nemjóját!

RUDOLF Isten éltesse az eszed, Brat-
fisch! Mi lenne velem nélküled?

BRATFISCH A fűzfás fütyülőjét a vi-
lágna!

RUDOLF Megint valamelyik őshüllő?

BRATFISCH *(komoran)* A felesége.

RUDOLF *(Mitzihez)* Arra bújj el...
*(A hátsó ajtóra mutat, Mitzi el-
tűnik.)*

*(Bratfisch kimegy, Stefánia bevihar-
zik.)*

STEFÁNIA Ófelségét az ájulás kör-
nyékezte! A legújabb szajhád...

RUDOLF *(egy kézmozdulattal meg-
állítja)* Hallgass!

STEFÁNIA Ha a lelkünkben gennyed
valami, nem segít a hallgatás!

RUDOLF Ez a te problémád, Steffi.

STEFÁNIA Van egy javaslatom: ne is
beszéljünk róla...

RUDOLF Nagyszerű: ne beszéljünk.

STEFÁNIA Csak arról beszéljünk,
amiben mindketten egyetértünk.

RUDOLF Attól tartok, ilyen téma
nincs is...

STEFÁNIA Ma van a császár születés-
napja.

RUDOLF Nyilván ennek öröme írt
ta azt nekem, hogy megvonja az
apanázsom... *(Kis szünet.)* Mit
mondtál az öregnek? Hogy én is
ott leszek?

STEFÁNIA A vacsorán együtt kell
megjelenünk.

RUDOLF Igaz, valamivel áltatni kell.
Hogy ő is áltathassa önmagát...
De én kiszállok ebből.

STEFÁNIA Egész megőrültél? Amúgy
is felmerült benne a gondolat,
hogy kitaszít a trónöröklés rend-
jéből.

RUDOLF Újabban Ferenc Ferdinán-
dért rajong, a termékenység e

- monstrumáért, aki egész Európát teleszórta Habsburg-fiókákkal.
- STEFÁNIA Mi ketten még keresztülhúzhatjuk a számítását – nem gondolod?
- RUDOLF Nem.
- STEFÁNIA Ide figyelj, a mi házasságunkat nem az idő rontotta meg.
- RUDOLF Hanem?
- STEFÁNIA Hirtelen szakadt meg és hirtelen helyreállítható.
- RUDOLF Gondolod?
- STEFÁNIA Ezt biztosan érzem... Nézd, milyen feszes még rajtam minden! Semmi sem lottyadt.
- RUDOLF Jó a fűződ. Meg a halcsontod, szívem.
- STEFÁNIA Az arcom elcsigázott, de a testem a két szülés után is fiatal maradt. Nagy a sikerem az udvari bálokon... Mi lenne, ha tényleg megpróbálnánk újra?
- RUDOLF Ajánlom inkább Ferenc Ferdinándot. Jobb vadász, mint én.
- STEFÁNIA Te beszélsz? A kurváid mellett?? Azt hiszed, nem tudom, hogy tavaly nemi bajod volt?
- RUDOLF Gratulálok. Mennyit fizettél az orvosomnak?
- STEFÁNIA Nem kötöm az orrodra. *(Belülről bezárja az ajtót.)*
- RUDOLF Miért zárod be?
- STEFÁNIA Hogy egy kicsit magunk lehessünk.
- RUDOLF Okosabbat is kitalálhatnál.
- STEFÁNIA Holnapután Pulába kell mennünk, tudod. Felavatni egy zászlóshajót.
- RUDOLF Velem?
- STEFÁNIA Nincs jogod megtiltani, hogy veled menjek. A protokoll szerint én vagyok az állandó zászlóanya.
- RUDOLF Menj a Ferdinánddal. Ő imádja a csatahajókat.
- STEFÁNIA Ne tedd magad nevetségessé!
- RUDOLF Inkább legyek egyedül nevetséges, mint kettesben veled.
- STEFÁNIA Ez az utolsó szavad?
- RUDOLF Egyelőre.
- STEFÁNIA Akkor magadra vess! *(Kinyitja az ajtót, és teljes erővel becsapva, elrohan. A császár képe leesik a falról.)*
- BRATFISCH *(bejön, visszarakja a képet)* Ezek a nők! Nagyon hasonlítanak egymásra.
- RUDOLF Nyugtalanok.
- BRATFISCH Idegesek, mint a macskák. *(Kimegy.)*
- MITZI *(előjön)* Én nem vagyok ideges.
- RUDOLF Hogy ki vagy te nekem, még nem tudom. Nem akarok beléd látni, mert félek, magamtól is.
- MITZI Nagy gyerek vagy te, kedves!
- RUDOLF *(megcsókolja Mitzit, közben visszajön Bratfisch)*
- BRATFISCH Az agárfejű.
- RUDOLF Ó, hogy az a!...
- MITZI Én vagyok a hunyó, tudom... *(Eltűnik hátul.)*
- RUDOLF *(tölt valami italt, felhajtja)*
- BRATFISCH Kezdünk ám rosszul kinézni. Tényleg ideje lenne kikocsizni már a zöldbe.
- RUDOLF Bratfisch, te hallgatózol? *(Bevesz valami port, megint iszik.)* Jól teszed. Arra kérek, maradj most is a kulcslyuk közelében. Ha valami történne... Hisz érted.
- BRATFISCH *(morcosan)* Hogy az Istenbe ne! *(El.)*
- (Taaffe jön be.)*
- TAAFFE Császári fenség...
- RUDOLF Tudom: a határidő.
- TAAFFE Tessék?
- RUDOLF Letelt. Térden kéne csúsznom az öreg előtt, ha létezni akarok, tudom, tudom.
- TAAFFE *(bámul)* Micsoda?

RUDOLF De nem teszem. Nem követelem meg. Várom az ítéletet. Bilincseljenek meg újra.

TAAFFE Bilincset méltóztatott mondani?

RUDOLF Az ott a kezében – az ítélet, ugye?

TAAFFE Csak egy levél őfelségétől. (*Odaadja.*)

RUDOLF (*mint aki most ébred*) Hát persze... az csak a rossz álom volt. S ez itt a valóság! (*Átfutja.*) Mit? Engem küld ki a berlini ünnepekre? Képviseljem én a Monarchiát? Írjam alá az új államszerződést? Azzal a Vilmoossal, a kacskező Holofernessel? Ráadásul porosz ezredesi egyenruhában? (*Összegyúri.*) Pfüj! Ezt kívánja tőlem a derék atya.

TAAFFE Óriási megtiszteltetés!

RUDOLF Működjek, mint az állam? Rosszabb, mint az álmom. Ott csak föbe lóttam magam. De itt úgy érzem majd, mint akit elevenen megnyúznak. (*Kis szünet, hirtelen vidáman.*) Mikor indulok?

TAAFFE Azonnal.

RUDOLF Mondja meg őfelségének: megyek.

(*Taaffe fejet hajtván el.*)

MITZI (*előjön*) Csak trónörökössel ne kezdjen az ember.

RUDOLF Két nap az egész. Valahogy csak kibírom... Aztán miénk a világ! Az Adria. Kettesben! Van egy jó kis búvóhelyem ott. A tengerparton. Isteni kiskocsmák vannak arra... Bratfischsal sorra járjuk majd éjjelente. Jó lesz, ugye?

MITZI Részeg matrózok és Bratfisch – remek.

RUDOLF Haragszol?

MITZI (*melegen*) Persze hogy haragszom. Tudod, hogy mindig haragszom. A foglalkozásommal

jár. (*Összeölelkeznek, kintről harsonzó, szétrebbenek.*) Mi ez?

RUDOLF Holofernes máris hív. Azt játszani, hogy én vagyok az állam. Hogy az vagyok, aki megöl... A köteleesség. (*Sötét.*)

11.

(*Rudolf hálószobája. Az ágyban Mitzi alszik, egyedül. Kopogás, majd Bratfisch nyit be. Mitzi fölrebben.*)

BRATFISCH Hát föl méltóztatott ébredni?

MITZI Mi van?

BRATFISCH Hozhatom?

MITZI Mi a fenét?

BRATFISCH A reggelit.

MITZI Ágyba?

BRATFISCH Rudolf úgy szokta.

(*Térül-fordul, egy ezüstedényt tesz Mitzi elé.*)

MITZI Mi ez? Leves?

BRATFISCH Kézmósóvíz.

MITZI Fene se mos reggel kezét.

BRATFISCH Mindjárt gondoltam, magát elnézve, nagysád. (*Ezüst tálcán Mitzi elé rakja a reggelit.*)

MITZI (*fintorog*) Ez meg mi? Ez a lila gombóc?

BRATFISCH Lazac, Aspern-módra.

MITZI Aspern? Őt ismerem: a sarki fűszeres.

BRATFISCH Nem fűszeres – csatatér. Arról nevezte el a főétekgó.

MITZI (*kiköpi*) Azért olyan rossz az íze... Ilyeneket eszik Rudolf?

BRATFISCH A protokoll szerint.

MITZI De miért lila itt a lazac?

BRATFISCH Orvosi rendelvényre. A lila szín nyugtató hatással van őfelségükre.

MITZI Szegények. (*Kis szünet.*) Abált szalonna nincs?

BRATFISCH Nevetni fog: van. *(Kinyit egy fiókot.)*

MITZI A titkos széfben tartja a szalonnát? A drága ember! *(Bratfisch odadobja neki, Mitzi elkapja és mohón beleharap.)* Azt nézi, mi, miért a puszta kezemmel zabálok?

BRATFISCH Hogy ebben mennyire hasonlítanak! Mert Rudolf is így szokta. Csak ő pezsgőt is vedel hozzá.

MITZI Aranyos egy fickó. Szívből kedvelem.

BRATFISCH *(gúnyos)* Mekkora megtiszteltetés ez nekünk.

MITZI *(megtörli a száját a kézfejjével, a kezét meg a paplanba törli)* Ne gúnyolódjék, hallja? Inkább azt mondja meg, mikor jön vissza Rudi?

BRATFISCH Honnan tudjam? Én csak a Bratfisch vagyok: a Sülthal.

MITZI A Sülthal. *(Körülnéz.)* A ruhámat hová dugta?

BRATFISCH A gardróbba. Ahová az ilyen kedves... hm... izék ruháit szoktuk.

MITZI Izék? Azt mondta: izék?? *(Dühösen kiugrik az ágyból.)* Azonnal hozza vissza!

BRATFISCH Föl méltóztatna öltözni?

MITZI Képzelve.

BRATFISCH Ragaszkodik hozzá?

MITZI Na, ide figyeljen...

BRATFISCH El akar menni?

MITZI Egy perccig se maradok tovább!

BRATFISCH Itt marad.

MITZI Hé, maga Sülthal! Szabad magának itt erőszakoskodnia velem?

BRATFISCH Utasításom van rá. Ne hagyjam elmenni. Ha kell, akár fel is pofozhatom... Remélem, örül neki. A fenséges szimpátia jele. *(El.)*

MITZI Örülök, repesek... *(Felveszi Rudolf ott lógó kabátját és indul.)*

Ideje eltűnnöm innét, de gyorsan...

(Mary surran be sebesen az ajtón.)

MARY Szóval itt vagy? Itt is laksz már? Az ágyában? A kabátjában?

MITZI Nézd...

MARY *(hisztérikusan közbeordít)* Ne tegezz, te kurva, ne tegezz! Ez itt nem a Wolf mama vörös lámpás szalonja!

MITZI Savanyú a szőlő... *(Indulna, de Mary eléje áll.)*

MARY Na megállj, te bárcás! El fogom intézni, hogy bevonják a bárcádat, ehhez mit szólsz?

MITZI Nincs nekem olyan.

MARY Nincs bárcád? Akkor még le is csuknak majd – te titkos kéjelgő!

MITZI Ne reménykedjen, kisasszony.

MARY Én nem vagyok neked kisasszony! És ismerem a rendőrfőnököt! Majd meglátod.

MITZI *(mosolyogva nézi)*

MARY Hol vetted ezt a gügye mosolyt? Agyon tudnálak löni!

MITZI *(nevet)*

MARY Nevetsz?? Kinevetsz? Hát ide nézz! *(Kis retiküljéből pisztolyt ránt elő, Mitzire fogja, de az kicsavarja a kezéből, Mary sírva fakad.)*

MITZI Ne sírj, baronesz. Van megoldás.

MARY Van ám: ha én lennék te, most biztos megölnél... Na rajta, lőj már!

MITZI Ha én lennék te, nem gyűlölnél. Arra vágynál, hogy az egész világot szeressed. *(Visszaadja a pisztolyt Marynak.)*

MARY Az egész világot, az semmi. Egyvalakit – az a valami. És ne hidd, hogy feladtam! Egy Vetsera sose adja fel. Akár a vadászkopó: mindhalálíg vágat.

MITZI Vágtatsz – de hová?

MARY Egész Mayerlingig. Beveszem magam a kastélyába, ahol minden elkezdődött. *(Fenyégetően.)* S olyat teszek... de olyat... *(Elcsuklik a hangja.)*

MITZI Mit akarsz? Kényszeríteni, hogy szeressen? Milyen gyerekség... Tudod, mit? Beszélek a fejével.

MARY Micsoda? Te?

MITZI Nem érted te ezt. Rudolf meg én... *(Legyint, lemondóan.)* És itt van már az ősz.

MARY A ti dolgotok... De én egyenest Mayerlingbe megyek, és olyat teszek, amiről még soká beszél a világ! *(Kirohan.)*

(Mitzi leül, egy papírra pár sort ír. Kicsit gondolkodik, lehúzza ujjáról a gyűrűt, borítékba zárja, feláll, még egyszer körülnéz a szobában, majd gyors léptekkel a másik oldalon jobbra – kimegy.)

Rudolf és Bratfisch jönnek be balról. Rudolf kezében útitáska.)

RUDOLF Mitzi hová lett?

BRATFISCH Az imént még itt volt...

RUDOLF *(meglátja az asztalon a borítékot)* Elment.

BRATFISCH Fene üssön belé!

RUDOLF *(kibontja a borítékot, átfutja a levelet)* Megszökött. A hátsó lépcsőt választotta – énhelyettem... Mert – azt írja – az egész világot szereti... Nemcsak engem! Hogy lehet az egész világot szeretni?! Te érted ezt?

BRATFISCH Egy gyűrűféle is van ott.

RUDOLF *(ujjára húzza)* Ujjamra paszol... Mint a törpepacsirtára, ha meggyűrűzik vándorlás előtt.

BRATFISCH Menjek utána? Hozzam vissza?

RUDOLF *(fejét rázza, komoran maga elé)* Hogy képzeled?

BRATFISCH Kit hívassak?

RUDOLF Senkit.

BRATFISCH Konyakot? Pezsgőt? Tokajit?

RUDOLF *(nézi ujján a gyűrűt)* Egy év a vándorlási idő.

BRATFISCH Azt fenséged akár négykézláb is kibírja.

RUDOLF Ő jegyzett el – engem. Azaz, hogy elhagyott.

BRATFISCH Fura egy szerzet, annyi szent!

(Bratfisch ki, Rudolf leül, a fiókból előhúzza az injekciós tűt, felszúja vele az oldatot, közben a tekintete a császár képmására téved.)

RUDOLF *(a képhez)* Fel vagy háborodva, mi? Legfelsőbb baziliszkuszi tekintetteddel sújtasz? Trónod legközelebbi, egyben legtávolabbi úzött támaszát? Aki a birodalom helyett már csak önmagát képes kábítani? *(Felnevet, idegesen.)* Mintha egy fordított Midasz királyt látnál, igaz? Akinek a kezében minden, amit te nagyra tartasz, egy nap majd ócska lommá változik... *(Beadja magának a morfiomot.)* Gyönyörködöd csak ki magad, apám! Igazold csak magadat, ahogy mindig is tetted!

FERENC JÓZSEF KÉPE Miket művelsz te mostanában, Rudolf! Egy prostituálttal követsz el házasságtörést!

RUDOLF *(behunyt szemmel, a pam-lagon hátradőlve)* Már vége van – eljegyeztük egymást.

AZ ARCKÉP Megáll az eszem! És szabadkőművesekkel állasz kapcsolatban... Intenzív kapcsolatban, ember! Könyvet firkálsz, a birodalmi eszmét becsméreled...

RUDOLF *(lazán)* Az Julius Félix volt, apám! A Boldog Gyula. Akit épp most készülök levedleni... *(Nevet.)*

AZ ARCKÉP A leggondosabb nevelésben részesültél. Ami kijár azoknak, akik a világ oszlopai lesznek.

RUDOLF Mondd inkább: élőködők.
 AZ ARCKÉP Négyszázezer aranyko-
 ronánkba került a taníttatásod...
 És ezek után le merted írni, hogy
 a császári ház tagjai olyanok, mint
 a majmok, csak ugrálnak, maska-
 rádében.

RUDOLF Szóval felolvastak neked a
 könyvemből? Ez is valami....

AZ ARCKÉP Én vagyok a Rend. Az
 Erő. Még te se bomlaszthatod fel.

RUDOLF *(új fecskendőt vesz elő)* Ne-
 ked csak szolgákra és napszám-
 sokra van szükséged... Miért nem
 látod, hogy a társadalom mélye
 izzik??

AZ ARCKÉP Ez a Szeps-féle szabad-
 kőműves felforgatók hangja...

RUDOLF *(újra beadja magának az
 injekciót, elernyed)* Pfü, de jó...

AZ ARCKÉP Hogy juthat az ember
 idáig? Egy trónörökös, istenem!

RUDOLF Ha járnál kicsit bécsi kocsmákba, apám. Ha ellátogatnál egy hajléktalanszállásra...

AZ ARCKÉP *(közbevág)* Nevetséges
 elképzelés! A bécsi kocsmák bü-
 dösek... Inkább arról beszélj: mit
 műveltél Berlinben?

Ma reggel Vilmos beszámolt a látogatásodról. Részeg voltál és nem akartad aláírni a Hármas szerződés megújítását... A Habsburgok bukásáról locsogtál és nemzetközi botrányt okoztál... Tudod, mit mondott rólad? Hogy nem vagy méltó a saját nevedhez. Arra kért: tegyék valamit veled... De ez még mind semmi! Tudjuk, hogy zsenge ifjúságod óta arra spekulálsz: letaszítasz engem a trónról. Engem! Az apádat! Magyar király akarsz lenni – most! Rögtön! Ez felségárulás, fiam, felségárulás! Hát mit tegyék veled?? Eltaszítalak? Letartóztatassalak? Nyilvánítassalak bolonddá??

(Bejön Teleki és Károlyi.)

KÁROLYI Kivel beszélgetsz, Rudi?
 A falakkal?

TELEKI Szó, ami szó, eléggé egy-
 hangú társaság.

KÁROLYI Megírtad végre a beszéde-
 met?

RUDOLF Sajnos... nem volt rá időm.

TELEKI De döntöttél?

RUDOLF Döntöttem.

KÁROLYI Elfogadod?

RUDOLF Egy feltétellel... Hogy utána
 rögtön kikiáltjuk a köztársaságot.

KÁROLYI *(megdöbben)* Mit csinálunk??

RUDOLF Mondom: a köztársaságot.

KÁROLYI *(Telekire néz)* A köztársaságot.

TELEKI Te meghibbantál, Rudi.

RUDOLF Úgy döntöttem: nem félek
 már a medvétől.

KÁROLYI *(Telekihez)* Azt mondja,
 nem fél.

TELEKI Egy Habsburgnak a köztársaság?

RUDOLF A köztársaság az egyetlen
 emberhez méltó államforma. Egy
 demokratikus köztársaság.

TELEKI *(Károlyihoz)* Azt mondja: a
 demokratikus.

KÁROLYI És mi lesz velünk? Az auli-
 kus főnemességgel?

RUDOLF Kisajátítjuk. Az összes in-
 gyenélőt – ahogy az anarchisták
 mondják.

TELEKI *(Károlyihoz)* Azt mondja: az
 anarchisták mondják...

RUDOLF És igazuk van: nélkülünk
 tán jobb lenne a világ.

KÁROLYI Nélkülünk? *(Telekire néz.)*

TELEKI *(Károlyihoz)* Megtartod a be-
 széded, Pista?

KÁROLYI Lesz, aki nem fogja meg-
 köszönni...

TELEKI *(Rudolfhoz, miközben az
 asztalon hagyott injekciós tűket*

vizsgálgatja) És vigyázz ezekkel a tükkel! Még a végén megszürod magad... *(Gúnyosan visszadobja az asztalra, indulnak kifelé.)*

RUDOLF *(utánuk szól)* De siettek! Már nem áll mellettem Magyarország? Elfáradt a pesti utca? Feleljetek!

(Károlyi és Teleki nem válaszol: kis, hideg fejbőlintással kimennek.)

Nyertél, Kossuth! *(Sötét.)*

12.

(A szín sötét. Rudolf hálósobája. Éjjel. Hallani, ahogy az ajtót felfeszítik.)

RUDOLF *(hangja)* Ki az? Hogy merészelnek?

(A szín megvilágosodik: a felriasztott Rudolf kiugrik az ágyból. Taafe ront be a két rendőrnnyomozóval, akik körbeveszik Rudolfot.)

Vagy úgy... Megbilincselnek?

TAAFFE Ráér, császári felség... Ráér.

RUDOLF Csak a rend kedvéért, gondoltam. *(Izzadó homlokát törli.)*

Ez a hőség...

TAAFFE Rosszat méltóztatott álmogni?

RUDOLF Máris felébredtem volna?

TAAFFE Ebben biztos lehet. Ez itt most nem álom.

RUDOLF Akkor hát... megkezdődött a vizsgálat?

TAAFFE Réges-régóta tart.

RUDOLF Elkészült a vádirat?

TAAFFE Folyamatban.

RUDOLF S ez most a letartóztatás.

TAAFFE Nevezhetjük annak is. De valójában csak védőőrizet.

RUDOLF Nincs szükségem védelemre.

TAAFFE Téved, fenség. Nagyon is szüksége van... Képzeld, azonosítottunk egy anarchistát!

RUDOLF Na és?

TAAFFE Az az ember a külső hasonlatosság okán fenségednek adta ki magát – s tudja, hol? A vadász-kastélyban!

RUDOLF Mayerlingben?

TAAFFE Úgy bizony. Már forró nyomon volt! Megtévesztette a személyzetet s befeküdt fenséged ágyába... Megrendelte a reggelit is...

RUDOLF Kapucinert, öt tojásból rántottával.

TAAFFE *(meglepve)* Pontosan.

RUDOLF S utána bevedelt még tíz kupica Jägermeistert.

TAAFFE Érdekes... Honnan méltóztatik tudni ezt?

RUDOLF Elfogták?

TAAFFE Sajna, egyelőre kereket oldott... A nyomában vagyunk. *(Kis szünet.)* De könnyen baj történhetett volna. *(Kis szünet.)* Mert megtaláltuk a dinamitot is.

RUDOLF Az ágyam alatt.

TAAFFE Ezt is tudja?? Bámulatos!

RUDOLF Gondolom, nem azért jött, hogy a képembe csodálkozzék.

TAAFFE Nos, a vizsgálat... *(Abbahagyja.)*

RUDOLF Nemde, már be is fejeződött.

TAAFFE A főhercegek tanácsa vétkesnek találta önt.

RUDOLF Felsőjárulás?

TAAFFE Szótöbbséggel.

RUDOLF Nocsak! Volt, aki apám ellen mert szavazni?

TAAFFE A lényeg az, hogy...

RUDOLF Ne is folytassa. Mi az ítélet?

TAAFFE Később dönt az Államtanács.

RUDOLF Ez Ausztria végső szava?

TAAFFE Kivéve, ha ön megköveti a legfelségesebb apát. Feltétel nélkül. Térdre borulva.

RUDOLF Térdre borulva. És akkor ő végre szóba áll velem. Megengedi, hogy tovább bogozgassam ezt a csomót. *(Felnevet.)*

TAAFFE Nevetni méltóztatik?

RUDOLF Képzeld, mi történt volna, ha Krisztust elfelejtik megfeszíteni. *(Kis szünet.)* El tudja képzelni? *(Szünet.)*

TAAFFE Ez a válasz?

RUDOLF Ez.

TAAFFE Engedélyt kérek, hogy távozzak. Fenséged, sajna, egyelőre házi őrizetben marad.

(Taaffe és a nyomozók kimennek, kívülről bezárják az ajtót.

Hátulról Bratfisch ugrik elő.)

BRATFISCH Hogy nyúvadna meg az egész világ!

RUDOLF Hallgatóztál?

BRATFISCH Én mindig hallgatózom.

RUDOLF Igaz: én kértelek rá... Ments meg tőlük, Bratfisch!

BRATFISCH Felőlem máris indulhatunk.

RUDOLF Hová?

BRATFISCH Trentinóba. A hegyek közé. A családomnak van ott egy kis birtoka. Ott nem ismernék fel.

RUDOLF Felvesztek vendéglősnek?

BRATFISCH Szakácsnak.

RUDOLF S ott megszabadulnék az álmaidtól?

BRATFISCH Garantáltan.

RUDOLF Hogyan?

BRATFISCH Napközben főzi majd a fokhagymás stájer dödöllét és sétál a tiszta levegőn. Úgy alszik majd utána fenséged, mint a bunda!

RUDOLF Fenségem? A dödöllét? *(Nevet.)* Elkéstem, Bratfisch. Ez a tanagra-figura, amivé lettem, már örökre a nyakamon marad.

BRATFISCH Elég a tökölődésből, már bocsánat... Alámerülni, gyorsan! A cselédlépcső felé még tiszta a levegő...

(Egy tisztán csengő, légies hang csendül fel hirtelen.)

RUDOLF Hallod?

BRATFISCH Nem én.

RUDOLF Az anyám dala! Kisgyerekkoromban gyakran dúdolta. *(Elhal a dallam.)*

BRATFISCH A fenébe is, ne vesztegessük itt az időt. Induljunk!

RUDOLF Hová?

BRATFISCH Mayerlingbe! Az erdő! Onnan felszívódni könnyű.

RUDOLF Menjünk. *(Gyorsan eltűnnek jobbra, a szín közben sötétbe borul.)*

(A függöny legördül, egy rikkancs fut be a színre balról.)

RIKKANCS Itt a Tageblatt! Szenzációval a Wiener Tageblatt! Mayerlingben főbe lőtte magát a trónörökös! Szenzációóóó! Szenzációóóó!

BRATFISCH *(szemből jön be)* Ide egyet!

RIKKANCS *(odaadja a lapot, rohan tovább, át a színen)* Szenzáció, szenzációóó! Megrendült a Monarchiaaaa!

BRATFISCH *(fennhangon olvassa)* „Kétséget kizáróan megállapítható, hogy a császári és királyi fenség önkezevel adta le a lövést, és a halál pillanatok alatt beállt... A boncolás eredménye kimutatta...kimutatta, miszerint az egyértelműen laposabb agytekervények és az agykamra tágulata kóros jelenségek, amelyek a tapasztalat szerint... a tapasztalat szerint abnormális elmeállapottal járnak együtt...” Micsoda marhaság! *(Tovább olvas.)* „...Tehát feljogosítanak a feltevésre, hogy a tette... a tette elmezavaros állapotban került sor.” *(Gombóccá gyúrja az újságot és a nézők közé hajítja.)* Pancserek!

RUDOLF *(hangja, hátulról)* Jól áll a dolog, Bratfisch?

BRATFISCH *(hátraszól)* Kitűnően, fenség, megnyugodhat. Minden rendben. Maga már ott fekszik átlótt koponyával a halottas ágyon. *(Eltűnik a függöny mögött, mely újra felgördül.)*

13.

(A Kígyókocsmá, a sebesült Katonákkal. Idő: 1915. Jön vissza a Pincér.)

PINCÉR Záróra, uraim, záróra! Elhagyni a helyiséget!

(A féllábú Katona feláll, sántikál kifelé. Az arctalan Katona nem mozdul, lehajtott fejjel ül tovább.)

PINCÉR *(odamegy az arctalanhoz, megrázza)* Zár a kocsmá, hé! Távozni, kremalássan, távozni!

I. KATONA Már eltávozott. Nem látja? *(Kisántikál a színről.)*

(Közben megszólal a pódiumon a gramofon: az elsötétedő színen Mitzi kaján, fiatal hangját halljuk.)

MITZI *(hangja)* Kibújok a bőrömből, Megtegyem-e még ma? Ihaj-csuhaj, emberbőröm Levedlem én még ma...

AZ ÁRADAT II.

Milan Rúfus–František Hrubín

Fazék, főzz!

(Részletek)

Piroska

- Hová-hová, kis Piroska?
- Járok csak ide-oda.
És te, farkas, mit akarsz?
- Fogaim a fűtől szépek,
fűtől jobban is emésztek.
- Farkas, farkas, te becsapsz?
Nem legelnek ordasok.
- Nem tudják ezt kislányok.
- Tudják, uram, annyit mondok,
honnan, arról én se szólok.
A füvet kutyánk sem eszi,
inkább a csontot szereti.
- Nem eb vagyok, te,
én, a farkas, felfalhatlak!
- Inkább menj füvet legelni,
jobban jársz vele!
- És mit rejt a kosárka?
- Benne virág, kalácska.
- Kinek viszed a kosarat?
- Nagymamámnak, vár már nagyon.
Sajnos nincs időm pihenni,
bár ott lennék hamarabb.
- Hogy egyedül menj, nem hagyom.
- Magam mennék csak utamon.

– Hol az apád, kicsoda?
Elugrom érte oda.

– Ugorj csak el, komám, kérlek,
bundádra majd foltot mérnek.
Apácskám itt az erdész,
minden fát sorra megnéz.

– És ma láttad már, angyalom?

– Épp farkasokat lő agyon,
emitt e fákhöz jó közel.
Kiálts neki, én hagylok.

– Nincs rá időm, rohanok el.
Kézcsókom nagymamának!

Fazék, főzz!

Főz a fazék, jaj de főz,
feje csupa lila gőz.

És nézd, most húzza rá a
sapkáját homlokára.

Nem értem egyáltalán,
menne a házból talán,

ezért kell a kapucni?
Mit mond erre apuci?

Sejti, mert így kiált: – Ej!
Teringettét! Fut a tej!

Ah, az a szép fehér sapka!
A tűz jól odakapta.

Leégett a bojtja,
apukám súrolja.

Laktibrada

Hétrőfszakáll Laktibrada
bánattól görbe,
rosszul nőült istenadta
ármányos törpe.

Nejét kéri, fenyegeti,
olykor bosszantja.
Kecskebogyót dob az neki,
ebédre adja.

– Fajankónak – kineveti –
ez az adagja!
Hol mit felkap, azzal üti,
bottal hizlalja.

– Mit durmolsz a kéménynél te!
Főzni, mosni kell!
Megyek inkább völgy szélére,
lovam szálljon fel.

Seprűre kap és röpteti,
üstökös módra.
Szakállával söprögeti
házát az ura.

Pataknál sír nyögve, félve,
szidja asszonyát.
Törölgeti szoknyavégbe
ázott szakállát.

– Nő fejét még, bár akadt sok,
nem szeltem félbe.
Jól rávettek a szarvasok
a nőülésre.

Ördög vinné, ördög hozott
nekem rossz mátkát.
Hős hasa volt asztalom, ott
hűtöttem kását!

Szüreteltem szűz lányt, ezret,
mint édes epret.
Nekem illatoztak, leplek
alatt pihegetek.

Most talpon szúr száraz szalma
szoros bocskorba'.
Kéményről dobott hanyatt a
rettentő banya.

Laktibrada, Laktibrada,
kár ferdítened.
Zsákra foltot, sorsod sajna
magad kerested.

Aki lopott, torkoskodott,
te vagy, ne tagadd.
Kásából főztél moslékot,
edd is meg magad.

Húzd egyedül árokszélre
sárban taligád.
Ki vermet ás más vesztére,
ott lel boszorkát.

Kovácsműhelyben

Lovat patkol a kovács, jujj.
Fújtatókból meleg szél fúj.
Hallani még a hangjukat,
könnyű kacagással mulat
bennünk, mint a hópihe hull.

Lovat patkol a kovács, jujj,
műhelyében hány szög lapul
annak, ki vers-lovat tanul
patkolni? Kell sok hegyes szög,
míg nem sántít már, nem dőcög?
Sok vagy kevés: mennyi kell még,
hogy szerencse legyen elég?
Hogy a szóig tartó úton
a patkócska le ne hulljon?
Hogy a versnek épp jó legyen,
és embert boldoggá tegyen?
Nem tudtam, most sem tudom, nem,
évekkel átfúvatva sem.

Lovat patkol a kovács, juj,
műhelyében hány szög lapul?
Mondd meg nekem te!
Egykettőre.

Macskamondóka

Mancs, mancs, mancsocska,
de fiatal vagy, cica!

Milyen a te két tenyered,
mint a félénk ünőszemek,
mint mama paskolta meleg
két rózsaszín párnácska!

Körtéfára surrant ma,
halkan suhant mind rajta,
óvatosan, mint a macska –
hanyatt biz’ egy sem aludna.
Mégis az összes mihaszna,
tépett rajtuk a bunda.

Sárba estek, kár érte,
várhatnak fizetésre!
Sörtekefe padlót így mos,
nyelvecskájuk összenyaldos,
fogacskájuk bundát szabdos.
Felakasztják kapulécra?
Kell rá a drótos férce?
Ilyesmitől ne félj te.

Dehogys vették le sírva,
hátukon maradt a bunda!
Kockatésztát nyálnak rajta
és – jöjj, kölyköd már enne!

Szép álmokat egész éjre,
gyerkőcök, cicák, vége.
Eddig tartott a mesécske,
mancsod volt az eleje:

mancs, mancs, mancsocska,
körtéfára surrant ma.

Mulatságos süni

Völgy oldalán,
hegy oldalán.

Gurul a sündisznó.

Kis süni, ez ám
nagyon vidám.

De hogyha megijed:
kicsi süni
borul tüske.

Lesz belőle –
golyó.

*Ujszigeti Dezső,
Orisek Márta
és Ujszigeti T. Judit
fordítása*

František Hrubín (1910–1971) cseh költő, író, mesegyűjtő és műfordító. Verseskötetek, prózai gyűjtemények, drámák sora jelzi alkotói színességét. Műfordításai leginkább a francia impresszionizmushoz kötődnek. Gyermekeknek írt verses meséiben a népköltészeti hagyományt dolgozta fel.

Milan Rúfus (1928–2009) szlovák költő, esszéista, műfordító és irodalomtörténész. 1944 óta publikált; elsősorban verseskötetek jelentek meg tőle. Írt esszét és irodalomkritikákat is.

F. Hrubín verses meséiből M. Rúfus válogatásában és fordításában – kettejük nevével – *Fazék, főzz!* (Hrnček, var!, 2007) címmel gazdagon illusztrált szlovák kötet készült és aratott sikert.

Adrienne Rich

Nők

A nővéreim fekete
obszidiánköveken ülnek.
Most látom, ebben a fényben, hogy kik ők.

Az első jelmezt varr a körmenetre.
Ő lesz az Átlátszó hölgy,
látni majd az összes idegét.

A második is varr,
a szíve feletti hegnél, ami sose gyógyult be teljesen,
reméli, végre enged mellében ez a szorítás.

A harmadik bámul
egy vörös réteget, nyugat felé terjed messze a tenger felszínén.
Szakadtak a harisnyái, de szép.

Gál Erika fordítása

Adrienne Rich (1929), az amerikai költészet élvonalába tartozó költőnő Magyarországon elsősorban feminista, illetve leszbikus szerzőként ismert.

AZ ÁRADAT III.

Robert Browning
Az elveszett kedves

Vége is hát: az igazság keserűbb-e,
Mint kezdetben az ember hiszi?
A lemenő nap sem süt már be a csűrbe,
A szél fecskék dalát viszi.

És a szőlőrügök a tőkén gyapjasak,
Alattuk tavalyi még a széna;
Friss zöldjük most vettem észre, egy napja csak,
Tudod, megszürkül mind mi szép ma.

Holnap hát ugyanúgy találkozunk, drága?
Foghatom még jó meleg kezéd?
Barátság ez csak – a lelkek barátsága,
Mégis együtt lehetek veled:

Hiszen minden pillantás oly ragyogó és mély,
Noha ében szemed tűzében kitartok –
Nehogy a hópihe-táncban latyakra eszmélj,
Míg örök emlékeink édeni partok!

Mégis azt mondom csak, amit barát mondana,
Többet egy röpke gondolattal tán;
Kezed addig tartom, míg kisiklik oldala
a kézfogásból, amivel megvigasztaltál.

Christina Rosetti
Lélekrajz

Oly sápadtan áll, mint a fároszi szobrok,
Akár Kleopátra, amint a partra ért
Erejét érezve, éhezve azt a vért,
Amit keze ontana, e reszkető csontok.
Arca a messzi horizontra szegezve,
Hol haloványan dereng a nap sugára;
Rabszolga ő, ám dacosan néz urára,
Nyomai mélyek, lába meg nem remegne.
Úgy áll, akár jelzőtűz az éjszakában,
Sápadt, tiszta fény a viharfelhő alatt;
Türelmes kísértet, hófehér nőalak;
Belső erőtlől feszítve, egymagában,
Nézd e gyöngye s egyben rettenthetetlen lényt,
Arca és akarata beissza a fényt.

M. Pálffy Erika fordításai

Robert Browning (1812–1889) angol költő, dramaturg, a Viktória-kor egyik legjelentősebb alkotója. Művészetében közelítette egymáshoz a három műnem világát, kifejezési lehetőségeit.

Christina Rosetti (1830–1894) angol költőnő, számos romantikus és gyermekvers szerzője.

Lucian Blaga
Lehajtott fejjel

Akarok lenni,
s percig még létezem.
Szél öcsém meghalt
a fáradt réteken.

Valami vég felé
szállt a repülés.
Lobbanó gyertyaként
egy fa veszti életét.

Egyre vérzik az ősz
öreg lépteinken.
Hosszú árnyak közül
létem elhessentem.

Gondolatom, szavam
kút fölé hajol.
Ég nyitja szemét
a földben valahol.

Mihai Eminescu
Kint ősz bolyong

Kint ősz bolyong, s eltévedt levelek,
kövér cseppeket csap ablakokhoz a szél;
előtted pár ronggyá olvasott levél,
egy óra – s újraéled egész életed.

Édes semmiségek töltik ki idődet –
jó lenne, ha ma nem zavarna senki;
Vagy kandalló mellett elszenderedni,
mikor odakint förtelmes az élet.

Ezernyi gondolat övezi arcom,
töprengésem Dochia világába oson,
köröttem köddé sűrűsödő álom;

hirtelen ruha suhogását hallom,
deszkát alig érint egy puha lábnyom...
s egy apró, hűvös kéz gyengéden átfon.

Ovid Densusianu

Fekete keresztútnál

Fekete keresztútnál
három szekér megáll.
Öngyújtók villannak
a három kocsisnál.

Egyikőjük mondja:
– A várost jártam megint.
Én vagyok a bűnös
az ítélet szerint.

Másik: – Koporsóért
s fáklyáért jártam:
az intéző megölte
egyetlen fiam.

Utolsó: – Tudjátok,
két ökröm maradt,
holnap árverezik
az adó miatt.

Fekete keresztútról
indul három szekér,
mintha követ vinnének
a falu felé.

Grigore Vieru

Anyám alakja

Lassan, óvatosan, anyám,
véletlenül rá ne lépj
itt-ott lebegő magokra
Ég és Föld közt, szanaszét.
Halvány félelem szemedben,
látom, mégis boldog vagy,
fűszál is suddogja neved,
csillag tudja gondodat.

Octavian Goga

Hazátlan

Hazátlan ember vagyok már csak,
tűzcsepp, mit a szellő hord,
lánctól szabadult tévelygő rab,
a legszegényebb földlakó.
Új törvényeknek nagy mágusa,
csillagvakított szegény bolond,
bolyongtam, hogy megmutassam,
országom mily meséket mond.

Kései könnycsepp vagyok
évezred könnyeiből,
álom, amely útra kél
árvák kandallója felől.
Utazgató, hangos dorgálás
csendes, szótlan tájakon,
hol elvész az egész világ
megmaradt kiáltásokon.

Fájdalmas, síró sóhajtás
domboldal falvaiban,
vérben áztatott sikoly, mit
erdélyi özvegyek sikoltanak.
Szerelem, gyűlölet küldötte,
győzelemről álmodó,
ki szüleitől örökölt száj-
padlására forrt szitokszót.

Sírok közül léptem elő
nyirkos, hideg kriptából,
hol a visszaemlékezések
őrt állnak örök gondokból.
És megremegve hordtam tovább
testvéreim bizalmát,
megsiratva minden kapunál
feledett holtak fájdmalmát.

Érzem az éjszakát leszállni
tegnapi hajnalokra,
énekiem beburkolózik
örök hallgatásburokba...
Mit bemocskolt már sár és kacaj,
hordom köztetek terhemet,
jaj annak, ki haza nélkül marad
és kérni meri tőletek...

George Bacovia
Halk vers (Piano)

És minden csupa bú.
Ma is – mint tegnap –,
özön – fájdalmak.

És fekete sorsán
nyugszik az álom...

...és boldogabb világ
nem jön... nem várom.
És senki nem simogat...

...és minden csupa bú,
ma is: mint tegnap.

DÍSZ

A fehér fák, fekete fák
magányos parkban, meztelen –
díszek fekete gyászruhán...
fehér fák, fekete fák.

Megbánás könnyek a park porán...

Fehér tollú, fekete tollú
kesergő hangú bús madár
százéves parkot körbejár...
Fehér tollú, fekete tollú...

Most éled a szellemvilág...

És fehér, fekete levelek,
fehér fák, fekete fák,
fehér tollak, fekete tollak,
díszek fekete gyászruhán...

Újra ébred a havazás...

Utolsó dal

Innom kell, feledni akarom, mit nem tud senki sem
eldugott pince mélyén megbújva csendesen,
cigarettaznék, és nem látna senki sem,
másképp, e földön oly nehéz nekem...

Csak ordítson az utcán az élet és a halál,
a költők sirassák megfakult versüket...
Tudom...
de az éhség nem vicc, az álom – semmi,
ólom és vihar, és pusztaság,
ennyi...

Mai történelem...
Idegek hívnak... Itt az idő...
Gyere már, diadalmas jövő.

Mennem kell, feledni akarom, mit nem tud senki sem
urak gyilkosságait fájlalva csendesen,
eltévednék, és nem ismerne senki sem,
másképp, e földön oly nehéz nekem...

P. Tóth Irén fordításai

Lucian Blaga (1895–1961) román filozófus, újságíró, költő, író, dramaturg, fordító, egyetemi professzor és diplomata.

Mihai Eminescu (1850–1889) eredeti nevén Mihail Eminovici, a legismertebb román költő.

Ovid Densusianu (1873–1938) román költő, irodalomtörténész, nyelvész, folklorkutató.

Grigore Vieru (1935–2009) román költő Moldovából.

Octavian Goga (1881–1938) román költő, drámaíró, politikus, miniszter (1919–1920, 1926), a Román Királyság miniszterelnöke (1937–1938).

George Bacovia (1881–1957), valódi nevén George Vasiliu, román szimbolista költő.

Dagmar Nick

Végérvényesen

Ezen a bolygón
lejárta tartózkodási
jogom és
elvesztette érvényét
nevem. A számítógépből
kiesett az engem
helyettesítő szám is.

Megfojtva lóg
szabadulásom napja
a ritkuló levegőben,
levágom és egy szálon
eltávozom. Nem
kérdősködöm többé,
hogyan befogad-e
másik haza.

A híd

Kidobva a földkerekségből,
a holdon túl keresem erőteredet,
azon is túl. A hídon keresztül
menjek, mondtad
röviddel haláloz előttem,
és én nem tudom,
melyiken. Lábam
légüres térben van.

Көңіледен

Ahogy te
egyetlen felpillantással
bevonod a világegyetemet
a kimondatlan szóba,
fényávokat törsz
a paleolitikus hallgatásba,
ahogy felméred az örökkévalóságot
és egy kavicsal térsz vissza,
hogyan szívem kútjába dobd,
könyveden
és anélkül, hogy tudnád:
földrengést
idézel elő.

Tulajdon

A kentauroktól
megtanultam a szerelmet
és a rablást
meg hogy a vadászokon
gyorsaságban túltegyek –
és azt is,
hogy a nyilat miként
szedjük ki a húsból,
mielőtt megbénulna az izom.
Ez még ma is segítségemre van,
noha egyesek úgy vélik,
nem szorulok már rá.
Az én koromban.

Szándék

Az elvérzett és a nélküled
halva született napok –
a hó minden estjén
összesöpröm és ajtóm elé
lapátolom őket, fehér hullájukat,
amiken keresztüllépek majd
egy elbizakodott reggel
azzal az elhatározással, hogy
elhagyom ezt a házat, ezt a romot
ketyegő óráival
és emlékezetemmel.

Schiff Júlia fordításai

Dagmar Nick 1926-ban született a sziléziai Boroszlóban (Wrocław). Ingeborg Bachmann, Rose Ausländer és Hilde Domin mellett egyike a legfontosabb 1945 utáni német költőnőknek. Számos irodalmi díjat nyert el írói és költői munkásságáért (11 verses- és nyolc prózakötet). Összes művei az aacheni Rimbaud Kiadónál jelennek meg. Tagja a Bajor Szépművészeti Akadémiának és a PEN-nek. Münchenben él. A versciklus a Rimbaud Kiadónál 2001-ben megjelent *Liebesgedichte* (Szerelmes versek) című kötetből származik.

Handó Péter

Nyelvi szaltók Heidegger nyomán

A hatalom már az ifjú korában művészi ambíciókat melengető Hitler (1889–1945) kezében összpontosult, amikor a nemzetiszocializmus eszméjének szolgáltatókat tevő Heidegger (1889–1976) 1936-ban, a freiburgi egyetemen, a műalkotás eredetéről szóló kurzusba kezdett, melynek anyaga – a náci bűnök számontartása végett – nyomtatása megjelenéséig (1950) csak leiratok és összefoglalások formájában, nagy népszerűségnek örvendő terjedt. Témamegközelítése filozófiai szenzációnak számított, mivel újdonságokat mutató fogalmisággal, a tudományos berkeken belül elfogadottól eltérő gondolkodásmód körvonalazásával élt. Különös szellemi körútjai során a művészetet bevonta az ember történeti önmegértésének hermeneutikai alapvetésébe. Véleménye szerint a műalkotásban a világ teremtettsége tárul fel; a létező anyagba lehelten kilép az elrejtetlenségbe, ahol a lét igazsága közvetítődik. „A műben az igazság története működik” (Fehér 1984: 159.). „A művészet az igazság működésbe állítása” (Fehér 1984: 160.). Ez azonban a nyelv szolgáltatásai nélkül elképzelhetetlen.

Heidegger munkássága az úton lévő jelenvalólétének nemes filozófiája; mint a Nietzsche által europizált 'örök visszatérés'-gondolat manifesztációja rója a maga – szándékoltan befejezhetetlen – köreit. Kerüli a linearitást, a végleteket. Felvet és elvet. Új és új lehetőségeket vesz számba. Rákérdez, cáfol és félretesz. Később – más perspektíva felől közelítve – visszatér újragyúrni a szellem háziipari termékeit. Meglehet, tudattalanján keresztül önnön kreatúrája, a teljesség rettegése hatja át mondatait. Az a félelem, ami – a *Lét és idő* című problémaboncolásában, az emberi életre lebontva s egészé válásában megragadva – abból táplálkozik, hogy a mű befejezése csak a halálban realizálódhat-e, érheti-e el maximális komplexitását.

Szöszövevényeivel önnön megsemmisülése elkerülése érdekében egyre magasabbra tört az értelmezhetőség spirálisán. Egymást követő és egymásra rétegződő lépéseivel szálakat bontott egy-egy új megvalósulási irány számára. Így tett a művészet és az igazság közötti viszony összetett hálózatának körüljárása közben is.

A *dolog* van. Érintetlenségben egzisztál. Reflektálatlan jelenléttel bír, miközben tulajdonságok hordozója, értelmezés- és érzetsokféleség egysége, formával rendelkező anyag. Megszólított névtelen, mely a valamivé válás előtt áll. A *dolog* igazsága a van. Az *eszköz* készül. Célszolgálati pozícióra alakítja az emberi tevékenység. Az anyag formálása az eszközkészítésnél az alkalmasságot szolgálja. Eszközléte alkalmasságában rejlik. Létének teljessége megbízhatóságán nyugszik és igazsága megbízhatóságában nyilatkozik meg. A *mű* a teremtő aktus kulminációjának centrumába összpontosul. Az igazság fölnyitása, manifesztációja. Alkotása közben az igazság megállapíthatósága vezeti az anyagformálást, az ember isten-tartalma nyilatkozik meg. A mű a lét létrehozatala. Lényegének kiemelése, hangsúlyossá tétele. Ebből következően minden mű világot nyit fel és világot támaszt. Ehhez a világhoz azonban – hogy

működjön – hozzá kell tudni féni s hagyni kell tudni hatni. A mű – létre keltéséhez – nyitott embert követel.

A műben egyszerre van jelen a dologszerűség mint alap és legközelebbi valóság, az eszközszerűség mint megformáltság és használhatóság, a műszerűség mint igazságműködés és világkinyilatkoztatás. Ám ez a jelenvalóság csak saját kontextusában, az önmaga által megnyitott területen bír hiteles küldetésessel: az igazság jelenlévővé tételével. Világából való kiragadása, gyűjteményben történő elhelyezése önállóságától fosztja meg s múlttá degradálja. A múltban viszont az igazság múltként van jelen. A múlt idő- és térkövület. A múlt mint magára zárt visszahozhatatlan, az igazság jelenvalóságával szemben felvértezett. A mű, amely küldetésétől hermetikusan állapotban leledzik, meddő. Kultúrsteroidokkal táplált világunkban születik ma még küldetéssel bíró s azt gyakorló műalkotás? Vagy a műalkotás küldetése ma már erősen átértékelődött, az igazság lefátyolozására szolgál?

A második világháború küszöbén formálódott Heideggerben az a nézet, hogy „a mű műszerűsége, az eszköz eszközszerűsége, a dolog dologszerűsége csak akkor kerülhet közelebb hozzánk, ha a létező létére gondolunk” (Heidegger 1988: 64–65.). Mivel a létező létének magától érthetősége látszatfogalmakkal él, a magától érthetőségben az igazság korlátolt. A mű éppen ennek a magától érthetőségnek létjogosultságát kérdőjelezi meg azzal, hogy az igazságot feltárja. Az igazság a műalkotásban mint a világgal egyenértékű teremtett világ van jelen. A jelenlét a teremtés jegyében áll. „A művészet az igazság működésbe lépése” (Heidegger 1988: 65.). A működésbe lépés a létező létező létére gondolása. A művészet világgondolás mentén formálódik. Táplálója az elgondolható világ, a létező igazságának előhozhatósága. Vajon a napjaink létét interpretáló művészetben az igazság történik-e még meg? Továbbá: napjaink léte még az igazságban van?

Gyakran mondják: – Igazság? Az csak egy dolog. – Ám az igazság bír-e dologtermészettel? És amennyiben bír, pusztán dolog, magánvaló dolog, megjelenő dolog, anyagi dolog?... Az igazság eldologiasítható-e? A dolog vanságában van-e az igazság jelenvalósága?

Amennyiben a műalkotás alapja dologszerű, s a műalkotásban az igazság jelenlévővé tétele történik, az igazság a műalkotás dologszerűségébe kódolt, s a megismerésnek a dologgal való megegyezése. Ugyanakkor az igazság nem csupán anyag-forma-értelmezés egysége, a létező el nem rejtettsége, hanem a *világ* és a *föld* között folytatott vita el nem rejtettségben, vita előhívta törésvonalban történő újrendezése. E vita centrumában jön létre a létező világlását megvilágító létező: a mű. A mű azonban csakis megőrzői által jut olyan vonatkoztatási rendszerhez, amelyben igazsága megnyilatkozhat. A mű igazsága magánvalóságában, egyedülállóságában van, ám csakis megőrzőjében válik jelenlővé. A mű megőrzése annak igazságában való józan benne állás, vita kiváltotta törésbe illeszkedés. Ezért az igazság mindenkor a világlás nyitottságának nyíltságában mutatkozik meg.

A művészet a mű által nyilvánul meg, eredendően a műben van, vagyis „a magát elrendező igazság rögzítése az alakban” (Heidegger 1988: 109.). Ebben az összefüggésben a művészet igazságalapítás: adományozás, megalapozás, kezdet, alkotó megőrzés. Ugyanakkor térhez és időhöz kötött tör-

téneti képződmény, amely megalapozza a történelmet, mintegy költi. Költi az ébresztés és a teremtés egyidejűségében. Ébresztésével az igazságra irányított figyelmet tartja ébren. Teremtésével a történeti világokat mint az igazság alapját alapozza meg. Így válik a művészet a Mindenség fundamentumává.

Heideggeriánus felfogásban a művészet lényege a létező általános lényegével megegyezést mutat, ugyanakkor meg is haladja azt. Bár a művészetben a létező igazsága lép működésbe kivetülésekor, melynek során valami új – mint igaz – jön létre, ez az igazság éppen a létezőhöz kötöttségéből adódóan nem lehet időtlen és időn túli, elvesztette klasszikus egy és oszthatatlan voltát. A művészet tehát a létező jelenvalóléte bizonyosságának bizonyosságában egzisztál, még ha csak sejtéseink vannak afelől, hogy valójában mi is a művészet.

Felhasznált irodalom

Fehér M. István (1984): *Martin Heidegger*, Budapest, Kossuth Kiadó

Heidegger, Martin (1988): *A műalkotás eredete*, Budapest, Európa Kiadó

Írás a *Lezártlan szavak* című kötetből (a Cédrus-pályázat 2009. évi nívódíjasa), amelyet műhelyünk szeptemberben meg is jelentet.

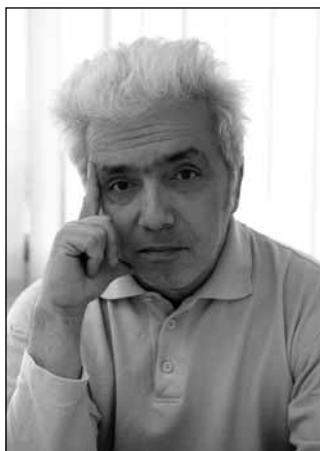

Hívó

Dan Stanca

Átlátszó sírok

(Részlet)

A valóság sokrétű, szervesen összefonódó titkoktól terhelt képződmény. Aki végigolvassa ezt a regényt, annak kétsége nem lesz felőle többé, hogy lehetséges, igen, megtörténhet, sőt szükségszerű, hogy pl. a Klee festményein ábrázolt mélység, a semmi „mélye” begyűrűzzék a forradalom utáni Bukarest arculatának rétegeibe, s egyúttal azok lelkébe is, akik ennek az arcnak a foglyai, „a tér és idő keresztjére” feszítve.

Mert a mélység – ahogy doktori értekezésében írja a regény egyik hősnője, a Kanadába emigrált Ruxandra Albescu – nemcsak esztétikai kategória, hanem létmód, amely kábító erejével a némaság határára hajszolhatja áldozatát. Ennek a hajszának leszünk tanúi, ha végigkövetjük a regény főhősé-

nek, Horia Cantacuzinónak az élettörténetét. Az átlátszó, kendőzetlenül halálarcú mélység magával ragadó sodrása különösen veszélyes egy olyan országban, ahol a forradalom s a rá következő év hiábavaló küzdelmei után (I. Bukarest, Egyetem téri tüntetéssorozat) egyre szélsőségesebbé válik a vulgarizálódó élet és a szellemi tisztaságot őrizni próbáló, „misztikus” lelkek közötti kontraszt.

Miután a diktatúra idején Ceaușescu sorra romboltatta le a templomokat, a Bukarest központjában újonnan emelt monumentális templom, a Nemzet Üdvözülésének Katedrálisa arra volt hivatott, hogy tanúsítsa a román nép életerejét és a történelmi viharok dacára is töretlen hitét. A főhős megbolydult elméjében azonban ez a templom áthatolhatatlan sziklává változik. Így képtelenné válik betölteni eredeti szerepét, nem tud többé közvetíteni ég és föld, Isten és ember között.

A kép, bár fantazmagórikus, súlyos kérdéseket vet föl. Nincs lehetőségünk többé a szárnyalásra, a szépséggel való találkozásra, fokról fokra bukunk alá a feneketlen semmibe, a sötét angyal mellé, aki – ahogy azt Paul Klee látattja *Pauvre ange* c. festményén – már soha többé nem támad fel.

A szörnyű látomás kétségtelenül abszurd, szürreális, lényegi jelentését tekintve viszont – történelmünk nem kevésbé abszurd aktualitásainak közepete – Isten és ember közös sorsának nagyon is lehetséges alakulását jelképezi.

A sziklává vált templom, a föld alá, a pokolba bújó templom, átlátszó üveg-sírok alkotta köveivel a legszörnyűbb apokalipszis-kép talán, amit emberi képzelet valaha is alkotott. A halál olyan diadalát jelentené, melynek bekövetkezése ellen minden lelki erőnkkel fel kell vennünk a küzdelmet – voltaképp ez a regény végső üzenete.

Néhány gondolat a szerzőről. Dan Stanca (Bukarest, 1955. szept. 30.) az egyik legjobb és az egyetlen „névtelen” kortárs román szerző. A neves román irodalomkritikus, Alex Ștefănescu világosan leszögezi, hogy a két legjobb kortárs román prózaíró: Mircea Cărtărescu és Dan Stanca. Ez utóbbit röviden így jellemzi: *„Dan Stanca egy látnok, egy kétségbeesett, aki hasztalan kiált az általános hangzavarban, egy hazátlanná lett patrióta, mert a haza (a kulturális emlékezetében hordozott) a felismerhetlenségig megváltozott.”*

Azonban amíg a pályatárs, Cărtărescu nemzetközileg is ismert író, a magyar olvasók is megismerkedhettek már vele, addig Dan Stanca neve szinte teljesen ismeretlen a külföldi olvasóközönség számára, olyannyira, hogy ez már közel áll a valódi, a középkori esztétikák és – magyar vonatkozásban – Hamvas vagy Pilinszky által is interpretált „névtelenség” állapotához. Minek köszönhető ez a különbség? Nem szeretném előírni az olvasó számára, hogy milyen ítéleteket alkosson a kérdést illetően, ám néhány tényt mindenképpen ismernie kell ahhoz, hogy az említett különbség gondolkodásra ösztönözze. Dan Stanca 1989 előtt nem publikálhatott, a tiltott szerzők közé tartozott. Ezért pályája későn indult, első regénye megjelenésekor már elmúlt negyvenéves. Ez az időbeli „késés” tette, hogy sem a híres nyolcvanas nemzedékhez, sem a kilencvenesekhez nem tartozhatott. A nyolcvanasok pályája már jóval korábban indult el és ívelt föl, a diktatúra mintha nekik megkegyelmezett volna, míg Stancának nem. A kilencvenes nemzedéktől viszont, akikkel pályája voltaképp egy időben indult, generációs különbségek választották el. Teljesen magányos szerzőről van szó, akit metafizikai érzékenysége elválaszt a divatos posztmodern irányzattól, a tradicionalisták viszont eretnokséget sejtenek szabad képalkotásában és az igazságot kutató gondolkodásában, így voltaképp ők sem fogadták be maguk közé.

A szerzőnek mindeddig 17 regénye jelent meg, néhány cím ezek közül: *Elnapolt apokalipszis, Júdás halála, Az utolsó ember, A megcsonkított, Akik hidegek és akik melegek.* Hazájában kétszer kapta meg a Román Írószövetség díját, 1998-ban és 2003-ban. A Bukaresti Írók Társasága díját is kétszer nyerte el, 2001-ben, illetve 2009-ben az *Akik hidegek és akik melegek* című regényéért. Regényeiből részletek jelentek már meg spanyol, szerb, olasz irodalmi folyóiratokban. Magyarul elsőként az Új Forrás közölte a szerző *Átlátszó sírok* című regényéből egy részletet (2010/9.).

Kirilla Teréz

Klee... Nagyon vonzott, és ami a legfőbb, hogy egyáltalán nem voltam elégedett minden dolgozattal, amit róla írtak. Horia hatására kerültem közel a művészhez, mivel folyton azt mondta, megdöbbentő a fizikai hasonlóság közte és Julius Evola közt. Egyszer két fényképet hozott róluk, egymás mellé tette őket, és egy pillanatig én is azt hittem, ikreket látok. „De ki ez a te Evolád?” – kérdeztem kissé ingerülten, amiért azon erőlködött, hogy meggyőzzön. Húvösen és talán kicsit fáradtan mosolygott, mint aki nem akar vitatkozni olyasmin, amit úgysem értenék meg. Homályos válasszal hozakodott elő, az igazinak csak amolyan karcolatával: „Egy szerencsétlen volt, akit egy bomba repesze lebénított. De ő tudta, hogy az a szilánk egy másik világból jött...” Horia válasza még jó ideig foglalkoztatott, ezalatt próbáltam elolvasni egyet s mást a szerző műveiből. De csak néhány címet találtam, semmi mást, könyveket sem, de meg kell adni, provokatív címeiket, *Lázadás a modern világ ellen*, *A szexus metafizikája*, *A Grál misztériuma*. Kicsit csalódtam bennük, nem tetszettek, kellemetlen, zavaros kicsengésük volt, mindazonáltal nem feledeztem az utolsó megjegyzést: a szilánk, ami lebénította, nem közönséges bombából származott, hanem egy másik világból lopta be magát a mienkbe. Bolyongott, mint egy ártó gondolat töredéke, és ahogy közeledett felénk, úgy öltött testet egy darab gyilkos acélban...

Milyen gondolatok lehettek még Horia Cantacuzino fejében! Miután azonban megmutatta az ő Evolája fényképét egy könyv borítóján, izgatott lettem, és megértettem, hogy a hasonlóság, amit közte és kedvenc festőm közt talált, túl szembeszökő ahhoz, hogy ne utaljon rejtett, veszélyes jelentésekre. *Sa vie est ma vie mise en abîme*. Nem

értem, miért tolultak ajkamra ilyen szavak, igazán nem tudom. Más szóval, vannak emberek, akik, bár vérségi kötelék nem fúzi őket össze, nem is ismerik egymást, teljesen különböző életet élnek, mégis a bámulatos fizikai hasonlóság révén kiegyensúlyozzák egymást, avagy az egyik szenvedésekkel és ínséggel teli földi élete egyfajta rejtjele a mélyben a másik életének, mely, legalábbis látszólag, semmilyen kifosztottságot nem mutat. *Sa vie est ma vie mise en abîme*... Egy ember élete, minél nyugodtabbnak, rendezettebbnek, zavartalanabbnak tűnik, annál vonaglóbb mélyréteget rejt magában, tele borzalmas, lidérces alakzatokkal. Ami az egyiknek kívülről ered az életébe, azt a másik hordozhatja a bensőjében, vagy fordítva. Ilyesféle gondolatok foglalkoztattak egy ideig. Azt magam is tudtam, hogy a létfontosságú találkozásokat nem lehet elkerülni, de arra is rájöttem, hogy lámpással sem kell kutatni őket. Az a bizonyos Evola kihívta maga ellen a sorsot, de ahhoz kevésnek bizonyult, hogy nyomtalanul felszívódjanak benne egy ilyen provokáció hatásai. Amikor előidézel valamit, feltétlenül gondolnod kell a következményekre. Ha nem vagy képes semlegesíteni ezeket, vagy legalább távol tartani magadat tőlük, katasztrofális nyomokat fognak hagyni a későbbi életeden. Szerencsére képtelen voltam kihívni a sorsot vagy forrongásba hozni az erőimet, és olyan helyzeteket sem csalogattam elő, amelyeknek más idő rendeltetett arra, hogy megmutakozzanak. Megóvtam magam mindentől, és mindaz, amit a művészetért tettem, fegyelmezett maradt, semmilyen elmozdulást nem okozott életem meglehetősen kiegyensúlyozott rétegződésében. Még akkor is, amikor Klee naplójában elmerülve szédületet éreztem, tériszonyt, mintha az ég és föld

viharos egymásba hatolásának tanúja lennék, a hirtelen elvékonyodott, megritkult föld és az ég közt, mely sűrűvé vált, akár a méz – még akkor is megálltam, hogy ne kövessék el ostobaságot.

Minél nyomorultabb a világ, a művészet annál elvontabbá válik.

Talán nem egészen pontos a németből vett fordítás, de a kibontakozó jelentés lesújtó és megrázó. A hasadék olyan mélynek tűnik, hogy az elválasztott rétegek egymáshoz való aránya fordított lett. A szenvedés, a borzalom, az igazságtalanság nem írható le többé mimetikus, koherens nyelvezettel, hanem rángó, görcsös, deliráló átírat révén kerül be a műalkotásba, amit már nem is érteni, vagy nem látni már a kiindulópontját. Az ember megőrül, és miközben eszét veszti, egy csodás derűt ismer meg, mely épp ilyen rejtjel-művészetben fejeződik ki, lényegi, és nem kötődik a kétségbeeséshez, amelyben az ember élni kénytelen. Talán épp ez a pillanat volt az, amikor valóban megértettem a modern művészetet, és hálát adtam Istennek, amiért nem jutott osztályrészemül, hogy saját bőrömon kelljen átélnem e szenvedést. Albumokat lapozgattam, kiállításokat néztem, az alkotások egyre kódoltabb nyelvezete láttán pedig el-eltöprengtem azon, vajon joggal gyanúsíthatom-e a szerzőt frivolitással és az őszinteség hiányával, vagy hihetem, hogy a mindenféle pszichikai „súlytól” kiüresített jelek mögött egy háborgó mélységet találni, egy eleven, kétségbeesett, az öngyilkosság küszöbén álló teremtményt, aki valamilyen emberfeletti tapintatból mégis véget vet a fájdalom kifejezésének, és helyette a kőszívű istenek nyelvének jeleit rója, vési, festi.

Sa vie est ma vie mise en abîme!
Félelmetes bölcsesség! Az élet felszíne háborítatlan, derűs, de a mély szenved-

délyes és forró. A menny és a pokol! A pokol a menny kivételése a mélység bugyraiba. Igen, a dolgokat így is lehetett érteni. Horia valószínűleg ilyesféle értelmezést adott volna nekik. Miért fizetett meg Evola, amikor a végzetes szilánk megvágta? Mit vezekelt le Klee, amikor érthetetlen festményeit festette, amelyek előtt úgy állunk, mint valami orákulum előtt, várva az epifánikus kinyilatkoztatást, a legvégső, vakító feltárulkozást? Minél iszonytatóbban csikorogtatja fogát a világ, a műalkotások annál elvontabbak, és a láthatatlan világ annál csábítóbb. Ez olyan, mint amikor belefáradva a nézésbe, kénytelen vagy behunyni a szemed, hogy megvédj magad a mindennapi vérfürdők látványától. A köznapi vérontások immunissá teszik az embert, érzéketlenné, aki pedig ekkor, előre láthatatlan reakcióból, a megismerés tiszta, érintetlen övezetei felé fordul. Mivel hideg lett, olyan igazságokhoz fér hozzá, amelyek korábban egészen idegenek lettek volna tőle.

Kissé ijesztően hatottak rám ezek a gondolatok, semmi esetre sem kellett volna hagynom, hogy megkísértsenek. Horia gyakran gúnyolt érte, hogy milyen jól meg tudom óvni magam, hogy míg egyik felem álomszerű, holdkráteres pusztaságok fölött lebeg, addig a másik felem olyan, mint egy egészséges, egoista, anyagias, a saját érdekeit szem előtt tartó nőé. De kiegyensúlyozott ember lévén, egyik felem sem fogja megkísérelni, hogy a másik területén terjeszkedjék. Így – az ő kedvenc kifejezésével élve – mindig biztonságban leszek. „De veled mi lesz?” – kérdeztem tőle.

Ősz volt, pára szállt a levegőben, és az aprócska levelek, amelyek lehullottak még a fákról, beterítették az Antim-monostort tétova, reszkető, szél cibálta tenyerükkel. Minden vasárnap

találkoztunk. Kezdetben nem tudtunk egymásról. Az apátság udvarán álló, még lebontatlan körfalnál pillantottuk meg egymást először. A hallgatásba burkolózott falak öreg, elszürkült kövei megadták magukat új uraik előtt. Úgy tűnt, csak a mi lépteink alatt rezzennek fel, mintha cinkosság szövődött volna az ő tehetetlenségük és miköztünk, hasonlóan anakronisztikus lények között, akik semmit sem értettünk az idők változásaiból. Zsenge fűszálak bújtak elő itt-ott a földből, mint valami zöld, diszkrét írásjelek, melyek épphogy csak fölvésznek pár nehezen olvasható üzenetet. Annak a meleg és hűvös, aromás és nedves ősznek a fuvallatát még sokáig az orromban éreztem, felidézve az ódonság illatán kívül annak a nosztalgikus-fájdalmas kérdésnek az emlékét is: „De veled mi lesz, Horia?“, mintha sejtettem volna, hogy az élete, már attól kezdve, valamilyen bizonytalan, örült, csodás irányba ered, akár egy Klee-festményen ahogy a vonalak összezcomósodnak, tekerednek, a színek foltjai pedig helyenként szétpattannak, hogy élesen előtörjön egy ragyogó napfelkelte... „Veled mi lesz, Horia?“ – kérdeztem másodjára vagy harmadjára. A kérdésem valójában abszurd volt, hiszen úgy hangzott, mintha lett volna már egy komoly beszélgetésünk, ami arra indított, hogy a sorsán aggódjak. Csakhogy mi egyáltalán nem beszéltünk, csupán köszöntöttük egymást párszor, távolról néztük egymást, ő kecses volt, magas, volt a tartásában valami egy orosz hercegéből, úgy írtam volna le, mint Sztavrogint, noha arcán semmi jele nem volt a híres, arisztokrata hős ridegségének. Én, szégyenemre, fogva akartam tartani a tekintetét, pedig nem azért mentem templomba, hogy belekössek a férfiakba, még ha el is múltam harminc, és nem voltam még férjnél. Másrészt szinte természet-

felettinek tűnt volna, hogy a kedvesemet egy templomban találjam meg, és liturgia alatt, imádkozás közben, a véletlennek köszönhetően, az áldott véletlennek, pillantsam meg azt a férfit, akit szeretni tudnék... Egy ilyen találkozás nem egy szürke barátság vagy banális szerelem kezdete lett volna, amikor két fiatal megismerkedik, tetszenek egymásnak, és így tovább, egy ilyen találkozásnak jelentősége lett volna, a szeretetnél is magasabb rendű értelmet fejezett volna ki, vagy épp magának a szeretetnek az értelmét... Oh, milyen tréfás is ez, milyen szellemes egybeesés, hogy ugyanez a címe Nichita Stănescu első kötetének is, 1961-ből. *A szeretet értelme!* Istenem, hogy lehetett még írni akkoriban! Én még meg sem születtem, Horia mindössze pár esztendő volt. És több mint három évtizednek kellett eltelnie, hogy mi találkozzunk az Antim-kolostor udvarán, a szomorú, öreg kövek közt lépdelve, amelyek magukon hordták az egész város emlékét. A szeretet értelme... „Veled mi lesz, Horia?“ – kérdeztem ijedten, tehetetlenül, a vastag, őszi felhők fátylán átszűrődő, fáradt, fehér nap fényénél. „Mi lesz veled, Horia, ha én már nem leszek melletted? Miért nem szeretsz engem?“ Ez volt a második kérdés, amire gondoltam akkor, noha nem tettem föl neki. Tépelődtem rajta, magamba zártam, amíg egybe nem olvadtam vele, hogy már csak egy mély szenvedés utáni kifehéredett heg látszott. Vajon nem kellett volna, akár abban a pillanatban, a nyakába ugranom, hogy megöleljem, megcsókoljam és megmondjam neki, hogy szeretem, hogy ő az életem ideálja stb., stb.? Nyilván szégyelltem volna, hiszen mindössze kétszer vagy háromszor láttam, akkor is csak távolról néztük egymást, anélkül hogy beszéljünk, olykor egymásra mosolyogva, az ő szomorú

és jóságos mosolya, én reméltem, ő nem remélt semmit, én megfeledkeztem a templomról és a liturgiáról is, és vasárnap csak azért mentem az Antim-monostorba, hogy vele találkozzak, hogy egymás szemébe nézzünk, bizalmasan, cinkosan, mégis bátorítón. Romantikus lélekkel, nevetséges, de azt képzeltem, hogy a következő héten biztosan közeledni fogunk egymáshoz, meghív egy kávéra, és legkésőbb egy hónapon belül összeházasodunk. Mit bántam én már a templomot, az ősi zsolnákat, a papok hieratikus mozdulatait, akik a liturgián nem embereknek szolgáltak, hanem mindenkor és mindörökkön, nem érdekelt már semmi az alászállás egész metafizikájából... Oh, Uram, bocsáss meg, csak egy darabka férfitestre volt szükségem, amit ölelhetnék, a szentimentális illúziók bűnös kis morzsájára, csak ennyire, teljesíteni akartam a fajfenntartási kötelességet, azzal az örömmel, mintha mégis én lennék a világon az első nő, aki nő akar lenni... Milyen abszurd! Végül beültünk egy kávéra, aztán többször is találkoztunk, de közeledés helyett inkább eltávolodtunk egymástól, Horia minden alkalommal engedte, hogy azt higgyem, valaki más számára tartogat, hogy nem is kíván engem, hogy a vágy csupán függeléke a lényének, amiről le tud mondani, ugyanakkor azonban egy eleven, melegszívű, természetes, egészséges ember volt, a viselkedésében semmilyen buddhista vonást vagy aszketikus hajlamot nem lehetett találni, csak azt, hogy nem tud szeretni engem, másfelől pedig ott volt az én egoista haragom, a hiúság, a gőg, hogyhogy nem szeret engem? Miben vagyok hibás? Nem veszi észre, hogy nélkülem tönkre fog menni?

Sosem mondtam neki ilyeneket, azt az egy kérdést kivéve, amit végül föltettem: „Mi lesz veled nélkülem?”

Szomorú, lankadt kérdés, mintha ezüstsálként lengettem volna a szemem előtt, mielőtt buszra, vonatra vagy repülőre szállnék, ahogy végül meg is tettem, hogy átkeljek az óceánon és letelepedjek az Újvilágban, ahol rénszarvasok, jegesmedvék, fókák, rozmárok, eszkimók vannak, és ahol képtelenség különbséget tenni egy turisztikai leporelló és a valóság között.

Néha még visszagondolok az Antim-monostorra, mely olyan volt, mint egy sziget a betontenger közepén, egy szentségtartó a rakásnyi furkósbót közt. Szaggatottan és lüktetőn lélegezve jelenik meg és tűnik el emlékezetem fátyolos tekintete előtt. Egy épületet vagy egy képet soha nem tudsz pontosan felidézni, helyette viszont eszedbe jut, és nem is annyira az eszedbe, mint inkább a szívedbe, a szívbeli értelemben, egy ritmus, egy vibráció, egy jelenlét, ami saját képességén túl, virtuálisan élni kezd, mintha nem a múlt fölé, hanem a jövő fölé hajolnál. Emlékszem a templom lágy, gömbölyű falaira, milyen könnyedén épült be a tájba régen, most viszont természetellenesen hat, metszőn, botrányosan a magas tömbházak között. De sohasem fogom látni kapuján a hirdetést, hogy „eladó”. Bármennyire is lezullenénk, ez sohasem fog megtörténni. Feszélyező mégis ez a bizonyosság! Tanúsítja, hogy még mindig kötődöm a hazámhoz, tehát hogy... egy parasztlány vagyok, aki képtelen megérteni, hogy civilizáltabb egy templomot eladni, mint lerombolni. Éjszakánként Cristianhoz simulok, szeretkezni akarok, ahogy a filmekben láttam, de ő nehézkes, ellenszegül, néha még a szememre is veti mogorván: – Elfelejtetted, hogy megkezdődött a bőjt?

Kirilla Teréz fordítása

Hunyadi János lakodalma

Amikor Hunyadi János házasodni készült, hívatott háromszáz szakácsnőt, s leöletett ugyanannyi üszőt.

„Én Istenem, szerelmes Szűzanyám, ki fogja mindezt kifizetni, és ki fogja megenni ezt a rengeteg húst?“, gondolja Hunyadi.

Leül a vőlegény leveleket írni. Egyiket írja Márkó királyfinak. „Gyere, Márkó, itt légy vasárnapra! Hozz magaddal egyezer vitézed, hozd magaddal, lakodalmi népnek.“ Másikat írja Vitézlő Milosnak. „Gyere, Milos, légy itt vasárnapra! Hozz magaddal egyezer vendéget, hozd magaddal lakodalmi népnek.“ Harmadikat küldi Rélja barátjának: „Gyere, Rélja, légy itt vasárnapra! Hozz magaddal egyezer vendéget, hozd magaddal lakodalmi népnek.“

Hej, ezután várja Hunyadi János, várja érkezését a lakodalmi népnek. Egyszer csak látja, tán felhő jönne oly sötétben, mintha eső készülődne, ám nem felhő az, hanem zászlókat lobogtat a lakodalmi sereg. Olyan sokan vannak, hogyha le találna szakadni az ég, talán azt is fenntartanák zászlaikkal.

Amikor megérkeztek, megáldotta őket a vőlegény anyja, és kérte, vigyázzanak Hunyadi Jánosra, mivel a latinok országa hazugok állama, s ő nem szeretné a fiát elveszíteni.

Amikor elindultak, a vőlegény néneje levelet kezdett írni, amelyben sajnálkozott, hogy öccse mindenkit meghívott, csak épp az ő fiát, Csobánin Milét nem hívta meg. Igaz, Hunyadi még nem is látta, de azért tudott felőle.

Mile messzi hegyekben őrizte juhait, s olvasta a levél sürgető szavait: „Gyere gyorsan, fiam, anyád haldoklik!“

Más vitéznek az út egész hónap lenne, azt Csobánin Mile fél nap alatt megtette. Amikor megérkezett, akkor látta, hogy nem haldoklik anyja, hanem fehér várában fel-alá sétál. Nyomban meg is kérdi tőle:

– Miért hívtál, anyám, oly sürgetve haza?

– Nagybátyád házasodik, s mindenkit meghívott, csak téged, édes fiam, nem hívott! Félek, hogy baja esik latinok országában. Menj el, édes fiam, menj gyorsan utána! Azon a lovon váglass, melyről ő is tud, bár még sosem látta!

Csobánin Mile ráül a lóra, rövid idő múlva utoléri a násznépet, s mivel lova nemes vérből való, egyenest az előjárók közé viszi, épp Hunyadi mellé. Ám a vőlegény nem ismerte fel a lovast, s el akarta veszejteni annak lovát.

De mondja néki Márkó királyfi:

– Ne tedd János, az egekre kérlek, a lakodalomba mindenkinek joga van eljönni, hadd legyen ő is velünk!

Így aztán békésen továbbmentek Latinhonba.

Itt háromezer szék és háromezer pohár várta a násznépet. Mindenkinek jutott egy-egy ülőhely s teríték, csak Csobánin Milének nem, mivel nem várta senki.

Amikor ő is leült, odakiált nékik a latinok ura:

– Ó, én vőmurem, te Hunyadi János, ha magad, vagy vendégeid közül bárki, nem tudja az almát feldobva meglőni, nem mész el innen élve. Sem te, sem a násznéped!

Hunyadi ránézett Márkó királyfira, Márkó meg vitézlő Milosra, Milos pedig Réljára, az egyenest a zöldellő fűre.

Ekkor felállt Csobánin Mile és kérdi:
– Szabad-e nékem meglónom azt az almát?

– Szabadnak, szabad volna, csak épp illő nem lenne – feleli Márkó királyfi –, mert te hívatlanul jöttél el vendégnek!

Nem törődve ezzel Csobánin Mile, szűre alól kiveszi nyilpuskáját, s ekképpen szóla:

– Miért ne találám el én azt a feldobott almát, amikor a hegyekben szünyogokat is eltaláltam már nyilammal!

Négyszer lő Csobánin, s négy lyuk van már az almán, aztán tovább folytatták a borívást. Ámde újból lekiált varából Latinország ura:

– Ó, én vómuram, te Hunyadi János, ha magad, vagy vendégeid közül bárki, nem tudna átugrani nyolc lovat – melyekre szablyák lesznek tűzdelve –, akkor a latinok országából élve nem megy haza!

Hunyadi ránézett Márkó királyfira, Márkó meg vitézlő Milosra, Milos pedig Réjára, az meg egyenest a zöldellő fűre.

Ismét kérdi Csobánin Mile:

– Szabad-e nékem átugratnom?

– Szabadnak szabad volna, csak épp illő nem lenne, mert te hívatlanul jöttél ide vendégnek! – mondja ismét Márkó királyfi. – De ha meg is próbálnád, előbb vedd le, juhász, a szűrödet, hogy könnyebben menjen – teszi hozzá csipkelődve Márkó.

– Jaj annak a madárnak, mely tollát sem bírja! – válaszolja Csobánin Mile, és egy helyből átugorja a nyolc lovat.

Ha még több lett volna, azokat is átugrotta volna.

Akkor látta igazából Latinhon ura, hogy kivel van dolga, ezért újabb próbát eszelt ki, majd megint így kiált varából:

– Ó, én vómuram, te Hunyadi János, most ki kell menned a harmatos

rétre, ott találsz tizenkét leányt, közülük kell kiválasztanod, hogy melyik is a te arád!

Lehajtja fejét Hunyadi János, s mintha csak magának mondaná, így szól magában:

– Hogy ismerem meg őt, mikor még sosem láttam?!

De Márkó királyfi is csak néz Milosra, az Réjára, Réjja pedig most is a zöldellő fűre. Egyikük sem mer menni a leányért!

– Szabad-e nékem a lányt megismernem? – kérdi most is Csobánin Mile.

– Szabadnak szabad volna, csak épp illő nem lenne, mert te hívatlanul jöttél el vendégnek! – mondja harmadszor is Márkó királyfi. – De hogyan is ismerhetnéd fel te, mikor még én sem láttam soha?!

– Háromezer juhom van énnekem, de bármely bárány kezdjen el bégetni, én már tudom, melyik annak anyja! Hogyne ismerném hát fel nagybátyám menyasszonyát.

Odamegy a harmatos rétre a tizenkét egyformán öltözött, fátyollal letakart arcú leány elé, s leteríti előttük szűrét a fűre. Akkor látszik igazán, hogy Mile olyan szép szál legény, mint a hegyekben a nap. Aztán a szűrre aranyat önt, igazgyöngyöt, majd mondja a lányoknak:

– Közületek, ha bármely másik mozdul a gyöngyért és aranyért, azonnal levágom a kezét!

A középső hajolt le és szedte az aranyat meg az igazgyöngyöt. Amikor felszedte, Csobánin Mile az apjához vitte.

– Íme, itt van a lányod.

A királynak nem volt más választása, mint a vőlegényhez kíséreni a leányát. Mielőtt elindultak volna, Csobánin Mile kérte, hadd vigyázzon ő a menyasszonyra, de nem engedték.

Jó darabig mentek már minden baj nélkül. Egyszer csak éji, fekete felhő jön utánuk, mintha le akart volna szállni az ég, olyan volt. A násznépen félelem lett úrrá, mindenki búvóhelyet kezdett keresni magának. Megszólal erre Csobánin Mile:

– Hogyha tudnám, hogy a csapás Istentől való, inkább barlangba bújnék, de ha tudnám, hogy apád szüleménye, kiállnék ellene!

Feleli a menyasszony:

– Most már látom, dalia, hogy férfifejet hordasz! Nem csapás ez Istentől, hanem apám szüleménye. Eddig már háromszor adott engem férjhez, s mindig visszavitt a latinok réjtjéről. Ilyen az ő szeretete, az ő királysága.

Ezt meghallva Mile feltúrte ingujját, és miként a szikla, úgy várta a támadást. Mikor közelebb ért hozzájuk, látja Mile, hogy tűzokádó paripán jön ellene, hogy tüstént hamuvá égesse, de ő felismerte ellenfelét és odakiáltja:

– Ejnye, barátocskám, hogy mertél ellenemre törni?! Vagy már elfelejtetted, amikor hegyről hegyre ugráltunk, hogy átugorjuk a széles Dunát? Én átugrottam, de te beleestél a közepibe, és ha nem húzlak ki onnan, akkor ott maradsz örökre! Hogy mertél hát ellenemre törni?!

– Ne haragudj, pajtás, gyere, hadd öleljük meg egymást!

Mile odamegy, de az megégeti a bajsztát. Ekkor Csobánin Mile megfogja a nyakánál fogva, és fejét egy fenyőfához kezdi csapkodni. Addig verte, míg halántékára ki nem folyt a szeme, aztán a megholtat ledobja a földre és hívja a násznépet.

– Gyertek elő, ím, vége a veszélynek!

Már magától a látványtól is megremegett Hunyadi János.

– Nos, kedves bácsikám, most már viheted a nagynénemet! – mondja neki az unokaöcs, s ezzel szépen elmegy.

Márkó királyfi és Madzsarina Fülöp*

Összeültek a magyar urak Pest-Budának egyik kocsmájában. Összeültek ottan beszélgetni: ki a kedvesével, ki pedig fegyverével dicsekedni. Közöttük dicsekszik ám Madzsarina Fülöp, hogy vitézségben nincsen néki párja, de még a kancájának sem. Nincs oly vitéze kerek e világnak!

De ott volt Dragomir, a szolgál, aki azelőtt Márkó királyfinál szolgált. Semmiképpen sem bírta megállni, hogy ezt ne mondja a nagy hencgőnek:

– Miért dicsekszel, Madzsarina Fülöp? Téged a hideglelés rázna, ha csak meglátnád Márkó királyfit!

Éktelen haragra gerjedt erre Madzsarina Fülöp.

– Ne dicsérjed nékem Márkó királyfit! Felkészítem magamat és lovamat az útra, s majd elmegyek oda Szerbiába, Szerbiának szép fehér várába. Hátrakötöm Márkó mindkét kezét, elviszem a zöldellő hegyre, hogy ottan makkal meg bükk-kéreggel

* Madzsarina Fülöp, azaz Filip Madžarina – Ozorai Pipó, olasz származású zsoldosvezér, magyar főúr, a délszláv népköltészet negatív figurája

ettessem, s mint bolond gyereket azután megverjem!

Válaszolja neki a szolga:

– Meglásd, minden szavad hazugsággá válik!

Miután ezeket mondta, a szolga Madzsarina Fülöp buzogányát eloldja, és harminchatot mér Dragomir mellkasára. Erre Dragomir felcihelődik, és indul Szerbiába. Éjfél tájban ért Márkó kapuja elé, és azt megkopogtatja.

Felébred erre a már idős anyja, és Márkó királyfit szólítja:

– Kejl fel, fiam, Márkó királyfi, valaki veri a kapunkat! Lehet, hogy a tartárok vették körül a házunkat!

Felkel Márkó, kimegy az erkélyre és lekiált:

– Ki vagy, és mily veszély hozott ide éjnek évadján?

– Engedj be, Márkó királyfi, hadd panaszoljam el, mit kellett hallanom!

Márkó beengedte, s felmentek az emeletre. Akkor Dragomir elmesélte, hogyan dicsekednek Pest-Budán a magyar urak:

– Mindent el tudtam túrni, Márkó, csak azt nem, amikor Madzsarina Fülöp elkezdett hencegni. Mondja, hogy nincsen néki párja, se néki, de még a lovának sem! Nincs ilyen vitéze, mint ő, kerek e világnak! Erre én téged említettem, hogy ha csak meglátna, ijedségében hideglelést kapna. Dühbe gurult, s mondta: „Ne dicsérd nekem Márkó királyfit! Felkészítem magamat s lovamat, majd elmegyek oda Szerbiába, Szerbiának szép fehér várába. Hátrakötöm Márkó mindkét kezét, és elviszem akkor a zöldellő hegyre, hogy ottan majd makkal meg bükk-kéreggel etessem, s mint bolond gyermeket megverjem!” Nem hagyhattam szó nélkül ezt a pimaszságot, kaptam is érte harminchat ütést a buzogányával. Menj el, Márkó, büntesd meg érte!

Mire Márkó királyfi odaért, már senki sem volt a budai kocsmában. Ekkor Márkó Madzsarina Fülöp udvarházához ment. Ám a kapuhoz érve látja, hogy Fülöp kedvese sétálgat az udvaron, mindkét oldalán három-három szolgálólánnyal, azok tartják fátylát és szoknyáját. Kérdi tőle Márkó királyfi:

– Csak egy szóra, Fülöp hú kedvese! Otthon van-e Madzsarina Fülöp?

– Miért kérded?! – mondja az. – Ki vagyok én, hogy a világ minden jöttmentjének megmondjam, hogy hol van az én hitese uram?!

Márkó neki egy „jöttment”, „rongy alak”?! Meg még mással is illette őt Fülöp kedvese. Erre Márkó előveszi buzogányát, a kapuhoz veri, az nyomban kinyílt. Odament az asszonyhoz és úgy ütötte sebtében pofon, hogy három foga kipottyant, négy meg kimozdult a helyéből. Ámde a hölgynek a nyakán volt még hét sor dukátfüzére, ezeket Márkó letépte és a zsebébe rakta.

– No, nem foglak én téged keresni, eljössz te, ha akarsz valamit – mondta Márkó, és visszament a kocsmába.

Ottan leült vörösborot inni, de nem sokáig, mert Madzsarina Fülöp hazaérkezett, és kedvese zokogva elpanaszolta néki:

– Sohase vagy itthon! Én akár meg is halhatok felőled!

Szép sorjában elmondta, hogyan járt Márkó királyfival. Hogy ütötte az pofon, három foga helye még most is véres.

Dühbe gurult erre Fülöp, mint valami bösz sárkánykígyó a kocsmába rohant. Ott találta Márkót, és azonnal ütlegelni kezdte buzogányával. Márkó királyfi erre azt mondja néki:

– Csak egy kicsit várj még, Madzsarina Fülöp, hadd adjam vissza a verést, aztán kimehetünk a széles me-

zőre párviadalt vívni! Ott aztán majd hátrakötheted mind a két kezemet, és elvihetsz a zöldellő hegyre, hogy makkal meg bükk-kéreggel etess, és úgy megverj, mint a bolond gyermeket!

Szavait Fülöp elengedte a füle mellett, s tovább verte Márkó királyfit.

– Fülöp, viccelsz, vagy komoly az ütésed?! – kérdi tőle Márkó.

Mondja erre Fülöp:

– Nem viccelek, én komolyan verlek!

– Ne ijesztgesd az ingem bolháit!

Erre Márkó előveszi buzogányát. Olyan volt az, amiből kevés volt a világon: két kilót nyomott benne csak a hidegvas, hármát a színarany, négyet

pedig a tiszta homok. Mondja erre Márkó:

– Hadd próbáljalak megkocogtatni véle egy kicsit.

Könnyedén megemeli Márkó a jobbját, s buzogányával eltalálja Madzsarina Fülöpöt. Ám azt épp rossz helyen érte fegyvere, vitézi vállának közepét találta el, minek következtében Madzsarina Fülöp feje a buzogánnyal együtt repült tova. Mondja erre Králjevics Márkó:

– Ejnye, hogy elszállott a vitéznek feje, mintha nem is lett volna soha testének teteje?

Frankovics György fordításai

A Cédrus Művészeti Alapítvány ebben az évben adja ki a szerző gyűjtésében s fordításában *Katona a majmok országában* címmel a Dráva-menti horvát és roma népmesék egy különleges válogatását.

NÖVÉNYES

Doncsev Toso

Anasztázia

Anasztázia elszenderedett a forró fürdőben, az illatos habból alig látszott ki az orra, fejére nejlonsapkát húzott, hogy hosszú haja ne legyen nedves, így kényelmesen lebeghetett a széles öblítőkádban. A kazánban még vígan lobogott a tűz, különben a földszinti tágas mosókonyhában félhomály uralkodott. Anastázia közelgő esküvőjéről ábrándozott, és most újból fiatalnak és szépnek képzelte magát, amilyen húsz évvel azelőtt, apácánövendékként volt. Fura neszekre riadt fel, mintha apró lábak kapaszkodtak volna fel a kazán és a kád között lévő tűzifakupacra. Kinyitotta elnehezült szempilláját és ijedtében felsikoltott, karcsú bokájánál, az óriási medence peremén tucatnyi tarka patkány kuporgott és nézett vele farkasszemet, a szürke betonon meg méteres zöld kígyók tekeregtek. Azt hitte, hogy még mindig álmodik. Samponos kézzel törölte meg a szemét, így a szúró fájdalom teljesen kijózanította. Kiugrott a kádból, és ahogy volt, vizesen, anyaszült meztelenül, éktelenül rikoltozva rohant ki az udvarra. – Segítség, segítség! – kiáltozta, közben a sapkája leesett a földre, dús fonatú, gesztenyebarna kontya kibomlott és már a csípőjét verdeste, ahogy körbe-körbe szaladgált a sárga, keramitkockás kövezeten. Vasárnap délután volt, talán három óra lehetett, a családok rég elfogyasztották az ebédet, sőt az asszonyok már a mosogatást is befejezték, éppen a konyhaszekrénybe rakták a gondosan szárazra törölt tányérokot, poharakat és evőeszközöket, míg a férfiak a fotelban vagy a kereveten eldőlvé bóbiskoltak, a gyerekek meg csendben a parkettán játszottak. Ez a szörnyű lárma megzavarta meghitt nyugalmukat. Legelőbb az emeleti fehérnép tódult ki a körfolyosóra, mert Stázi arcát az ég felé fordítva, őrangyala segítségét remélve sikoltozott. Az emberek a korlátan áthajolva döbbenetesen szemlélték a látványt, azt, hogy a halk szavú, szemérmes mosónő most, télvíz idején csupaszon, férfiszemet gyönyörködtető, telt idomait semmivel sem leplezve rohangál az udvaron, és segítségért kiált, pedig ott rajta kívül egy teremtet lélek se volt látható. – Magányában megkergülhetett ez a szegény némbor – mondogatták egymásnak a szomszédok, hiszen nem tudtak a jövőbelijéről, szíve titkolt várományosáról, és mert viselkedésére nem találtak más, ésszerű és elfogadható magyarázatot. Mire már szinte az egész ház a körfolyosók korlátain lógott, kinyílt a vicéék ajtaja, és behúzták magukhoz a sivalkodó vénkisasszonyt. Kisvártatva újból kitérült az ajtajuk, és a küszöbön Korona János, a segéd-házfelügyelő jelent meg jobbában disznóölő késsel, baljában meg egy tűzpiszkáló csípővassal felszerelve. Egy pillanatra megállt, felnézett a kíváncsi tömegre, aztán eltökélt léptekkel a mosókonyha felé indult. Korona Jánost a lakók nyugodt, békés természetű férfinak ismerték, aki egyébként hétköznapiakon postai kézbesítőként teljesített szolgálatot mindenki teljes meglepésére, és csak kiegészítő keresetként, feleségének segítve vállalta el a vicére háramló feladatokat, de azt is, mint főállású munkáját, kedélyesen és kifogástalanul végezte. Ebben a sorsdöntő pillanatban ez a kedves, mosolygós, mokány, pirosposzgás, pödrött bajszú fiatalember önfeláldozó módon gyilkolásra alkalmas szerszámokat ragadott, hogy végezzen a

védtelen nő aljas támadóival. Halotti csend honolt a házban, a lakók visszafojtott lélegzettel füleltek. Talán tíz perc telhetett el néma várakozásban, amikor iszamos késsel a kezében végre feltűnt a rettenthetetlen dalia és a kormos csípővassal tizenkét lefejezett viperát rakott fel a szőnyegporoló vastag vasrúdjára. Az emberek lerohantak a lépcsőn, hogy iszonyukat legyűrve közvetlen közletről is tanulmányozhassák a közszemlére kitett, vértől csöpögő tetemeket.

A kihívott nyomozók megállapították, hogy az állatok a kapubejáratnál levő országos szertárellátó vállalat ketreceiből szabadulhattak ki, vagy valaki szándékosan engedte el őket, és aztán a nagy hidegben a mosókonyhában kerestek menedéket. Szakértői vizsgálat után kiderült, hogy a veszedelmesnek hitt hüllők csak ártatlan siklók voltak, a szívlapáttal agyonvert undorító, kövér patkányok pedig szelíd tengeri malacoknak bizonyultak. A rendőrök Korona Jánost tanúként beidézték a kerületi kapitányságra, ahonnan csak két nap múltán feladagdt arccal és lila karikás szemmel szabadult. Állítólag egy ujjal sem bántották, ő botlott meg a lépcsőn és verte be a fejét, mert a fogdában nem jött álom a szemére és kába volt a kialvatlanságtól. A hatóságok nagy értékű tárgyakon elkövetett szándékos károkozásért bíróság elé akarták citálni a ház hőstét, ám Szabó néni, a karakán lakóbizottsági elnök aláírásokat gyűjtött, és addig verte az íróasztalt a tagkönyvével a kerületi pártbizottságon, míg el nem érte az első titkárnál, egykori mozgalmi társánál, hogy a rendőrség ejtse az ügyet. De a vállalat kiköltöztetését még neki sem sikerült kieszközölnie.

Anasztázia titokzatos égi jelet fedezett fel rettenetes megpróbáltatásában. Úgy hitte, hogy a csúszómászók és a rágcsálók képében maga az ördög kísértette meg, így akarta eltéríteni attól, hogy hódolójával, özvegy Kovács Lajos műbútorasztalossal szentségi házasságot kössön. Gyóntató papja megnyugtatta, hogy szemérme kényszerű, nyilvános feltárása nem képezi eddig betartott szüzi fogadalma megsértését, miként nem önszántából, hanem az állami erőszaknak engedve kényszerült lemondani kedves nővéri elhivatottságáról és felcserélni azt a mosónők tisztet, ám megerőltető munkájával. Szörnyű bűnét és ebből fakadó igazi aggodalmát nem tudta, nem merte bevallani a hajdani szerzetes atyának. A farácsos, sötét gyóntatófülkében bíborpirossá vált az arca még a gondolattól is, hogy beszámoljon vasárnapi fürdőzéseire rejtegetett, édes titkáról, midőn puncikája piciny peckét addig csiklandozta, dörzsölgette, amíg egész teste össze nem rándult a kéjtől. Önfeledt játszadozásai idején mutató és középső ujjával gyakran lejebb is tévedt, és attól tartott, hogy tíz év alatt a nyílást a hímenen annyira kitágíthatta, hogy vőlegénye a nászéjszakán kételkedni fog érintetlenségében.

Anasztázia jövőbelijével 1954-ben Svéd Sándor, a világhírű magyar bariton lakásában ismerkedett meg, ahol bejárónőként már hosszú évek óta dolgozott. Azon a májusi délelőttön, midőn a művész úr harminchat hófehér ingét vasalta, egyszer csak a házigazda társaságában betoppant egy csontos, sovány, stuccolt bajuszú mesterember, akit Svéd Sándor a bútorok javítására fogadott fel. Stázi akkor nem fordított különösebb figyelmet a szerény, tisztelettudó jövevényre, mert kenyéradójába volt fülig szerelmes. Anastázia tudta, hogy reménytelen ez a titkos szenvedély, de cseppet sem zavarta. Korábban Krisztus jegyesének kötelezte el magát, most meg egy élő, megtestesült csodát imádható, aki számára a megváltóhoz hasonlóan mennyei magasságban lakozott, azzal a különbséggel, hogy bár a művészet magasztos világában tró-

nolt, földi halandók is láthatták eleven mivoltában és hallhatták égi zengésű hangját. Anasztázia különös kegynek érezte, hogy moshatta és vasalhatta eme félisten levetett ruháit és beszívhatta fogason függő fürdőköpenye finom, enyhe parfümöt árasztó illatát. Boldogsággal töltötte el, hogy kiszolgálhatta ezt a férfiút. Amikor egyedül tartózkodott a lakásban, feltette a gramofonra a művész csodás áriáit. Leginkább Leoncavallo Bajazzóját kedvelte, mert ilyenkor Nedda szerepébe képzelte magát, és készen állt arra, hogy Silvióval csókba forrva életét áldozza szerelméért. Svéd Sándor 1956 októberében végleg elhagyta Magyarországot, visszament káprázatos sikerei színhelyére, a New York-i Metropolitanba, így Anasztázia a forradalom után állás nélkül maradt. Ekkor segített rajta a szófukar műbútorasztalos, aki bejáratos volt régi úri családokhoz, ahol a kényszerű értékesítések előtt felújították vele az ódon, patinás műtárgyakat. Kovács Lajos már 1956 karácsonyán megkérte az operaénekes egykori bejárónőjének a kezét, aki akkor visszautasította a nemes ajánlatot, mert várt még álmai lovagjára, hiszen lélekben neki ígérte magát. Aztán eltelt három év, és Anasztázia józanul felmérte, hogy Svéd Sándor távozása visszavonhatatlan és végleges, különben is, a hatóságok elkobozták a külföldön maradt művész lakását és minden ingóságát, és akkor az apáca kitartó kérőjének igent mondott. A pünkösdt követő első vasárnapra tűzték ki a menyegzőt.

A szerény, meghitt esküvő után, ahol Korona János és Kovács Lajos felnőtt fia tanúskodott, az ifjú pár a férj vidéki családi házába utazott. Itt várták izgalommal az első közös éjszakát. Anasztázia attól tartott, hogy kedvese megkérdőjelezheti ártatlanságát, Lajos meg azért aggódott, hogy a szerelmi életében bekövetkezett hosszas szünet és meglelt kora miatt kudarcot vallhat a nászéjszakán. Azt hallotta ugyanis, azt rebesgették a tapasztaltabb cimborák, hogy az aggszüzek hártýája idővel olyannyira megvastagszik, hogy férfiember hímtagja annak átszakítására aligha képes, és ilyenkor szégyenszemre orvosi beavatkozás szükségeltetik. Anasztázia a vacsora után egy dézsa hideg vízben megfürdött, tiszta, ropogósra keményített lepedőt terített a matracos ágyra, aztán behúzta a spalettákat, és bő hálóköntösben hanyatt fekvé várta az urát, aki bajuszával és gyengéd csókokkal cirógatta asszonya bársonyos bőrét, majd a kemény tekegolyókként gördülő mellek és a ruhát átbökni kész bimbók simogatása után ujjaival óvatosan a combok bozontos bokrába tévedt. Anasztázia az ismerős érzéstől elalélt. Mivel Lajos nagy megkönnyebbülésére a forró ölben nem talált leküzdhetetlen akadályt, így férfiasága természetes szerszámával is sikerrel behatolt. Az aktus után Anasztázia a lepedőt meg a hálóingét a dézsába dobta. A nagy sietségben a faedény dongáit összefogó rozsdásodó abroncsban elvágta a csuklóját, így másnap hajnalban Kovács Lajos boldog büszkeséggel szemlélhette a rózsaszínben játszó vizet.

Még elutazásuk előtt Anasztázia derék megmentőjére és annak családjára hagyományozta azt a két különálló, három, illetve hat négyzetméteres, sötét, ablaktalan, udvari odút, amelyben a szerzetesrend feloszlata után házasságkötéséig húzta meg magát. Korona János hónapokig kérvényezett és kilincselte a kerületi tanács illetékes osztályánál, amíg végre állandó bérleményekként konyhai és éléskamrai használatra birtokba vehette a különben emberi lakhatásra alkalmatlannak nyilvánított helyiségeket. A két házaspár még egyszer, 1979 nyarán a Farkasréti temetőben találkozott. Akkor ünneplő fekete ruhába öltözöten utolsó útjára kísérték Svéd Sándor Bécsből hazaszállított hamvait.

Gúzsba kötve

A hatvanesztendős Józsay Zsolt szobrászatáról,
miskolci kiállítása kapcsán

Józsay Zsolt szobrász retrospektív kiállítását – a művész hatvanadik születésnapja alkalmából – a miskolci Herman Ottó Múzeum rendezte meg 2011 júniusában. Azonban a múlt század hetvenes éveitől épülő életmű körvonalai – e kiállítás művei révén – csak mintegy vázaltszerűen rajzolódhattak meg a látogatók előtt. A hevenyészett kiállítás-összkép egy szobrászművész esetében törvényszerű: csak a kisplasztikák, a kiállítási szobrok és az érmekek kerülhetnek a posztamensekre és a tárlókba, a megannyi, állandóság igényével megformált és köztérre helyezett mű – ez esetben elsősorban portré – már nem. És persze nem volt kiállítható a múzeumi termekben minden, az elmúlt évtizedekben a különböző országos művészeti tárlatokon díjat nyert alkotás, s nem lehettek ott a közgyűjteményekben őrzött és a magángyűjteményekben szétszóródott munkák sem. A művész szakmai életrajzából tudható, hogy 1984-ben lépett fel első ízben önálló kollekcióval Ózdon, hogy aztán Miskolcon és más vidéki városokban, valamint Budapesten számos önálló kiállítást rendezzen és műveivel folyamatosan jelen legyen a legrangosabb országos seregszemléken is. És fontos mozzanatként emlékezhetünk e kollekció kapcsán arra is, hogy a több mint három évtizede Miskolchoz kötődő Józsay-munkásságot számos tanulmány, cikk, katalógusbevezető elemezte már, jelezve, hogy e szobrász alkotói tevékenysége a közelmúlt évtizedeiben a jelenkori magyar szobrászat fontos fejezetévé vált. Fontos, de talán nem kellően ismert, fel- és elismert fejezetévé. Ennek az oka az lehet, hogy meglehetősen magányosan, társtalanul létező, és ezért csoporttörekvésekhez és kurrens tendenciákhoz nem köthető a karakteres, az önálló stilisztikai jellemzőkkel felruházott Józsay-szobrokkal fémjelzett plasztikai világ.

Persze a fogalmakkal óvatosan kell bánnunk, különösen akkor, amikor a modern művészet jelenségeit szeretnénk megragadni. Most is nagyon nehéz helyzetben vagyunk, mert egy olyan művészeti ágazatban kell elhelyeznünk Józsay Zsolt alkotásait, amely már tulajdonképpen nem, vagy csak romjaiban létezik. A szobrászatról van szó, amely a XX. század során fokozatosan felszámolta önmagát: az alkotók talán ebben a művészeti ágban távolodtak el legmesszebb a klasszikus eszményektől, a hagyományos műtípusoktól, a tradicionális vagy megszokott műformáktól. A szobor már nemcsak az embert és az állatot térben megragadó, maradandó anyagba örökítő, esztétikusan megformált tömeg, nemcsak ábrázolásszerű megjelenítés, mint amilyen az archaikus és a klasszikus korokban volt, hanem olyan gondolati konstrukció, amely másolás, imitáció helyett valamifajta teljesen új, autonóm művészeti valóságot teremt. Ez az új művészeti valóság van amikor hangsúlyozottan a térrel foglalkozik, van amikor a formateremtés áll érdeklődésének középpontjában, és

van amikor – az anyagot, a teret, a tömeget és a formát kissé háttérbe szorítva, mintegy eszköz jellegű pozícióba utalva – a gondolat, a művészi koncepció a meghatározó. Mindezen alapvető változásokkal összhangban a szobor létrehozásának folyamata is módosult, és a plasztikai alakítás eszközei is átalakultak: már régen nem kizárólagosan a nyersanyagba álmodott idea kibontásának, testet öltésének lehetünk tanúi, hiszen szoborrá válhatnak a kész tárgyak, a mindennapi élet elemei és az elemekből összeállított tárgye gyüttesek is. És persze a hagyományos anyagok mellett új, szerves és szervetlen anyagok, technikai médiumok jelentek meg a szobroknak nevezett munkákban vagy a szobroknak nevezett kompozíciók helyett, amely folyamatok magukkal vonták az új, különleges megmunkálásmódokat, kifejezőeszközöket is.

Nos, a miskolci kiállítás alkotásai között nem volt nehéz megállapítani, hogy ezekben a folyamatokban, ezekben a művészeti elmozdulásokban – illetve mindezek ellenére – Józsay Zsolt a hagyományra szavazott: műveinek tárgya szinte kizárólagosan az ember – mint a görög szobrászatban vagy a reneszánszban –, s ezek az ember-szobrok a hagyományos módon, körplasztikaként, körüljárható elemekként állnak, jelennek meg a térben. A klasszikus eszmények tisztelésének tanúsítványa az anyagválasztás, a kitüntetett jelentőségű fa, ritkábban a kő és újabban egyre gyakrabban a bronz: vagyis hagyományos anyagokba örökített műveit az évezredek technikákkal, faragással és mintázással, majd öntéssel alakítja, formálja meg a szobrász. De természetesen Józsay Zsolt nem régebbi korok vívmányait másolja: a régi anyagok és technikák alkalmazásával ő is újítóként lép fel. A rútzáló figurák, a titokzatos büsztők, a transzcendens sugallatával áthatott portrék sorából a fába faragott – esetenként egy tömbből alakított, máskor ragasztással illesztett –, rendkívül érzékenyen megdolgozott, finoman modellált kompozíciók emelkednek a jelenkorral együtt lélegző vagy konfrontálódó alkotásokká. A fa mellett rendkívül fontos, hangsúlyos szobor-összetevő elem a textil: az érdes szövetcsíkok, a zsákvászon darabok, amelyek bandázs-szerűen szorosan a szobortestre simulnak és durvaságukkal, érdességükkel mintegy a sima fa-felületek ellenpontjait teremtik meg. De természetesen nemcsak formai elemként érdekes a fához kapcsolódó textil: alkalmazása a gúzsba kötött ember, a megbéklyózott ember életérzéseit, jelentésköreit hívja elő a szemlélő emlékezetében.

A portré – a fej, az arc – és a furcsa torzová alakított – alakult –, fájdalmas hiányát magától értetődő természetességgel viselő csonka emberi test Józsay Zsolt szobrászatának vissza-visszatérő tárgya. E művész évtizedek óta szisztematikusan kutatja a fiatal, középkorú és öreg, de leginkább kortalannak tűnő férfiak és nők fantázia-portréi és fantázia-alakjai által megragadható-kibontakoztatható, mély gondolati tartammal és érzéki töltettel éltetett kifejezéseket. A feles, háromnegyedes életnagyságú, változó léptékű figurák törékenyek, s a személyiségek idegenséget, fenséges megközelíthetlenséget sugárzók. Józsay plasztikai szemlélete, szobrászati artikulációja az archaikus korok emlékeihez, a törzsi művészet nyers, rusztikus kifejezőmódjához, az egyiptomi plasztika merev formaadásához áll közel. Erre utalnak az öntörvényszerű torzítások – a nyújtások és a formatömörítések – s a testet csak laza textilöltözéssel fedett félmeztelen alakok, és ezt tanúsítják a megragadott karakterek: a komor, hallgatag egyéniségek, a keleties vonásokkal jellemzett arcok. Nincsenek

vagy csak elvéve tünedeznek fel e kompozíciókon attribútumok – béklyók, kötelek –, s nem bőbeszédűek a gesztusok, az alakok által megjelenített-megtestesített akciók sem. Jószay Zsolt alakjai – a béklyóiktól szabadulni igyekvő figurákat megidéző, már az ezredfordulót követő években született kisbronzok kivételével – általában mozdulatlanul, dermedten állnak – csupán a kilépő testhelyzet utal mozgásra vagy cselekvésre, amely lépés inkább korlátozottságot és tétovaságot, mintsem dinamikát és határozottságot sugall –, s visszafogott gesztusokra utalóan csak néhány művön mozdul meg a kar, fordul el a fej. A Jószay-szobrok demonstrációja maga a puszta létezés: a lehunytt szemű áhítatosság, a távolba meredő vagy maga elé révedő átszellemült pillantás, a me-rengés, a befelé tekintő attitűd, a meditáció. A mozgások, a nyílt konfliktusok, a konfrontációk mozgalmassabb színtere Jószay Zsolt művészetében az érem: a bronzkorongokon egyéniségüket és arcukat veszett, bábuserű alakok vívják elszánt küzdelmeiket. A plasztikák lágy, gyengéd megformálásával ellentétben e tenyérszerű kompozíciókat barokkos formatobzódás, az alapsíkról kiemelkedő formaelemek vad hullámozása élteti.

Ha a magyar szobrászat allegorikus-metaforikus emberalakjait egymás mellé állítanánk – Ferenczy Béni, Medgyessy Ferenc, Pátzay Pál, Bokros-Birman Dezső, Borsos Miklós, Mikus Sándor, Vilt Tibor, Kerényi Jenő, Somogyi József, Schaár Erzsébet, Melocco Miklós, Varga Imre embermásképeit –, akkor a harmonikus sugárzású, sértetlen és sérthetetlen, egészséges, erős, magabiztos alak mind zavarodottabbá, sértettebbé, sebezhetőbbé, összetörtebbé válásának, majd végül emberronccsá alakulásának drámai folyamatát követhetnénk nyomon. Valahová, e sor végére most Jószay Zsolt a XX. század harmadik harmadában, a XXI. század nyitányán született, a kor válságjelenségeivel, napjaink valóságával együtthangzó, autentikus figurái kerültek. A szobrász ezekkel a belső, lelki vívódásokkal gyötört, gyakran fizikailag is roncsolt, bensőséges drámaiságot összpontosító figuráival azt tudatosíthatja műveinek befogadóival, hogy az utolsó esélyek, a végérvényesen elvesző remények időszakát éljük: az embernek mind az egyéni, mind a kollektív létében is szembe kell néznie sorsa egyik legválságosabb, talán végső stádiumával. Amiként a jó barát, a kiváló művészetteoretikus, a közelmúltban elhunyt Hann Ferenc fogalmazta meg Jószay Zsolt művészetéről: „Jószayt nem a plasztikai viszonylatok izgatják, eltöprengő, időtlen, befelé néző arcok a művész eddigi életművének darabjai, akik valahogy nem tudják, vagy nem akarják elhinni, hogy az 'Aranykor' végképp elveszett, vagy talán csak a vágyakban, a legendában létezett, ha létezett egyáltalán.” A miskolci múzeumban közönség elé tárt Jószay-szobrok között az elringató, Aranykorról regélő legendák és a kemény valóság művek tolmácsolta kíméletlen csapásainak metszéspontján álldogálhattunk – kissé tanácstalanul, elbizonytalanodva, de mélyen megrendülve.

Wehner Tibor

GARABONCIÁS

BOTOS

LÁMPÁS

VÁNDOR

PÁSZTOR

AZ UTAZÓ

AZ UTOLSÓ KETTŐ I.

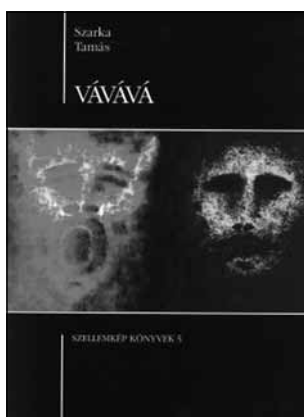

FIATAL FÉRFI

Balázs Géza

„Mérgecs pipacson túl...”, népköltészetben túl...

Szarka Tamás versei

Vajon hány költőnek adatik ma meg, hogy verseit kívülről fűjják, éneklék? Legutóbb talán Bereményi Géza járt így, persze Cseh Tamás jóvoltából, egy nemzedék dúdolta dalait. De – tapasztaltam – a legjobb úton halad efelé Szarka Tamás is, a Ghymes együttes egyik alapítója. Az ő esetében nem is válik szét költő és zenész. A Ghymes-fesztiválokna köszönhetően (2011 júliusában volt a hatodik, második alkalommal Hegymagason, a Szent György-hegy karéjában) a Ghymes-dalok, a Szarka Tamás-versek rajongóinak köre folyamatosan bővül, és valóban, az idej, a koncerthez kapcsolt költői esten sokan tudták továbbmondani a példaként fölhozott sorokat.

Szarka Tamás két eddigi verseskötete, a 2000-es *Vávává* és a 2006-os *Anonymus kérdez* nemcsak a Ghymes-zenék verseit tartalmazza, hanem más önálló költői alkotásokat (pl. néhány novellát) is. Másként mondv: a Szarka-versszövegek önmagukban is megálló költői alkotások. Ahogy a Ghymes-zenék jellege, úgy a versek is nagyon széles, összetett stilisztikai palettát mutatnak fel. Fő vonulatuk talán mégis a népköltészetből való kiindulás, a sokszínű továbbépítés. Fő különlegességük a nyelvi játék – amelyet itt nem neveznék posztmodernnek, de szívesen mondanám népi és modern szürreálnak. Aki átélően belebonyolódik a népköltészetbe, olyan szimbolikus mélységekbe ér, ahonnan már csak egy ugrás a modernség. De egyszerűsítés lenne Szarka Tamás verseit ilyen szűk (népies) skatulyába zárni.

A népköltészeti hatás persze erős: tematikában és motívikában. Ez jelent képszerűséget, zeneiséget, helyzetdal-jelleget, mondhatóságot, dúdolgathatóságot... Hogy több „hatóságot” (mert kedvelt posztmodern nyelvi megoldás) ne emlegessenek. Lássuk a beszédes példát: „Volt nekem egy kecském, tudod-e?...” Az első versszak végig népdal (*Volt nekem egy kecském...*), csak utána íródik tovább. Még mindig inkább népköltészetre rímelő kezdet: „Duna partján nevel-

kedik tulipán, / téged óhajt az én szívem, téged vár.” (*Duna partján*). Az indító sorokat olvasva akár népköltészetnek, köszöntő éneknek is tarthatnánk a következőt: „Három királyok napján / országunknak istápját / köszöntsük énekkel / örvendező versekkel!” A vers népköltészeti eszközei maradnak, a motívumok azonban tágabb teret nyitnak (*Szép jel*). A motívumok között rögtön említünk meg az éjszakát: „Az éjszaka micsoda?” (*Szép jel*), merthogy számos versben szerepel az éjszaka. És a további kapcsolódó motívumok: magány, tájak, állatok, nyílt erotika, sőt szexualitás. Van némi rájátszás Villonra: részben a nyílt erotika szókimondásában, részben a versvégi ajánlásban: tudniillik megszólítja a herceget (*Pásztorok, pásztorok, Az apa éneke*).

Éjszaka után tél. A *Tél* című vers mintha a legszomorúbb Juhász Gyulát idézné: „Nézd, / innen-onnan be-belepózik / a kápolnába az Isten hidege, / s minket nem fűt Jézus nyája, / sem pálinka, semmi remény”. A Szent György-hegy oldalában állva, hallgatva a Ghymes zenéjét, no meg figyelve a versekben futkározó nyelvi játékokat, azért nem tűnik ennyire meghatározónak a borongósság.

A nyilvánvaló (tudományosan: intertextuális) kapcsolódásokon túl mégiscsak eredeti versvilág Szarka Tamásé: leginkább incselkedő, játékos, olykor profán, amely átmenet nélkül vált át gondolatias-tárgyasba, filozofikusba, sőt ontologikusba: „A nagyon öregek / mindig meglátják, / hogy elmozdul / az örökkévaló” (*Az ideiglenesség tudata*).

Nem idegen a népköltészettől sem a metanyelvi játék, hiszen minden stílus ősforrása a népköltészetben van (Csoóri Sándor), de azért ez a metanyelvi reflexió mégis a költészet privilégiuma. Szarka Tamás folyamatos verbális tobzódásban, nyelvi játékban, mondhatnánk kódjátékban, kódvariálásban van.

A nagyvárosi folklórt idézi az értelembővítő széttagolás: Forg a lom (= forgalom). A versbéli poén van címmé emelve: „nyűg a-, forg a lom”. A vers ennél is bonyolultabb, mert nyelvjárási kiejtési könnyítéseket utánoz: hol inetimologikus (oda nem való) hangokat told be, hol ragokat rövidít („Hannyi már a / kárombú”), hol már értelmét veszített szavakkal operál („Nyékem vásom, / élem három”), bonyolultan alliterál, összetett figuraetimológiát gyárt („szívva szív a / szíva szív”), sőt eljut a szógyökök fölfedezéséig („Nyíl, nyél, / nyálatás”), hogy a végén városi szókimondó (vulgáris) szlengben adja meg a poént: „ősz-e szartartás, / kabbebébi bambabát / ő a gyónulás” (*Forg a lom*). A költő zenész a szavakból – mint gyökökből – újabb szavakat sarjaztat vagy inkább sorjáztat: „És ezért most tánc – / és ezért most táncolunk, / és ezért most ránc – / és ezért most ráncolunk / cipőt, szemet – ahogy nevet, s időt”. Ebben a mesteri kapcsolásban elsöre a táncolunk – ráncolunk nem világos, de amint kiegészül a kép a cipő, majd ugrással a szem ráncolásával, a kép átvezet a nevetéshez, majd absztrakcióval az időhöz, elmúláshoz is (*Tánc a hóban*). A vers egyébként talán a legszebb Szarka Tamás-költemény (és Ghymes-szám), megérdemelné, hogy akár kötet cím legyen. Biztos lesz még egyszer best of..., talán akkor.

A szógyök-játéokra rímelő, de már önálló sorolói még: „hull, ha hó-fehére / farára / foróra / ötóra / hatóra” (*Hatóra*), vagy: „s vegyészkedünk belé / megint / teint / koffeint / valamint / nikotint / odakint...” (*A zenekar és a férfiak*).

A *Váuvá* kötet címadó versében összegződik valamennyi nyelvi poénja – talán a poénok sűrűsége tetszett meg a költőnek, s ezért tette címadóvá. A *Váuvá* cím először is abból fakad, hogy vannak a nyelvben egymás után mondott

azonos s kissé nevetséges szótagok: kur-vávává-lik (kurvává válik). Tudjuk, nem írunk olyan verset, hogy: Ádám bátyám, pávát látván, száját tátván: pávává vált. A költészettani humor régi. És a versben így lesz á-mormor-dály (ámor mordály), oly-bábábá-skodik (olybá bábáskodik). A költő nem sejtí, hogy itt a gyermeknyelvi tevenyelv (titkosnyelv) ugyanígy működik, vagyis ha sok hasonlót tesz egymás mellé, az voltaképpen az értelemrejtő szótagismétlés. Illetve további csavarintások, többféle grammatikájú ikerítések: libbenbillenpille, füstöltfecske-fejecske, fiszre-faszra-félre stb. Vannak még olyan íráscspadák, hogy SZEEP nő (szép, táviratstílus?), illetve informatikai írásmód-játék: FAIR.fi (férfi) – kizárólag azért, hogy az írásmód stílisztikáját is szóba hozhassuk, egyébként öncélúak, fölöslegesek.

Könnyen eshetnének abba a csapdába, hogy Szarka Tamást valamiféle „népiesch” stílusból fakadó folklorizmussal vádoljuk (ahogy az elején már majdnem bele is mentünk), a dolog azonban bonyolultabb. Hiszen a gyakran tetten érhető népiesség mellett azért csak ott van a modern világ mindmegannyi terméke, a tévé, a márkajelzéssel ellátott mosópor, a Trabant, vagy éppen: Bratislava (pl. *Pozsonyi blues*), Svarcenegger. Fel kell hívni a figyelmet a költő teremtő, egyéni szóösszetételeire: csengőcsángó, pléhkirály, vérszabadon, vasbalett, héjavarázs, illetve olyan erőteljes képeire, mint lakkosfarkú fullautó, biznisklasszon repülő sas.

Ha már a repülő sasnál, bűdös sátánnál és a nyakkendős rotweilernél tartunk, meg kell említeni az állatverseket, amelyek – a műfaj története szerint – itt kivétel nélkül parabolák. Például az elütött nyúl kapcsán: „Mert az élő látható, / s a halott láthatatlan” (*A nyúl*), vagy még inkább az Orwellt idéző *Állatfarm*, illetve az akár Hajnóczyt is megidéző *Vágyalku*: „Félnek a szarvasok, / régi joggal itt vadásznak / farkasok”. Az itt felbukkanó: „(sz)áz levágott békejobbot árulok” sor az egyik legdrámaibb kép, gondolat.

Szarka Tamás képszerkesztésére szolgáljon itt egy metafora alaposabb elemzése. A *Rizs rizs Párizs* című versben szerepel ez a versszak: „Elfogyott a társaság, / hány a büszke lány is, könnyezik a Brizolíta, / s mégis pusztul Párizs.” A könnyező Brizolítát, különösen így, nagy kezdőbetűvel valamilyen (könnyező, azaz szent) szobornak gondolnánk. A brizolit azonban – ha utána nézünk – egy cseh gyártmányú csillámló vakolat, vakolóanyag. Vagyis a lány lehányja a falat, ami csillog (könnyezik). A vakolóanyag jelentésű szó aligha kelt bennünk asszociációt, de ha megnézzük a botanikában a briza mediát, magyarul a rezgőfüvet, amelynek népi neve Máriakönyve... akkor erős további jelentést kap a „könnyező Brizolíta”.

A költő felvidéki létéből fakadóan van egy közéleti vonulat is. Ilyen talán a Párizs-csodálat (pl. *Rizs rizs Párizs*), megjelenik a „dinnyehéj-folyó”, Bratislava, s kapcsán: „A hátadon dúdolvá fészkel / egy cseh-szlovák-magyar néger” (*Szerbusz, Bet, Te, s Pé-sta*). A „dinnyehéj” visszatér a *Bárka* című versben, amely népi dallamra írt modern, megkapóan szép, vallomásos Duna-vers: „Áradó Duna hátán, / dinnyehéjből font bárkán / indul emberkölykepár, / emberkölykepár... még ide-oda harcoljunk, / még hegyeket is elhordjunk, / s együtt kéne érkezünk, / tengert éreznünk!” S a közéletiség legfelrazóbb verse az *Éneklő magyarok*: „Itt a tűz, égni kell, / itt az út, járni kell, / hány magyar énekel, / s hány magyar hallgat el!”, tovább is szép, de most nem idézem.

Kétségtelen, hogy némely vers nem megy túl egy pillanatnyi (többnyire szexuális töltésű) nyelvi tréfán: *Matató ének*, *TV* (kicsit izzadság- vagy stílusosan tintaszagú csupa o-vers: „Ómómosóportól porló / monoton kopogó...”), *TV közzjáték*, *A telefonra várva, ami úgyse...* Ez utóbbi vers egy alliterációs játék a cs-vel: csecs, csupasz csipő, „csucsognak csecse becsék / csitulnak csituló Csiták”. Már ez is erőltetett kicsit, de a végső kiazmus a leggyöngébb: „szívem csőcse lék / csőcselék szívem”. S vajon megéri-e az a nyelvi tréfa egy rövid, fölkapott szoknya kapcsán, hogy „világbetegem”? Bár kétségtelenül az egész kép szépen van kibontva. Az sem tudom, hogy a *Viszony* című egyértelmű, alapvető termékenységi szimbólumot mutató képvers vajon megmozgatja-e még a mindent megmutató képi világban érlelődő kamaszokat, poénnak persze jó, Kassák, Petőcz András is rajzol-ír ilyeneket. Néha érzi az ember, hogy az öncélú, erőltetett nyelvi játék ront az összképen, nem ártott volna egy szerkesztő, aki rostál. Talán a versek tíz százaléka jutna erre a sorsra, s ettől fessebbek, hangsúlyosabbak lehetnének a kötetek.

Ha ismerjük az adott Ghymes-dalt, aligha tudjuk másként olvasni a verset, mint dalszöveggként, vagyis énekelni fogjuk (*Királyének*, *Rege*, *Bazsarózsa*, *Tánc a hóban*, *Jézuska kiscsizmája*, *Szárnyaskezű szeretők*, *Duna partján*). A dallam magával rántja a szöveget, a zene legyűri a prózát, és megértünk valamit a zene és a nyelv csodájából, összetartozásából. Csodás érzés ez, rádőbbenünk, hogy a nyelv lehet csak zene is. S ebből fakad, hogy a népköltészetben előforduló szókezdő ismétléseket is nagyon természetesnek vesszük: „maga-magamon”, „mega-megakadt”, „aka-akarom” (*Szárnyaskezű szeretők*) stb. Lehet, hogy a gyerekeknek így is érdemes tanítani a költészetet. (Persze hogy lehet, mit csinált Weöres Sándor?)

Kétségtelen, hogy nagyok az ívek, a szakadékok. A játékos versek átcsapnak filozofikusba, a magas röptű gondolatot tarkón vágja egy nyelvi poén. A költő ars poetikája korántsem népmegváltó, s végtére mégiscsak, minden játék, minden élvezet ellenére: szomorú: „Szeressétek a költőt, / mert a költő bújába / szart aranyoz, / s így bearanyozza napjaink – / hol továbbra se szabadság, / se egyenlőség, / se testvériség” (*Szeressétek*).

(Szarka Tamás: *Váuvá*, Budapest, 2000, Szellemkép könyvek, 5. Második kiadás: 2003, 108 oldal; Szarka Tamás: *Anonymus kérdez. Ghymes-zenék versei*, Szenc Bt., Budapest, 2006, 88 oldal. Az írás a 6., Hegymagason megrendezett Ghymes-fesztiválon tartott Szarka Tamás-költői estre való felkészülés során született, 2011. július 9-én.)

Gracza Lajos

Slavimo slavno, Slaveni

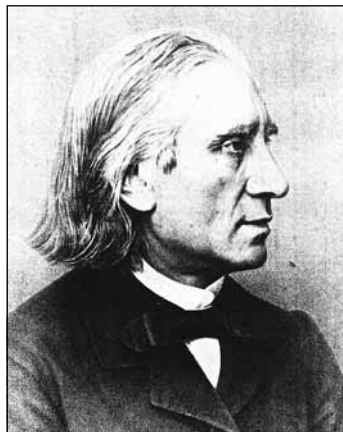
A szláv apostolok,
Cirill és Metód tiszteletére komponált Liszt-műről

A mű keletkezéséről. 1863-ban ünnepelte a művelt világ Cirill és Metód moráviai missziójának ezeréves jubileumát.¹ Az év folyamán millenniumi ünnepek zajlottak le Prágán és Bécsen kívül Rómában és Brünnben is. Rómában Liszt ez alkalomra komponált ünnepi himnusza, a „*Slavimo slavno, Slaveni!*” hangzott el, Brünnben (ma Brno) Krizkovsky² „*Szent Cyrill és Method*” című kantátáját adták elő.

Liszt „*Szláv himnusza*” műfaját tekintve férfikarra írt orgonakíséretes himnusz, amelyet 1863. július 3-án adtak elő a római San Girolamo degli Schiavoniben (a szlávok Szent Jeromosról elnevezett templomában).

A mű keletkezésének pontos körülményeiről keveset tudunk. Az eredeti háromoldalas kézirat Weimarban található. Első oldalán a himnusz szövege, valamint annak német fordítása olvasható. A szöveg szerint a szerző „*Graf Orsato Pozza aus Ragusa*”, fordítója „*Stefan Mlinaric, Erzpriester des Kapitels zu S. Girolamo a Rigetto. Nr. 108.*”³ Ki volt a mű szövegének szerzője? Raabe szerint⁴: „*Graf Orsino Pozzo (Urso Pučić) die Ragusa*”. Jelen tanulmány jó alkalmat ad az adatok pontosítására.

Orsat Medo Pučić gróf az Osztrák–Magyar Monarchiában fekvő dalmát városban, Raguzában (ma Dubrovnik) élő író és politikus volt.⁵ Hazájában Orsat Pučićnak, Olaszországban Orsatto Pozzának nevezték. Költeményének teljes címe

Liszt arcképe 1863-ból

¹ Az esemény döntő jelentőségét legutóbb II. János Pál pápa méltatta 1985-ben kelt „*Slavorum apostoli*” elnevezésű enciklikájában, ahol az eseményt, a kereszténységnek szláv országokban való elterjesztését „*fontos jelenségnek*” nevezte „*Európa kulturális fejlődésében*”.

² Krizkovsky, Pavel (1820–1885) cseh zeneszerző.

³ Wolfrum, Philipp und Peter Raabe in: *Liszts Werke, Gesamtausgabe* („*Carl-Alexander-Ausgabe*”) – Breitkopf & Härtel, Leipzig, 1907–1936

⁴ Raabe, Peter: *Liszts Schaffen*, 331. oldal – Cotta'sche Buchhandlung Nachf. Stuttgart und Berlin, 1931

⁵ (1821–1882)

magyarul: „Cirill és Metód, a szlávok apostolai”. Szövege horvát nyelven így hangzik:

*Slavimo slavno, Slaveni,
Tisucurocnu godinu,
Od kada narod prosiju,
Pod slavnim krsta zlameni.
Slava solunskom porodu!
Slava Kirilu, Metodu!
Slava Kirilu, Metodu!*

Mlinarić főpap német fordításában:

*Lasst uns rühmen feierlich, wir Slawen,
das tausendfristige Jahr,
Seit wann das Volk sie warben,
Unter der berühmte Zeichen des Kreuzes.
Ruhm der Saloniki'schen Geburt!
Ruhm Kyrill, Methodius!
Ruhm Kyrill, Methodius!*

Magyar fordításban:

Szlávok, szóljon szózatunk,
Már ezredéve
Ragyog népünk felett
A dicső kereszt fénye.
Dicsőség Szaloniki szülötteinek!
Dicsőség Cirillnek, Metódnak!
Dicsőség Cirillnek, Metódnak!

Szent Cirill és Szent Metód egy orosz ikonfestő ábrázolásában

A kétoldalnyi kottaszöveget Philipp Wolfrum tisztázta le és készítette elő nyomtatásra. Liszt a bemutató után két nappal, 1863. július 5-én zongorára, majd később orgonára dolgozta át a művet. A zongoraátírat 1902-ben jelent meg, az orgonaátíratot „*Andante maestoso*” címmel 1911-ben hozták nyilvánosságra.

A bemutató színhelyéről. Az 1453-ban V. Miklós pápa apostoli alapítólevelében megfogalmazottak szerint alapított és 1566-ban V. Pius pápa alatt befejezett templomot a Dalmáciában született Szent Jeromosról⁶, a szlávok nagy egyházatyjáról nevezték el. Az volt a célja, hogy otthont nyújtson Rómában a szláv, főleg a horvát katolikusok közösségének. Magyar szempontból figyelemre méltó, hogy a templom bíboros lelkésze, 1632-től egészen 1837-ben bekövetkezett haláláig, Pázmány Péter⁷, kiváló írónk és hitszónokunk volt.

⁶ Szent Sophronius Eusebius Hieronymus (347– 420) teológus

⁷ Pázmány Péter SJ (1570–1637) bíboros

A fentiekből kitűnik, nem véletlen, hogy Liszt műve ebben a templomban került bemutatásra.

Mi inspirálhatta a művet? A bevezetőben azt írtuk, keveset tudunk a mű keletkezésének körülményeiről. Tudjuk azonban, hogy Liszt fontosnak tartotta a kórusművet, mert elküldte Smetanának: *„Smetana igazgató úrnak küldöm férfikórusomat, nevezetesen a Szlávhimnuszt, melyet Szent Cyrill és Methodius, a szlávok apostolainak ezeréves jubileumi ünnepeire komponáltam, és amelyet 1863. július 3-án mutattak be Rómában a Szent Jeromos (dei Schiavoni) templomban”* – írja egyik levelében.⁸ Ha az inspiráció lehetséges okai után kutatunk, szemügyre kell vennünk Liszt életének körülményeit a mű keletkezésének évében. Ismeretes, hogy Liszt 1861. augusztus 17-én elhagyta Weimart, életének egyik legtermékenyebb, csaknem tizennégy évig tartó színhelyét, és Rómában a Via Felice (ma Via Sistina) 113.-ban telepedett le, hogy megvalósítsa célját és feleségül vegye élettársát, Sayn-Wittgenstein hercegnőt.

A San Girolamo degli Schiavoni
a római Marsmezőn

A Liszt-irodalomból ismertek a házasság elé gördített akadályok, amelyek végül megghiúsítják a tervezett frigyet. Mivel világi kötelezettségei akadályozták zeneszerzői munkájában, ezért jó ismerőse, Theiner atya⁹ meghívására 1863. június 26-án átköltözik a Monte Marióra, a *„Madonna del Rosario”* kolostorba.

Ebben az időben több jelentős Liszt-mű születik, többek között a két, zongorára szerzett *„Szent Ferenc legenda”,* a *„Spanyol rapszódia”,* a zenekarra írt *„Salve Polonia”,* az egyházi kórusmű, a *„Stabat mater speciosa”,* az orgonára írt *„IX. Pius. Pápai himnusz”,* illetve vizsgálódásunk tárgya: a *„Szláv himnusz”.*

A két szláv apostolt, Cirillt és Metódot¹⁰ mind a keleti, mind pedig a római egyház Kelet-Európa hittérítőinek tekinti. A Pannóniát szülőhazájának tartó Liszt¹¹ tisztában lehetett avval – talán élettársa, az egyháztudósi képességű hercegnő, vagy római klerikus barátja, a sziléziai születési Theiner atya révén? –, hogy a két testvér ezenfelül 866-tól ennek a későbbi nyugat-magyarországi területnek hittérítését tűzte ki célul, és itt tevékenykedtek egészen Cirill haláláig, amikor Metódot Pannónia érsekévé nevezte ki a pápa. Nem tartjuk valószínűtlennek, hogy Liszt érdeklődése a millennium iránt ebből a forrásból is táplálkozhatott.

⁸ La Mara (Hrsg.): *Liszt's Briefe*, Band. VIII, S. 167 – Leipzig Breitkopf & Härtel, 1905

⁹ Theiner, Augustin (1804–1874) egyháztörténész, a Vatikán Archivumának vezetője

¹⁰ Szaloniki Cirill (Konstantin) (826/27–869) és Metód, Pannónia és Morávia érseke (?–885)

¹¹ Liszt a várvidéki Doborjánban, a mai Raidingban (Burgenland) látott napvilágot 1811. október 22-én.

A himnusz magyarországi utóélete. Varró Alexander¹² bolgár-magyar származású orvos-patológus, zongoraművész és Liszt-kutató közlése alapján tudjuk, hogy az eredeti kórusművet szinte teljesen elfelejtették, ugyanez igaz a zongorára komponált mű esetében is. Tudomásunk szerint a zongoraátírat első nyilvános előadására 1986 októberében, Liszt Ferenc halálának centenáriumi ünnepségén került sor, amikor Varró Alexander mutatta be a darabot.

Cirill és Metód kultusza a mai Bulgáriában. Május 24-én ünneplik Bulgáriában a szláv írásbeliség és a bolgár kultúra és oktatás napját, melyen az iskolák és az egyetemek megemlékeznek a szent testvérekről. A testvérpárt a bolgár nép az ország patrónusának tekinti. Szimbolikus jelentőségű az a tény, hogy 1980-ban II. János Pál pápa Cirillt és Metódot Európa védőszentjeinek nevezte ki.

1985 áprilisában Metód halála 1100. évfordulójának emlékére a szófiai Ivan Vazov Nemzeti Színházban Valentin Bobevszki karnagy vezényletével a Guszla férfikar előadásában hangzott fel első ízben Bulgáriában Liszt himnusza.

Egy nagyszerű kezdeményezés margójára. 2011-ben, Liszt születésének kétszázadik és halálának százhuszonötödik évében mindenképpen időszerrűnek tekinthető a Szófiai Magyar Intézet kezdeményezése, hogy ünnepélyes keretek között mutassák be Bulgária fővárosában a mű mindhárom változatát. Az orgonakísérettel történő kórusmű premiere bolgár ősbemutatónak számít.

¹² Varró Alexander: *Slavimo slavno, Slaveni: Liszt Ferenc Szent Cirill és Metód himnusza.* Haemus, 1996,3–4.

MEGTÖRTÉNT IV.

Sidronius Hosschius

Szent Péter siralmi

(Fordította Baróti Szabó Dávid)¹

Baróti Szabó Dávid ex-jezsuita szerzetes (Barót, 1739. április 10. – Virt, 1819. november 22.) költeményeinek kiadási munkálataikor akadtunk rá a költőnek egy köteg autográf kéziratára a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárában. Ezen írások jelentős része eddig kiadatlan. Így Sidronius Hosschius (Sidronius de Hossche, Merckem, 1596 – Tongres, 1653) *A szenvedő Krisztusról és Szent Péter siralmairól* készült fordítása is.

Szent Péter siralmi

Szent Péter esendősége, „keserves sírása” sokszor bukkan föl különböző műfajú irodalmi alkotásokban. A Jézussal vándorló, megmosolyogni való tetteket véghezvivő Péter személye ugyanúgy emberhez közel álló a legendamesékben,² mint irodalmi példázatok áthallásaiban, prédikációk exemplumaiban, iskoladrámákban és misztériumjátékokban. A magyarországi misztériumdrámák Péter-siralmait és ezek szövegforrásait a szakirodalom jelentős mértékben feldolgozta, közreadta. Medgyesy S. Norbert így ír a Péter-siralom ferences misztériumdrámákban betöltött szerepéről: „A csíksomlyói színpadon a keresztény hagyománynak megfelelően Szent Péter apostol a bűnbánattartás pozitív, Júdás pedig negatív példája. Siralmaik nem tartoznak sem a liturgikus, sem az egyházi énekek közé, ám a *korabeli iskolai színjátékokkal, valamint az énekeskönyvekkel szoros rokonságot tartottak* [kiemelés tőlem]. Péter tagadását a kétségbeesésből és a bűnbánatból fakadó siralom követi. Péter – Júdással ellentétben – nem esett a desperatio vétkébe, azaz bízott Isten irgalmában. Valódi megtérése és az ezt igazoló siralomszövegek jó példát mutattak a színjátszó diákoknak és a nézőseregnek egyaránt.”³

Hosschius *Szent Péter siralmi*, ha témájában közel is áll a hagyomány által megőrzött írott vagy szóbeli alkotásokhoz, igényes megformáltságában, verselésében, költői eszköztárában, lélektani megközelítésében, teológiai tanításában és nem utolsósorban terjedelmében, a magasabb rendű irodalomhoz tartozik. Hosschius Pétere nem egy alkalommal sírja el fájdalmát, hanem tízszer:

¹ Kézirata: MTA Könyvtára, Kézirattár, Ms 1394/3.

² Sebestyén Gyula, Sebestyén Ádám, Kallós Zoltán, és folytathatnánk a sort azokból a mesegyűjteményekből, amelyek legendameséket tartalmaznak.

³ Medgyesy S. Norbert, *A csíksomlyói ferences misztériumdrámák forrásai, művelődés- és lelkiégtörténeti háttere*, Piliscsaba–Bp., Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK–Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány, 2009, 130–131.

különböző helyszínen, különböző lelki gyötrelmeket felidézve. Planctus-sorozatnak nevezhetjük az elégiafüzért, s a sorsával azonosságot érző hívó maga is időt kaphatott (a nagy terjedelmű mű tíz elégiájának elolvasása/elhangzása alatt) a megtérésre. A népi hagyományban jóval kisebb lélegzetvételiúek Péter megszólalásai! (Medgyesy S. idézett tanulmányában arra hívta fel a figyelmet, hogy a Péter-siralom önálló énekként, öt versszaknyi terjedelemben, egyedül a Bocskor János-énekeskönyvben /1716–1739/ olvasható. Természetesen jelenetbe illesztve hosszabb terjedelműek is maradtak fent Csíksomlyón, ezeket a tanulmánykötet írója közölte.) Kérdés, hogy Hosschius siralmi beépültek-e előadott passiótörténetbe, avagy önálló irodalmi műként keltek életre – olvasással vagy felolvasással? Amennyiben felolvashatták, terjedelmét tekintve valószínűnek tartjuk, hogy csak igényesebb hallgatóság figyelmét tudta hosszú időn át lekötöni. De azt sem tartjuk lehetetlennek, hogy egy-egy elégiáját iskolai passió-előadásba beépítették.

Hosschius megszerkesztett (belső és külső, fiktív és valódi) monológokra építette föl Péter lírai planctusát, amely végül is ebben a formában a párbeszéd érzetét kelthette. Ezen elégiák közül ugyanis a tizedik rész nem Péter hangja. A planctusok sorát megszakítja a Pétert önmérsékletre intő elbeszélő/pap, aki nem minden tanító szándék nélkül, az isteni irgalmasságot, haragnélküliséget, Istenre hagyatkozás bizalmát szegezi szembe a kétségbeeső magatartással. Bibliai példákkal érvel, amelyeket az evangéliumokból, például Péter életéből idéz fel. A hajó-allegóriát tudatosan viszi és bontja ki elégiáról elégiára a szerző, az egységes egész szerepét ezzel is erősítve, s tanítását így zárja: „Mintha nem ismernéd jól szívességit az Úrnak. // Hidgy igazat: te hajód nem félhet az öszve-töréstől; // Az, már épségbenn a' kívántt partot el-érte.”⁴

A záró, 12. részben ismét egyes szám első személyű megszólalásával Péteré a szó, aki újra okát adja lelkiismeret-furdalásának, mikor válaszol az előző elégiában feltett kérdésekre, s bár tetteire egész életében emlékezni akar, bízik Isten jóságában.

A lélektani többlet, amely mögött valószínű ott rejtőzködik a szerző érzelmeit átélő tapasztalata is, drámai erejével hömpölyög a végkifejletig – akár egy shakespeare-i Lear király-monológ. Nem tartjuk elképzelhetetlennek a megfelelő zenei és vizuális háttér megteremtésével színpadi előadását sem.

Az alábbiakban e kézirat fordításból teszünk közzé két részletet.

Hubert Ildikó

⁴ Szent Péter siralmi, X, 91–93.

I. Tzikkely.
Vétkén felette kesereg⁵

Oh, ha hitelt valahogy' még nyerhet az, a' ki hitétől
 El-pártolt; jaj, bánom! ez egy szó fogjja-fel ügyem'.
 A' többit te fogod könyvem végezni, ha szóllni
 Tudsz valamit, 's nem akarsz ál színnel el-állni hitedtől.
 Menny hát; mosd-el az én vétkem'; menny folyva szünetlen. 5
 Nagy segedelmül folysz nékem: melly egyre szorongat,
 Terhemnek részét meg-könnyebbíti folyásod.
 Menny; de szünet nélkül: hogy sírjak, igen nagy okom van;
 Éjjeleket, 's napokat kíván. Menny, ám de kevés, ha
 Mentedben úgy meg-nőszsz-is, valamint dagad a' sok 10
 Bé-rohanó folyadékoktól a' tsörgeteg' öble.
 Mértéket, vagy üdőt néked nem tészek: elődbe
 Módot vetni nem hágy engem' bóldogtalan ügyem.
 A' bal esettől-tett kárral nem gondolok én, ki
 Semmit sem kívánni, 's Világ' szép színre ki-hímzett, 15
 Ám de nem állandó kintsit meg-vetni, tanúltam.
 E' zokogást nékem nem okozza barátom' halála,
 Vagy pedig híremnek tartandó szennye; kitsin jó'
 El-vesztése miatt, illetlen sírni; de vétkem'
 Illik siratnon, valameddig fenn-leszen éltem. 20
 'S bár könnyen meg-tér a'síralom által ezen kár,
 Még sints e' kárnál méltóbb síratnom akár mit.
 A' mit többször-is ígérek vala, végbe miképpen
 Vittem hamiss-lelkű, mikoron meg-gondolom, oh el,
 El-fog az irtózás; retteg meg-mondani nyelvem! 25
 Valld-meg azért bús könnyem az én fertelmemet; itten
 Nem kívántatik a' nyelvnek fájdalma: midőn bé-
 Fogna szeméremtől szájam záratni; tanúja
 'S orvoslása te léssz vétkemnek. Nem sokat-érő,
 És zokogásomnak meg-fejtésére sovány köny! 30
 Ah, véres vízzel kellett vala folyni szememnek;
 Mint ezen éjjel folyt arról, kinek' annyi keservet
 Én okozék leg-főképpen. El-válok eszemtől,
 'S haldoklom, valahányszor az ő köny-tseppeket ontó
 Képe, 's az Attyához tett esdeklései, 's módgya, 35
 Elmémben meg-fordúlnak; föld-színe borúlt vólt;
 Szent haja szélyvel oszolt; hosszszann, és sírva könyörgött.
 Ó, ki miattam imígyen sírt; s a' véres hegy, és föld,
 Melly a' fájdalmak' jeleit még mostanig-is fen-
 Tarttya; bizonyágim legyenek: vér húlla szeméből; 40
 Artzúlattyából vér folyt; vért izzada minden
 Testében. Mint kívánnék illy könyveket adni!

⁵ Ms 1394/3, 51-53.

Tsordúly, oh tsordúly szemeimből vízzel ögyűlt vér! Mások, bűneiket vízzel mossák-le magokról:	45
Vért, vért kér az enyim – Mások roszz tetteit ő nem Könyvel, hanem vérrel sírátyta: 's elég leszen a' víz, Hogy sírathassam magamét? Vér foly-ki szememből; Vért kíván az enyim; bátor nem elég az-is. A' szem Hányad' részt foglal testemből? – Oh, ha tehetném, Hogy rajtam vért izzadgyon minden tag ezen-túl!	50
Vagnak ezek mí-bennünk-is; nálunk-is ezekben Forr a' vér. – Tsordúly szemeimből vízzel ögyűlt vér! Hogy ladikom', vizes hálótskám', 's kunyhómat el-hagytam, Benne mi hasznom van már most? hogy' nyithatok én meg	55
Másnak eget, ki le-győzöttvén a' félelem által, Azt undok tagadásommal bé-zártam előttem? Mindent el-vesztettem, az ég, a' lélek, az Isten Már oda van! nints ostorozás, a' mellyre fejem nem Érdemes. Ah! de kevés, hogy ütést érdemlek; az, a' mi Ostoroz, és gyötör, hogy meg-sérült vétkeim által A' leg főbb szeretet: nints sírásomra nagyobb ok. Tsordúly, oh tsordúly szemeimből vérrel-ögyűlt víz! Éltemet önn Uramért tartoztam vólna le-tenni, 'S meg-tagadám: az halál-közepett sem kelle hitemmel	60
Játszani; 's játszódtam. Bár, nyelv, te veszélyen' hozandó Leg gonoszabb részem, mikor a' szót ejteni kezdéd, Tós-tóbból mindgyárt ki-szakadtál vólna! tagadni Istenem' hogy mertem, ki meg-hajtván térdit az éjjel, Bűnös lábaimat kezivel mosogatta, 's törölte.	65
A' ki saját testét, és vérét adta nekünk: 's azt Adván, így szóllott: eszetekben tartsatok engem'; Illy emlékezetet szerzett én-rólam ezen nagy 'S szent adomány! Tsordúly szemeimből vérrel ögyűlt víz! Így sírnék bizonyára, ha kő, vas, vagy mi kemény értz	70
Nem vett vólna lakást kebelemben. Mínthogy azonban A' kívánáshoz mást semmit nem lehet adnom, Tsordúlyon leg alább, szemeimből, 's folyjon örök víz! Mint foly örök kútak' fejből. Leszsz olyan üdő még, Mellyben vér omland, ha hitet meg nem török újra.	75
	80

Sz. Péterhez, hogy könyvezését mérsékellye⁶

Péter, vétked után szemeid' mért folytatod annyit? '
A' könyvtől soha már meg nem szikkadhat az artzád?
Ten magad-is tudhat'd, ítéleted által-is, a' te'
Ügyed jó karban vagyon. Ah, könyörűletes, hogy ha

⁶ Ms 1394/3, 65v–67v.

Meg-vallyuk, 's igazán szánnyuk bűnünket, az Isten Nem tart vég nélkül haragot, mint emberek; ámbár Részéről oka volna: kegyes mindenkor az hozzá Tévőhöz; mindég kész adni botsánatot annak, Tsak tettét útállja. Gyakran történt, hogy egész föld Színire menyköveket szórandó volna: 's ihol! tsak	5 10
Egynek-is, hogy látá könyvét, már mennyköve nem volt. Hányszor akarta betegséggel, dög halállal, avagy kard Által, vagy pedig éhséggel ki-törölni Világból A' bűn-tévőket? 's a' méltán rájok esendő Meg-lakolást el-fordították a' könyvek: el-éjté	15
Ostorit a' fel-boszsantott Harag: Isten' elejbe Könyvel akár melly úgy jójjön, mindenkor hatalmas Szó-szóllóval jó. De te könyved, mellyet az Istent Már régen meg kérlelted, mindúntalan omlik; 'S mint a' surlódott fövényen rándíttya patakját	20
A' nyíltt kút-főből ki-nyomúltt, 's mindegyre folyó víz: Neked-is a' képpen ki-evett artzádra barázdát Vont a' zápor-ként szemeidből omladozó köny. Nints mit félned: Urunk irgalmassága meg hagyta Győzettetni magát, és el törlötte keserves	25
Búdnak okát. Sok ezer-képpen ki-mutatta szerelmét, Mellyel volt, hozzád, 's melly mostan-is annyi, ha nem több, Mint ez előtt vala: Meg-győzvén poklokknak hatalmát, És az halált, mikor ő nagy fényességgel elődbe Álla, 's magát láttatni hagyá: feddett-e szavával?	30
Hít-rontó, szökevény, vallyon mondotta? vehetted Észre, hogy a' követett bűnről emlékezik? a' díszet, A' főbb-tiszt-viselést, mellyet már egyszer adott volt Viszsa-vevé tőled, mellyel rád hagyta, hogy ítély Minden dolgokról? hogy kételkedni ne tudnál,	35
A' békéllésnek melly nagy, 's hány zálogit adta! Ő mindjárt, mihelyest sírjából fel-kele, néked Elsőnek kívánt vala hírt mondatni, hogy élne. Meg-jelenésikor hány izben közlötte szerelmét?	40
Hányszor hagyá sebeit, testét, illetni? mi sokszor. 'S mikről szólla veled, mikoron mondotta: legeltesd Én Juhaim? Mondá: nyájából hogy ha vesz egy juh, A' pásztor minden ligeten megy utánna keresve; 'S meg-lelvén örvend: vállánn haza hozza. Te-rólád	45
Szóllt e' tévelyedett juhót a' ligeteknek ölében Fel-kereső jó pásztornak példája? Bolyongót Meg-lelt, vissza-hozott, 's aklát ált-adta te-néked: Hogy meg-békélltet, „bizonyosb jel” nem lehet ennél. Sőt mikor a' szoktad tengerre halászni ki-mentél. Nem-de jelen lőn, és ételt ada? nem vala haszna	50
Fáradságtoknak; sikertelen' ment az egészsz éj;	

'S már a' fel-keltt nap' sугári vizekre le-száltak. Akkor, hajótoknak jobb részén vessetek hálót, Mond vala. Meg-vetitek; 's véletlen terhe le-húzá.	
A' mikoronn az olaj-fáknak nagy hegyére fel-állván, Kedvelt híveihez végképpen szólla: leg első Vóltál ő köztök magad-is. Melly sokszor ölelt-meg; Hány jellel bizonyíttá, hogy kedves vagy előtte? Árrát mások előtt ('s ennél mit-is adna nagyobbat)	55
A' korban maga vérenek rád bírta. Ha némelly Jelt lehet a' tsuda-tételekenn építeni, hogy már Meg van az engedelem: mostanság néked azokra Több tehetőséged vagyon, hogysem régi napokban: Akkor imádságid-'s kezeid' rá-tételek által Úzted-el a' nyavalyát; már most árnyékod-is úzi.	60
A' tömlöztbe pedig mikoron meg-kötve vitettél, Melly gonddal vala rólad, az úr? Már a' ki-szabótt nap Itt vala, hogy véged' vetné. Szabadúlni, reménység Nem vólt: tömlöztödön függött a' sok lakat. Őrzők Hányattak melléd; lábadra 's kezedre pediglen	65
Durva bilints adatott. Meg-mentésedre le-szált az Angyal; fénnel az hely' nagy homállját el-veri, 's kelly-fel, Úgy mond, öltözködj szaporánn, és menny-el: ijedned Nem kell, én leszek el-vezetőd; nagy szívvel utánnam. Lántzaim ellenzik, mondhattad vólna, 's az őrzők,	70
Kik vígyáznak az ajtómon: szemléled azonbann, Hogy kezeidről a' lántzok repedezve le-hullnak. 'S a' lakatoltt ajtók fel vannak nyitva. Vezéred' Az' nyomban követed; 's hogy mennél, senki nem érzé, A' rád vígyázók mind mély álomba merűlvén.	75
El-mentél szabadon; és meg-vallottad, hogy ámbár Mindeneket nyilván látnál, nem akarsz vala hinni Ten szemeidnek. Az úr önként óldotta-fel a' te Karjaid' a' vasból, 's arról kételkedel, hogy le- Vannak-e lelkedről a' lántzok véve? Mi szükség	80
Mindent itten elő-számlálnom? hogy újra kegyelmet Nyertél, annyi jelek mire kellene? egygy-is elég leszsz Meg-bizonyíttani. Szűny-meg (az úr nints semmi haraggal) Szűny-meg már bús könyveidet tsorgatni szemedből. Tán te reménységed kisebbnek látszhatik innend,	85
Míntha nem ismernéd jól szívességit az Úrnak. Hidgy igazat: te hajód nem félhet az öszve töréstől; Az, már épségbenn a' kívántt partot el-érte.	90

Az *Értekezők* – *etűdők* sorozatunk következő tagjaként nyújtjuk majd át a szakmának s az olvasóknak a Baróti Szabó Dávid fordította elégiákat – Hubert Ildikó kutatói munkájának újabb eredményét.

„Kivetettség, végre megértettem: ez az egyetlen meleg otthon”

Vasadi Péter: *Opál beszéd*, Tipp Cult Kft., Budapest, 2011

Bizonyosan nem volna tanulság nélküli megvizsgálni azt, hogy – bár néhány díjat magáénak mondhat – az idén nyolcvanöt éves Vasadi Péter jelentős életművét miért került el idáig a súlyának kijáró szakmai érdeklődés. Bár itt-ott derengeni látszanak halvány sugárnyalábok, amelyek a keresztény irodalom területére fókuszálnak, de reflektorfénné nem egyesülnek. Holott a hitben, vallásban gyökeret vert, vagy éppen ellenkezőleg: az ezekkel szemben álló, ezeket tagadó, nagyon különböző műfajú írásművek igencsak megtalálhatók a kortárs irodalomban is.

Napjaink – a vallásra támaszkodó – irodalmának egyik legkarakteresebb alkotója, Vasadi Péter Pilinszky szellemének ösvényén jár, azon halad tovább. Legújabb verseskötete is ennek újabb útjelzője. Eszmei gerincét olyan fogalmak építik fel, mint a hit, szeretet, gyűlölet, és ehhez a vázhoz tapadva bontakoznak ki a kötet-test további darabjai: gondolatok a költészet határaitól, a költő (általában az alkotó) magányosságáról (*Richter*), Istenről (*Túlerő, Életerő*). Vasadi etikájának tartóoszlopait megingathatatlanul lecövekelték. Erkölcsi sarkpontjai határozottak, élesek, ám mégis a szeretet határolja be ezeket.

A könyv élére került három idézet (T. S. Eliot, Zarathustra – Fr. Nietzsche, Oskar de L. Milosz) útbaigazítóan, mintegy összefoglalja a költő a költészetéről, a verssel célzott – és talán az olvasó számára olykor nem is biztosan megérthető – üzenetről vallott ars poeticáját. Ezekben az idézetekben olyan kulcsszavak (*csomópont, agglomerátum*) kapnak nyomatékot, amelyekhez majd vissza-visszatér egy-egy vers. Szóljon például a költő szinte személytelen, lényegében csak közvetítő szerepéről, hiszen ő csak megjeleníti azt a világot, ami „átfolyik” rajta: „...a holdas / kertben, orruk uralta / arcrajukat feledni, ki- / törölni nem tudod, ók-ké / (ék-kő) lettél, százszámra / jönnek, áttünedeznek egymáson /.../ csevegők piaca, elevenszülő, / körfolyosó, pajta s temető / vagy.” (*Csomópont*).

Vagy a költő számára fontos fogalmak körbejárása: „Az igazság észrevétlen, de teljesen kitárulkozik. Szeretem őt. Valóban éjig érő, extatikus flórája van” – írja a fülszövegben. És ugyanezt versbe emelve: „Ne forgassátok senki / feje fölött bunkóként / az igazságot. Élet az, / világosság, irgalom, / mégis váratlan erővel / megvagdossa a csöndet, / vihart támaszt, s mint / kétélű kard, metszi el / a rossztól a jót.” (*Kontraszt*).

Vasadi gyakran fordul az elődökhöz: megszólítva vagy felidézve Nietzschét (*Kérdéses beszéd*), Radnótiit (*Tényállás*), József Attilát (*Annyira*), Pilinszkyt (*Ilsa*)

Lehner) vagy Beney Zsuzsát (*Súgás mollban II.*) töpreng a költő lehetőségeiről, az elvárható vagy köteles magatartásról. Folyton-folyvást szembenézésre készíti olvasóját és a „népet” az önmaga és a közösség iránti morális felelősség kérdésében: „Tömegsírra edzi magát a nép. / Könnyen felejt, gyorsan tanul. / Bár kínja, mélye, bűne volna. / ...Nem lenne jobb a jurta? / Patakvíz? Nyeregtelen lovak? / S nyirettyű, tánc, föloldozás? / Madár megkiáltotta pirkadat?” (*Hajnal, július, pokol*). S ezt a gondolatkört tovább feszítve felvetődik a kérdés, hogy van-e egyáltalán esélye az emberi szuverenitás, az Ego megőrzésének a mindenhova betolakodó, benyomuló külvilági hatásokkal szemben (*Micsoda szerda*).

Belső etikai kényszer készíti vissza-visszatérően, kínzó kérdések felvetésére: Mi miért van? Miért vagy Te, Én? „A szembesülés elkerülhetetlen. / Nem térben, tornácán; / legbelül. / A véghetetlen mélység / színéig fölmerül, meg- / áll, szelíd, és vissza- / tükröz. Kínoz a ragyogása. / Teljét nem bírjuk el; / létünkön szűri át magát.” (*Fátyoltalan*). Ki vagy és mi célból? (*Szenvedéstörténet*). És mi lesz AZ után?... Erre a profánul hangzó válasza: „...s végül az öreg / lábnyoma repül, akár két / áttetsző talpbetét: és / elvégeztetett /.../ Az öreg meg fényév-taposta / mezsgyén, csillagképek közt / sétál s matat derűsen, mielőtt / hazatérne, gondolván: mint / vastag botjával tette itt, / még egyet kóborol.” (*Hagyatéka*). És az elemelkedettebb, ihletett: „Majd sor kerül újjáteremtő / védőbeszédre is, de azt / csak Ő. Míg térden ámulunk. / Vagy mint a pap, hason / feküdvé szentelésekör. / Rövid beszéd lesz. Szó- / tagnyi. Még annyi sem. / Mint egy szárnyсурranás. / Édes jelenlét. Sójaj: hogy / van ugye miért, mégse / féljete. S megértjük. / Végre nem lesz szavunk. / Hullámzó zümmögéssel jön / az örök, s mindent, mi el- / veszett, tetézve visszaad.” (*Fátyoltalan II.*).

„Hallgatni jó” – írja Vasadi szintén a fülszövegben. S valóban, a kötet egyik kulcsszava a csönd: „...Az a csönd, / ami itt van, lélegzik.” (*Mérleg*). Vagy másutt: „Csöndben. Aranyban. Örökké.” (*Súgás mollban*).

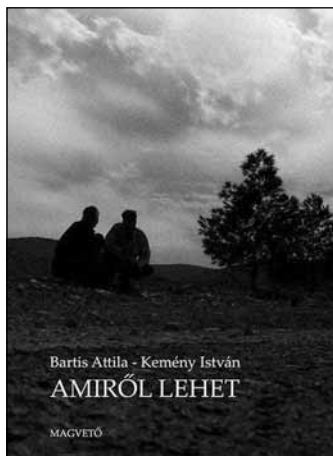
Egészen érdekes lelki áthallásokat találunk rockzenészekkel. Az amúgy nemritkán kemény zenét játszó Uriah Heep zenekarral vagy Rod Stewarttal, de mindkét esetben a lágyabb hangzatok vonzzák, előbbinél a balladai hangra figyelve fel (*Lady in black* – Vasadinál: *Rézbőrű asszony feketében*), utóbbinál az elvagyódás, elvitorlázás, lebegés melankóliájára (*I'm sailing – Hétrét*).

Másutt remek miniatúrában merevíti ki az egymásra csodálkozás, hőkkenés pillanatát (*Kaland*) vagy a pótcselkvések értelmetlenségét (*Szilveszter*).

És végül oda kanyarodunk vissza, ahonnan elindultunk: a belülről jövő – nemritkán kínzó erejű – kényszerhez az írás iránt (*Kilángol*), a kimondhatatlan kimondásához, az „opál beszéd”-hez: „Kivettség, végre meg- / érttem: ez az / egyetlen meleg otthon. / Ahogy rámgözől a sötét. / S fél a világosságtól, / mi szétlökve izzó ereit, / nem tűri a derengést, / a fölszabadító reggelt, / bontakozó panorámát. / Elviseli az éj sűrű / húsát, s csontvázként / beleáll. Hordja. Csak / ezt a Lét-metszette / sebet, ezt az ezüst- / ajkú kiáltást akarom. / Kontrában élek, füttyre / éberem, szimatolva, mint / a vadászeb.” (*Opál beszéd*).

Gáspár György

Egység: gondolat és/vagy szerkezet?

Bartis Attila–Kemény István:
Amiről lehet, Magvető, Buda-
pest, 2010

„Művészet nélkül csonka a valóság” – írja Kosztolányi Dezső *Nero, a véres költő* című regényében. Bartis Attila és Kemény István valósága nehezen képzelhető el a művészet nélkül, és talán erről szól az *Amiről lehet* című kötetük. Két jó barát beszélget írásról, költészetről, csalódásról, politikáról, szerelemről, múltból és fotográfiáról. Az olvasó nem egy interjúkötetet tart a kezében, hanem egy „beszélgetőkötetet”, ahol már nem különíthető el a kérdező és a válaszadó szerepe. A felek egyenrangúak, beszélgetnek, véleményt alkotnak arról, amiről lehet.

Köszönhetően a hosszú időre visszanyúló barátságuknak, az írók úgy tárják eléink saját világukat, véleményüket, ahogy számukra egyértelmű, ugyanakkor mivel gyakorta aktuális problémákra reflektálnak, érezhetjük befogadói szerepünk hátrányát, hiszen (ellen)véleményt formálni, vitatkozni nem áll módunkban. A kötetben létrejövő,

a beszélgetés íve, illetve a gondolatmenet (és az együtt gondolkodás) által kialakított egységet (tudatos szerkesztés eredményeként) megbontja az a szerkezet, aminek az lenne a feladata, hogy ezt az egységet erősítse. A pálinkás keret, a szerkesztés nehézségére való állandó reflektálás például néha erőltetettnek hat. A szerkezet más egységei viszont, mint például az idősíkok egymásba játszása, vagy a 2010-es dátummal ellátott, zárójelezett megjegyzések, rendkívül jól összhangban tudnak maradni az elhangzottak gondolatiságával. Ez a fajta kettősség (gondolat és szerkezet között) a továbbiakban is megfigyelhető: bár beszélgetést olvasunk, melynek alapvető tulajdonsága, hogy a véletlenszerűség és asszociációk irányítják, mégis akadnak szövegrészek, amelyeket előre megírtak és úgy illesztettek be a szövegbe, vagy hogy egy adott ponton lekapcsolják a diktafont (195–196.), és ezzel elhallgatnak bizonyos dolgokat. A kötet megkonstruáltsága tehát még közelebb visz minket ahhoz a kérdéshez, hogy mégis hogyan tekintünk erre a könyvre.

A Kemény- és Bartis-életművek ismerőinek remek kiegészítésül szolgálhat ez a kötet, közelebb kerülhetnek az alkotók műveihez, érdekes háttér-információkat tudhatnak meg az írás folyamatáról, ám nem csupán egy, az eddigi életműveket értelmező kötetéről van szó. (Bár például az otthontalanság, a fürdőhelyek, az álmok és a holdra lépés összekapcsolásához elengedhetetlen *A séta* ismerete.) Sok esetben tehát a művek teremtik meg azt a kontextust, amiben az elmondottak értelmezhetővé válnak. Az életüket meghatározó folyamatos írás, (vagy tágabban értelmezve) a művészet művelésének kényszere

az, ami domináns témává válik és többször is felbukkan a kötetben. Az alkotási folyamat működésének a körüljárása összefonódik az életükre gyakorolt hatással. Azok a részek, amelyek ezen téma köré szerveződve a kételyeket és a válságokat részletezik, a publicisztikától eltávolodva szépirodalmi alakot öltenek. Ezt szem előtt tartva máris elfogadhatóbbá válnak az akár első olvasásra oly meghökkentőnek, illetve oda nem illőnek tűnő aktuálpolitikai utalások is. A kezünkben tartott könyvre tehát nem tekinthetünk tisztán publicisztikaként. A kötet egyik legérdekesebb része, hogy hogyan reflektálnak a szerzők egymásra, az alkotásra (egymásra és saját magukéra), az eltelt időre. Emellett nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy önmagukat definiálják, alkotói identitásukat meghatározzák. Kemény árnyalja a különbséget író és költő között, úgy véli, hogy „a költőség hivatás, az íróság pedig foglalkozás” (18), és műnemtől függetlenül, „az irodalom lelke a költészet, teste a szöveg” (19). Bartis viszont élesen szembeállítja az írósgot a fotográfussággal, ámbar önmagát alkotónak tartja. Itt az elkülönülés a fotográfia művészetben betöltött helyének meghatározásából ered, ugyanis Bartis szerint „egyéb művészetekkel ellentétben (...) a fotográfia nem alkalmas zseniális mű létrehozására” (196). Azzal érvel, hogy a fotográfiában az a megdöbbentő, amit ábrázol, tehát a világ maga. Ezzel lehet vitatkozni, mindenesetre szubjektív véleményként kell kezelni, ami mindennel együtt szintén változhat (és változik is, hiszen azóta Bartis az erről alkotott véleményét árnyalta). Az azonban bizonyos, hogy írni is és fényképezni is muszáj, ez utóbbi egyfajta függőségként van jelen a művész életében.

Míg ezek hosszan kifejtett részek, addig a kötetben jó pár olyan témakörrel is találkozhatunk, amelyek felkeltik az érdeklődésünket, és ahelyett, hogy választ kapnánk, egy-egy eltérítő mozdulattal máris egy másik téma kellős közepén találjuk magunkat. Ez persze magyarázható a már említett távolságtartással, de a kötet megkonstruáltsága ellentétben áll ezzel, hiszen úgy is formálhatták volna, hogy a válaszra nem méltatott kérdések eleve nem kerülnek bele a beszélgetés közölt verziójába. Ezenkívül folyamatosan fennáll a vita lehetősége a szerzők közt, ott van a mondatokban az esetleges feszültségkeltés szikrája, de inkább az jellemző, hogy nagyon hamar egy véleményre jutnak, és inkább kiegészítik egymás gondolatait, mintsem összeütköztetnék álláspontjukat. Az, hogy mégis érzünk valamennyi feszültséget, annak köszönhető, hogy sokéves barátságuk és beszélgetéseik alkalmával felmerülő véleménykülönbségeik az idő múlásával elhalványultak. Így az a benyomásunk is támadhat, hogy egy olyan folyamat eredményét tartjuk a kezünkben, amelynek az előzményeivel nem mindig vagyunk tisztában, s így nem élvezhetjük maradéktalanul az eredményét.

Kemény Istvánnak és Bartis Attilának nem ez volt az első közös munkája, összeszokott párossal találkozhattunk, akik már *A félszent* című drámában is bizonyították, hogy tudnak együtt dolgozni. Egymásra gyakorolt hatásuk műveikben is érezhető, ahogy ebben a közös vállalkozásban is teljes értékű partnerek voltak, úgy érteve ezt, hogy nagyon könnyen idomultak egymáshoz. A kötetnek a szépirói életművekben elfoglalt helye ugyan vitatható, a létjogosultsága azonban nem. Bepillantást nyerhetünk két író világába (és közös világukba), amit teljesen sohasem, csak műveiken keresztül, részleteiben ismerhetünk meg, így meg kell elégednünk annyival, hogy arról beszélnek, *amiről* (szerintük) *lehet*.

Takács Éva

Párbeszéd a szokatlan és a megszokott között

Az élet úgy hozta, hogy egyszerre találkoztam Halmi Tamás *Újraírt emlékezet* c. esszé- és *Kalligráfia* c. verskötetével. A kihívás tehát a két könyv együttes bemutatására önkéntelenül adódott. Már az első átlapozás során föltűnt, hogy míg elemző munkáiban a szerző az újdonság, a szokatlan felé fordul, addig lírájában inkább a hagyományok világát, a megszokottat részesíti előnyben. E korai felismerésemet a későbbiek sem cáfolták, mi több olyannyira elmélyítették, hogy könyvei bemutatásának a kiindulópontjául is e jellegadó kettősséget választottam. E kettősség ugyanakkor nem csupán a két kötet közötti viszonyra, de a könyvismertetések tartalmazó gyűjteményre magára is jellemző. Tehát recenziói tárgyilagosságom mondatja velem, hogy a szokott és a szokatlan párbeszédének lehet a tanúja az, aki Halmi Tamás *Újraírt emlékezet* c. kötetét átlapozza. Elsőül lássuk hát a sok műfajú, mert prózai írásokat, verseket, esszéket és recenziókat is publikáló szerző legújabb, hatodik kötetét, amelyben műelemzésekkel felérő könyvismertetőit tárja az olvasó elé.

Halmi Tamás: *Újraírt emlékezet*, Nap Kiadó, Duna-szerdahely, 2010

1. A szokatlan. A kötet belső elrendezése az időbeli sorrendiséget követi, mint például az írások túlnyomó többségét magában foglaló (*impresszió és teória*) című ciklus esetében, tematikus megfontolások csupán az irodalomoktatás kérdéseit taglaló esszék, az (*iskola és irodalom*) elnevezésű ciklus szerkesztésénél játszottak szerepet. Ám az anyagban előrehaladó olvasó az elrendezés egyéb, rejtve maradó szempontjaira is rábukkanhat. Ha az első ciklus szubjektivitást engedő *impresszió* szójelének tartalmi sugallatára hagyatkozunk, úgy észrevehetjük, hogy míg a szerző érdeklődési körének előterében álló elemzéseit a fogalmi apparátus gazdag használata jellemzi, addig a vonzalmi perifériájára esőket, azok gyér volta. E szembeeszkő különbség alapján a Gyurác Ferenc, Bezeczy Gábor, Alföldy Jenő, hogy csak néhányat említsünk, munkáit ismertető írások a második, míg a Szili József, Kulcsár Szabó Ernő vagy a H. Nagy Péter könyveit elemzők az első csoportba sorolhatók.

Az *Újraírt emlékezet* Halmi Tamást minden kétséget kizáróan egy érzékeny, értő, informatív és eligazító erejű kritikusként mutatja, aki, és szempontunk szerint most talán ez a legfontosabb, kiváló elméleti, teoretikus adottságokkal bír. A H. Nagy Péter *Paraziták* c. kötetéről írt sorai ezért őt magát is találóan jellemzik: „írásaiban – a heideggeri és gadameri nyelv- és megértéskoncepció, a foucault-i episztémefelfogás vagy a Luhmann-féle rendszerelmélet belátásai mellett – elsősorban a befogadás-esztétikai irodalomértés

jaussi modelljének s a dekonstrukció de Man-i változatának eredményei működnek közre egy olyan értésmód kimunkálásában, amely a *sokféleséget méltányló nyitottság* hermeneutikai alakzataként véteti magát észre” (124).

Néhány bekezdéssel lejjebb viszont már azért perel, mert az említett szerzőt s beszédmódbeli társait „a hatvanas-hetvenes évek más beszédformákhoz szokott (kiemelés tőlem, B. G.) irodalmi nyilvánossága” (125) „túlírt szintaktikát s terminusokkal túlterhelt szaktudományos nyelvet” – sőt: olvashatatlanságot – említve föl, marasztal el. A 165. oldalon erről ezt mondja: „e sorok írója mindig kedvét lelte ebben a tudományos körmönfonságban, a retorika következetesen bonyolított *játékában*”. Panaszát akkor érezhetjük át igazán, amikor így fogalmaz: bár „e sorok írója már-már az irodalmi műveknek kijáró élvezettel olvassa (...) nevezettek írásait”, ám ez „nyilván nem lehet érv a túlzottan tudományosnak föltűnő írásmód mellett. Az már inkább, ha meggondoljuk: valóban értelmezhető logikát követ-e az a közelítés, amely tudományos szöveget nyelvek tudományosságáért kárhozhat...” (125).

Itt jegyezzük meg, *horribile dictu*, vannak, akik ezen szövegek némelyikének a tudományosságában is kételkednek. E szóváltásban nem kívánok állást foglalni. Maradok az írásom címében jelzett észrevételnél: Halmi könyvének lapjain érdekfeszítő párbeszéd folyik a *szokatlan* és a *megszokott* között.

De hogy opponáló-ironizáló hajlamainkat se szorítsuk háttérbe, egy villanás erejéig térjünk vissza a fent már idézett szöveghelyhez: írásaiban Halmi Tamás „mintha folyton úton volna, de nem azért, hogy célba érjen, hanem sokkal inkább, hogy újabb utakat találjon” (124). Nem tudom, érdemes-e komolyan vennünk e szavakat, vagy hogy egyáltalában jól értjük-e: az alkalmazott hermeneutikai értésmód célja netán nem az emlékezet újraírása, pontosabban újraértelmezése lenne, hanem hogy tárgyához mindig új s újabb utakat találjon, s ezzel az útkeresést örökössé, végtelenné tegye? Mert ha ez utóbbi, akkor egy olyan jelenséggel állnánk szemben, amely a hermeneutika eddigi eredményeit is megkérdőjelezi. Ám a helyzet nem ily veszedelmes. Inkább arról lehet szó, hogy az útkeresés hevében a szokatlan megközelítésmód megfeledkezett a logikai minimum, a formális logika alkalmazásáról.

Könyvében a nép-nemzeti, kontra a nyelvközpontú irodalmiság köntösében újra felbukkan az a két világháború között is már javarészt hamis ellentéteken alapult népi-urbánus vita, amely a magyar művészeti és közéletet, hol lappangva, hol nyíltan, már oly hosszú idő óta terheli. Talán nem érdemtelen, ha csak egy mondat erejéig is, de a téma egyik idevágó szöveghelyére reflektálok. „A nyelvközpontú irodalmiság (a figyelmével a nyelvet is kitüntető alkotói és értelmezői gyakorlat) lehet jó is, rossz is: attól függően, hogy értékes vagy silány műveket hoz létre” (177). Halmi itt fején találja a szöveget, hiszen nem a mű indíttatása, hanem minősége a lényeg. Ám ahelyett, hogy ragaszkodna az igazság(á)hoz, vitába bonyolódik. E virtuális vitában viszont a logikai aporia kényszeréből fakadóan valami olyasmire kellene ráatalálnunk, ami nem esztétikai, nem értékbeli, nem nyelvi és nem létközpontú létező a műben. Mivel ilyen, a saját feltételein kívül eső mű nem létezik, egy esztétikai fantomról alakul ki, vagy inkább lobban fel újra, a kvázi (etikai?, politikai?) vita. Mert bár a mű világnézetet hordozó eleme rész esztétikai értékének, a vitajelenséget a műben működő igazság felől szemlélve, értelmetlen annak nép-nemzeti vagy posztmodern stb. „eredetére” apellálnunk.

S végül még egy figyelemkeltő megjegyzés. Mivel a kiadványban többször találkozhatunk – talán a tudományos nyelvhasználatból, talán másból adódó – nehezen értelmezhető szövegrészekkel, gondoltam, példaként felhozok egyet. Ettől most eltekintek. Viszont a jelenség okáról kialakult benyomásomat megosztom olvasóinkkal. Abban bízom ugyanis, hogy a Halmai Tamás által is oly megnyerő odaadással művelt nyelvhasználati irodalmiság tudományos megalapozottságára irányuló törekvés nem nyomja el a kis kohorsz érthetőséget is respektáló ambícióit. Miközben méltányoljuk a szerzőközpontú irodalomértéstől való eltávolodás (stb.) szándékát, figyelünk a tudományosság formálódó nyelvi, fogalmi alakzataira is. Hiszen úgy tűnik, épp e téren érlelődnek a vállalkozás gyümölcsei. Úgy tűnik, a szövegközpontú irodalomértés, az embertudományok terén alkalmazható szabadabb diszciplínahasználat lehetőségeit aknázza ki azazal, hogy itt a terminusok logikai egyneműsége nem mindig kérhető számon, ezért az interdiszciplináris körülményektől függően, azok innovatív alkalmazása talán még javallható is. Ám a műalkotás mikrovilágába hatoló s a feltáruító finomszerkezet minőségével adekvát értelmezői viszonyt kialakító esztétizálásra épp innen, fogalmi megjelenése, tartalomhasználati módszere felől leselkednek veszélyek. Jól látható ugyanis, hogy a mikroesztétizálás világában kialakult és alakítható posztmodern premisszaarzenál eszközei csupán a jelölt, a jel és a jelentés szimbolikáját megképző logika és tárgyhűség kapcsolatainak a közös nevezője alapján innoválhatók. Az új koiné nemcsak formálja, de követi is előzményei szabályait. Látható, hogy az „önmagát létrehozó” nyelvészeti esztétizálás a végtelenség lehetőségeivel felrémelő horizontot tévútjaitól csupán a visszacsatolás szerkezetinvolváló kontrollja óvhatja meg. Látható, hogy ha a posztmodern nyelvhasználat az esztétika esztétizálásává, mert premisszákkal allegorizáló beszédmóddá válik, feloldódik önmaga „tudományos” szépségében, s akkor semmi sem marad, ami a nyelvkorpuszt értelemkövetítő funkciójában megtarthatná. Ha a posztmodern innováció nem a mű mikrovilágából és nem a műegész környezeti kapcsolatrendszeréből bont ki új dimenziókat, hanem a maga végtelenített vízióit vetíti rá a műre, akkor, nos, akkor valami olyasféle képződménnyel lesz dolgunk, mint amelyet itt most az olvasó épülésére, mi magunk prezentálunk. Merthogy itt és most a műben működő személyességre fokalizált tapasztalat önmagát felülíró hatására a temporalitással szekventált trópusok olyan fragmentált horizontját nyitjuk meg, amely a textus olvasati konnotációin át a reflektált diskurzusban, avagy vice versa, a diszkurzív reflektáltságban rejlő értelmezői beszédmód plauzibilis regisztereiből, annak megelőzőségébe involvált, s onnan a szövegek kognitív és affirmatív argumentációjának a hatására végül is a kibomló, kibontott és dekódolt végtelenség agendájához vezet.

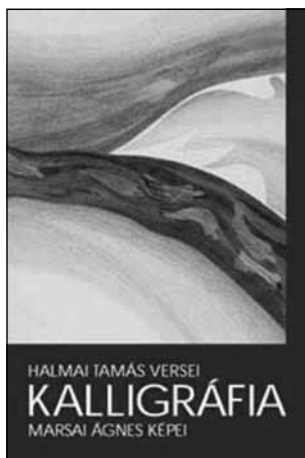
Hm. Szóval óvakodjunk a görögűztől.

Mindazonáltal Halmai Tamás *Újraírt emlékezet* című könyve színvonalas, jól megírt, érvényes munka. Minden irodalomszerető olvasó számára ajánlott.

2. A megszokott. Ha az imént Halmai Tamás *Újraírt emlékezet* c. könyvével ismerkedve a szokatlanul barátkozhattunk, akkor most szerzőnk *Kalligráfia* c. verskötetét lapozgatva a megszokottal időzhetünk.

Első benyomásunk, hogy költészete a mesterségbeli tudás okosan kalligrafált, szép mívű opusainak költészete, amely aligha szenvedné az irónia vagy

a képviseletiség elefántpillantású vizslatását. Ezért hasznosabb volna tán, ha időnként csak a szépségének szentelve, a gyűjtemény törekeny, hallgatagságukban is beszédes darabjait inkább óvnánk, semhogy kitegyük a kritika elefánt-hajlamú csetléseinek, botlásainak. De a szépség természete, úgy látszik, már csak ilyen, vonzza a barbár pillantású szemeket.

Halmai Tamás: *Kalligráfia*,
Pro Pannonia Kiadó, Pécs,
2010

Halmai Tamás versei másodjára egy hatalmas, lassan áramló örvény benyomását keltik, amelyből mintha csak egy résnyi, ám mégis jókora hasítású szeletet láthatnánk, hogy ebből következtethessünk a már-már csillagrendszerre hasonlítható méretekre. Érezzük, ezt befogni csak ösztöneinkkel volnánk képesek, értelmünkkel pedig csupán annyit, amennyit a végtelenből az értelem befogni képes. S ekkor megértjük, az írás szépsége ejtett rabul. Ez a *Kalligráfia* hatása. Ennyi szépség már a határtalansággal határos, gondolhatnánk, mert sorai közt Weöres Sándor játékosságát, Pilinszky kristályos szikárságát, sőt még Babits modern klasszicizmusát is felfedezni véljük. Már az olvasás kezdetén elbűvöl ez az élmény, s fölöttünk a magasban a szivárvány lebegő csodájaként jelenik meg.

Aztán persze halványulni kezd, de csak azért, hogy az égi magasságból közelebb húzódva, egyre konkrétabb alakot öltöszön. Még kis idő, s szinte karnyújtásnyi közelségben áll előttünk a Halmai-líra szellemi-lelki sziluettje. Ez már átlátható, s a kibontakozó térben a versek is elnyerik helyi értéküket. Létrejön a valódi találkozás.

Innen már a megfejtett részek árnyalatai rajzolják ki az arculat egészét.

Halmai Tamás *Kalligráfia* c. kötete hat traktátusból áll. Hat, helyüket akár önálló kötetként is megálló fejezetből. Az időrendiséggel jelzett traktátusokat ciklusok tagolják. A *Rembrandt öregkora* 1995–2005, *A császári hírnök* 2005–2006, a címadó *Kalligráfia* a 2006–2007 között, míg a *Gregorián* a 2008-ban, a *Madárbiblia* a 2009-ben, s végül a *Vízjel* a 2010-ben született munkákat tartalmazza. S amint azt a belső ismertetőből megtudjuk, „A *Kalligráfia* című rész megírásában a szerzőt a Móricz Zsigmond-irodalmi ösztöndíj segítette. Az angol versfordítások a 2007-es pécsi Versmegálló-program keretében készültek” (220).

A kötetet Marsai Ágnes illusztratív, gazdag színhatású, olykor a költő szövegeit is idéző képei díszítik.

Érdemes a bőséges verskínálatból, csak úgy találomra, néhány címet kiragadnunk: *Áldott*, *Ima*, *Fénykor*, *Glória*, *Irgalom*, *Gótika*, *Gyónás*, *Oltár*, *Derű*, *Csillagpor*. Halmai jó érzékkel ad címet verseinek, azon szerzők körébe tartozik, akik költeményeik címével annak tartalmáról is üzennek. Ezért érezhetjük úgy, hogy a szójelek maguk köré vont aurája egyben költészetének jelentéshordozó telítettségét is közvetíti. S hogy miként vélekedik erről a költő maga, arról a kötetébe is beválogatott interjúban olvashatunk: „A keresztény világképhez az első utakat a művészi produktumok (...) Bach zenéje, Pilinszky versei vagy Rubljov ikonjai (...) nyitották meg számomra.” Noha e világképben a sze-

retet a kulcskérdés, „valószínűsíthető, hogy egy teljes mentalitásként megélni kívánt szeretetállapot egy idő után a hit kérdését fölöslegessé is teszi” (218). Ez utóbbi szavak mintha egy profán hívó gondolatai lennének, a hétköznapi triptichonján számunkra az apokrif istenélmény, a vágyott szeretetállapot és a szépírói hivatás definiál. A líraiság egyénítő oltárképén ő az, akit „...átjár a fény, mézzé édesülve / a szőlőszemekben, hogy aki látja, / boldog, akárha vonulna az utcán / barokk kamarakórusba vegyülve, / mint aki pappá madarakat szentel, / és szemüvegét az esti síráshoz / is fölteszi, de nem tudhatja mégsem, / sorsa vonala kalligráfia / vagy vargabetű vagy csak irgalom” – ahogy azt *Kalligráfia* c. versében olvashatjuk (76).

Mivel Halmai Tamás egyszerre kalligráfus és esztéta is, s mert szépíróként a járt, a megszokott utat választva, a lírát a modern klasszicizálás magas szintjén műveli, s mert esztétaként avantgárd szellemiségű értelmező, aki a korszerűség posztmodern, a szokatlansággal kacérkodó változatát gyakorolja, ezért ha most poézisének toposzát esszéinek ethoszával vetnénk össze, egy szokatlan, kétpólusú, talán hermeneutikusnak vélhető én egymás közti párbeszédének lehetnénk tanúi. A jelenség szokatlan, de akár modellértékűnek is gondolhatnánk, hiszen ha két én (én-pólus) egymást méltányoló, egymást megértő szimbiózisban élhet az egyénben, miért is ne történhetne ez így, az egyének közösségében? Míg költőként verseivel a megszokott, hogy ne mondjuk, az értékőrző hagyomány klasszicizáló hangján szól, addig elemzőként tárgyát mindig az újdonság útjait keresve közelíti meg. E termékenyítő feszültség poézisébe az emlékezet klasszikus opusait kalligrafálja, esszéiben ugyanez az értelmezés újraírt, posztmodern alakzataiban tárul elénk. A Halmai oeuvre megközelítése ezért mindig izgalmas és többletfigyelmet igénylő feladat.

Mint ahogy ugyancsak izgalmas feladat volna a személyiség e két pólusát egymás tükrében megfigyelni. A poézis hatalmas örvényének szivárványon túl eső, láthatatlan részeit az esztétika modern eszköztárával vázolni fel, avagy mindennek pandantjaként elemzői munkásságában a hermeneutikai határokat az opusaiban megőrzött „emlékezeti értéktárgyakkal” cövekelni ki. Bár erre itt nem vállalkozhatunk, az okos, szép, olykor bukolikus hangulatú versek mellé most mégis a szerző értelmezői énjét megszólító néhány olyan kérdést kalligrafálunk, amelyre tulajdonképpen közösen kell keressük a választ.

Vajon egy, a XXI. századi léthelyzettel adekvát költészet számára elegendő lehet-e csupán azoknak a szakrális, epikus tartalmaknak a mozgósítása, amelyek poézise egynemű közegét megképzik? Lírája beszédmódbeli eszközeivel lehet-e releváns válaszokat adni a poétika számára a XXI. század plurális tapasztalata által a szemiotika és a szemantika nyelvén feltett kérdésekre? A korszerű megszólaláshoz, a magyar költészeti hagyomány folytatásaként, milyen, a kanonizált limesek fölött is szabadon közlekedő, az impulzusokat a XXI. századi léthelyzettel adekvát, nyitott dinamikával befogadó, s azt a poézis immanens nyelvi tonálisával kifejezni képes beszédmód kimunkálására volna szükség(ünk)? Avagy lehet-e, s ha igen, hogyan, az esztétizálás terén felismert igazságokat, tanulságokat lírai munkássággá konvertálni? Hogy a megszokott mellett mindkét műfaj esetében ott érezhessük a szokatlant is.

Halmai Tamás a maga „kétpólusú” módján válaszol is a feltett kérdésekre. Az *Újraírt emlékezet* esszéiben direkter, a *Kalligráfia* opusaiban rejtettebb

módon. Szerzőnk két, az *Arany* és a *Theopolisz* c. versét idézve, végül reflektáljunk ez utóbbira. „Arany, de nem nap. / Istenirányból jön. / Nem visel koronát. / Felsége jeltelen. / Ki jön, ha senki az? / S mi lesz, ha ideér? / Ha fénye beborít? / Üdvözült szerelem / várni az eljövőt. / Belőled érkezik” (67). Majd: „Boldog, mert sírni tud. / Szabad, mert szerethet. / Ha mozdul, / dől belőle a fény. / Theopolisz lakói / mind ilyenek. / De ő közülünk való.” (68). A feladat pedig, hogy ne (csupán) egy theopoliszbéli, hanem sok közülünk való legyen „arany”, mint ki „belőled érkezik”, s ha kell, hát merjen, merjünk fegyvert is kovácsolni az arany öntudatból.

Bereti Gábor

„(...) a hanyatlás, pusztulás már magában humoros jellemű (...)”

Csűrös Miklós: *Félmúlt és jelen*, Napkút, Budapest, 2010

Csűrös Miklós irodalomtörténész birtoka az utóbbi évtizedek magyar irodalma. Tanulmányok, kritikák, esszék születnek figyelő szolgálatából, időnként kötetbe rendeződnek, és az olvasó azt veszi észre, hogy egy sajátos irodalomtörténet formálódik műhelyében. Olyan irodalomtörténet, amely tulajdonképpen – ahogy a mostani könyvében a Fodor Andrásról szóló tanulmány – „metszetekből” áll, áll össze. Ott „metsz” egy-egy életműben, ahol értékek feltárására és közvetítésére lát esélyt. Szolgálat ez és „jőszolgálat”: ha nem ügyelné kitartóan, következetesen egy-egy múltbeli-félmúltbeli életmű sorsát, ha nem idézné fel időről időre, ha nem bővítené az adott értéktartományt új felismerésekkel, fontos alkotók és alkotások időlegesen ki is eshetnének a felejtésre hajlamos utókor emlékezetéből. Egyetlen példát említek, az előző tanulmánykötetét: Takáts Gyula halála után egy évvel, 2009-ben vehettük

kézbe a költő líráját és több prózai írását méltató könyvét *A teljes részei* címmel (Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs); akkor azt hittük, nyitánya ez egy széles körű Takáts-kutatásnak. Egyelőre nincs folytatás, de legalább azzal nyugtathatjuk magunkat, hogy nem csupán nekrológokkal vettük tudomásul, hogy Drangalagba távozott.

Most, 2011 elején megint egy Csűrös-könyvvel ismerkedünk: *Félmúlt és jelen. Irodalmi tanulmányok*. A Napkút Kiadó adta ki 2010 legvégén. Ez a kötet elemzéseket, „metszeteket”, esszéket tartalmaz: húsz-egynéhány név, megannyi kérdésselvetés, új közelítés pályaszakaszokhoz, jelentős művekhez. A *Félmúlt és jelen* egyik jellegzetessége, hogy „szereplőinek” többsége a pécsi irodalmi világhoz tartozott – tartozik – országos rangban. A másik érdekesség

maga a könyv első fele, már annak címe is: *Idős arcok*. Csűrös Miklós az *Előszó*ban indokolja leleményét:

„A magyar kultúra történetében aránylag ritkák a nagy öreg generációk. A kiegyezés utáni évtizedekben az Akadémián, az egyetemeken, az egyházakban és a közéletben elég sok szívós öreg tekintély birtokolta a hatalmat, de rangos idős költőnemzedék sem a XIX. század végén, sem a Nyugat nagy korszakában nem alakult ki. (...) Figyelmünket azért érdemes az idős költőkre (is) koncentrálnunk, mert a fejlődésnek, az érdeklődésnek és az érettségnek más életszakaszokra érvényes tapasztalatait is közvetítik, sajátos oldalról világítják meg. Az öregek legjobbrait a tudás, a műgond, az élet- és az emberismeret magasra emelheti.”

Az „arcok” (mikor „párban”, mikor „szólóban”): Arany János és Illyés Gyula, Fülep Lajos és Kodolányi János, Kodolányi és Rónay György, Csokits János, Rába György, Kálnoky László és Tandori Dezső, Nagy László (és Arany úr), Fodor András, Bertók László. Egytől egyig Csűrös Miklós régtől „szerettei”. A tablóról – már a magam „szerettei” közül – egy „páros” és két „szóló” portrét választok.

Sok érdekességgel szolgál Arany (akihez évtizedek óta visszatér Csűrös, ha nem többel, egy-egy felfedezésszámba menő verselemzéssel) és Illyés „párosa”. Éspedig azzal, hogy az öregkor „tipikus” (legalább nagyjából hasonló) szimptomái mellé felsorakoztatja az adott személyiségből (és az alkotó személyiségéből) fakadó „egyéni” (máséval nem rokonítható) jegyeket-jelenségeket. Nagyjából a következőket:

„A betegség 'élménye', az elmúlással szembenézést sürgető belső kényszer, a korosztály alkonyának, barátok elvesztésének fájdalma, a mérlegkészítés és a végrendelkezés gesztusa (...) egyszóval: az öregedés empiriája és eszmélete az a háttér, amely a tematikai érintkezéseket, olykor a hangnem rezonanciáit magyarázza, ugyanakkor magatartás és poétika dolgában megannyi számottevő különbség is szembetűnik.”

A vizsgálódás „terepe” az *Őszikék* és a *Kháron ladikján*. Tudós emberre vall, ahogy a szerző megválasztotta módszerét: nem a hasonlóság mindenáron igazolásához szerkesztett „biztos” szempontokat, hanem az öregkori gondolkodás, élet- és viselkedésformák valóságos jellemzőit vette alapul függetlenül attól, milyen eredményre vezetnek. Igaza lett: az eltérő, a különböző magatartás, gondolkodás, öregségtudatot alakító filozófia s a hozzájuk rendelődött gesztus- és formavilág, a két „idős arc” mássága legalább olyan értékes hozama a feltárásnak, mint a hasonlóság. A rendkívül érdekes és tartalmas rajzolatból (megint csak önkényesen) az öregkor, az öregkori tevékenység, a cselekvés egyik állandó kísérő és meghatározó jelenségét, a komikumot emelem ki.

Eötvös Károly egyik találó gondolatát idézem Csűrös passzusai elé. Eötvös Károly ugyan nem volt kutatója a komikumnak, de bölcs ember volt, érdemes gondolatokat hagyott ránk *Utazás a Balaton körül* című művében. Többet is. Az egyik így szól:

„Egészséges lélek nem állhat nevetés nélkül. E nélkül nincs is élete. A cselemében akkor támad a lélek, amikor nevetni kezd s az öregben és nyavalyásban akkor mulik el a lélek, a mikor már nem tud nevetni.”

Csűrös Miklós természetesen felismerte, hogy a humor Aranynak is, Illyésnek is tulajdona, elmélettel is megtámasztva. Arany „humorelméletét” a *Bolond*

Istók első énekéből idézi, mely szerint: „kevés öröm, vegyítve sok bánattal”. Talán nem felesleges, ha megemlíjük, hogy Arany voltaképpen Kölcsey „receptjét” („A komikum vegyületei heterogeneumok egymással”) váltotta esztétikai értékre 1850-ben; négy évvel később, a *Toldi estéje* első kiadásakor (Pest, 1854, Heckenast Gusztáv) a kötethez illesztett *Végszóban* egy kifejezetten az öregséghez alkalmazott „filozófiát” fogalmazott meg:

„Lesz, aki rosszallni fogja a humort, melyly a darabon, növekvő arányban, átszövődik: azonban ne feledjük, hogy a hanyatlás, pusztulás már magában humoros jellemű.”

Illyés Bergsonnál talált elméleti alapot, és pedig a nevetést indukáló gépies cselekvés komikus hibáját: „(...) kacagni való – mondja Bergson – az a cselekedet, amelyet észlény akkor is gépiesen végez, amikor elméjét kellene használnia. Az öregség tüneteiben (...) ilyenféle gépiesség működik.” Még teljesebb lesz az „elmélet”, ha azt is hozzávesszük, hogy Bergson a gépiesség szélsőséges változatát is számon tartotta (természetesen nemcsak az idős kor velejárójaként); a képtelenség állapotát, következményeként pedig „a képtelenség komikumát”, mely abból áll, hogy „(...) a dolgokat egy bennünk lévő képzet mintájára formáljuk, és nem a képzeteket a dolgok mintájára” (H. Bergson: *A nevetés*, Bp., 1986, Gondolat, 149.).

A „példatár” az idős arc humorának megmutatására, egyúttal a további kutatáshoz az *Őszikék* és a *Kháron ladikján*. Csűrös Miklós csupán „megnyitja” ezt a kutatást: az *En philosophe* és a *Némulás felé* költeményekkel épp csak felmutatja az öregkorral beálló „elkerülhetetlen végső vereség megvállalásának” humorát, e humor változatai feltárásának ígéretes lehetőségét.

(A további összevetésről: „egyezőnek” számít a nyelv védelmében való szóemelés, részben egyezés (vagy részben különbség) az „Isten, teremtés, túlvilág”-problémakör, és különbség „mutatkozik szemléletükben a politizálás, a közösségi szerepvállalás dolgában”).

A Fodor Andrásról szóló tanulmány, címe szerint *Metszetek Fodor Andrásról* ugyancsak „idős arc”, arcajzolat, érdemes eredményekkel.

Az egyik eredmény az első évtizedek „értékpozíciós” vázlatképe, melynek lényege az, hogy Fodor „(...) a tárgyiasságot és fogalmiságot választja, konkrétumokat ábrázol, a köznapi valóság megfigyeléseiből indul ki”. Tartalmas részletei a metszetben láthatóan „(...) a zene életadó, életmentő, föltámasztó egzisztenciális értékét” reprezentáló költemények, valamint a *Kettős rekviem* ciklus. A harmadik „détail” szerves része a feltárásnak: azzal a nyilvánvaló szándékkal illesztette az egészhez, hogy elhelyezze a kilencvenes évek Fodor-képét az „idős arcok” csarnokában Illyés és Bertók László között:

„A Fodor-vers hőse (...) a halandóság tudatában cselekvő ember. Nem változik elkötelezettsége a jó ügyek mellett, szereti és támogatja barátait, a fiatalokat, az ígéretes szellemi kezdeményezéseket. (...) A rendszerváltás éveiben Fodor a hűvösen szemlélő kortárs tárgyilagos fölényével tekint az átalakulásra. (...) Átlát a színészkedésen, leleplezi a hamisságot, a köpönyegforgatást. Naplója, emlékezete és éber bíráló szelleme révén leleplezi a múltjukat megtagadó alakokat, a hazug janicsárokat, akik az előző rendszerben szerzett érdemeikért újfent leartják a babért.”

Ami pedig a komikumot illeti, Csűrös Miklós jól következtet: ez az erkölcsi tartás, ez a „tárgyilagos fölényhelyzet” a „nevetéstannal” és az erkölccsel teljes összhangban Fodor András alkotásaiban a szatírához vezet.

Csűrös Miklós névsorában az egyetlen élő „idős arc” Bertók László, aki voltaképpen maga iratkozott a sorba. A *Hangyák vonulnak* című kötet fülszövegében „öregség-verseknek” nevezi „hosszúkait”, „mert végső soron a hatvan fölötti élet (...) az érzékenység, a fokozódó odafigyelés az önmagához közeledő végtelenre, az önmagától távolodó testre (szellemre, lélekre)”.

A kötet túlnyomó része „öregség-vers”. Csűrös példák sorából vonja le és fogalmazza meg a versek jellemzőit. Az egyik legbeszédesebb költemény a *Mindegyik hoz, vagy elvisz valamit*, mely „a záró-, kérdő- és felkiáltójelek sokszor egymással is kombinált használatával, (...) a nem véglegesség, a behelyettesíthetőség lét- és tudatállapotát érzékelteti”. A *Hirtelen égbolt* pedig „kihagyásos és ráértő szerkezet segítségével, (...) zárójelbe kíváncsozó alternatívákkal” fejezi ki ezt a létállapotot.

A kötet tartalmi (öregkor-tartalmi) és esztétikai értékeinek feltárása és megfogalmazása precíz munka. Talán csak a Bertók-humor sajátosságainak bemutatásában visszafogott egy kissé. Megállapítja ugyan, hogy a humor, a derű „a fölülemelkedés érzetét, villódzó változatosságot” visz „a tartalmában komor szövegbe”, ám a Csűröstől megszokott mélyfúrás ezúttal elmarad. Az egyebek között, hogy a Bertók-életkor is „humoros jellemű”, és hogy rá is vonatkozik az elme és a gépiesség bergsoni „tétéle”. Mert Bertók László „napi” (versenkénti) párbajt játszik (szerencsére csak játszik) ezzel a bizonyos rugalmatlansággal, persze annak tudatában, hogy egyelőre az elme a győztes. Azért a humor keserűbb alkatrésze is ott bujkál a nevetés mögött, kérve az élettől még sok-sok „pici ráadást”. Azonban „ha egy gyönyörű nővel”, egészen pontosan: „Azért, ha egy gyönyörű nővel találkozol, (...) akkor a humor a legénykedő komikum (komédiázás?) arcát (álarcát?) veszi föl...”

Egyszóval: gyönyörű és olvasót gyönyörködtető humor ez – elegáns költői előadásban.

A *Pénteken vasárnap* című kötetben, ahogy Csűrös fogalmaz, „A leleplező szatíra nyersebb hangja sem idegen Bertóktól” (*Az alja úró, a föle túró; Ó, azok a tudós urak*). Erről a szatirikus látásmódról csak annyit: éppoly természetes, mint a humor. Aki rendelkezik az emelkedett lélekre valló képességgel, hogy önmagán nevéssen, jogot szerez a szatirikus láttatásra is.

A *Pénteken vasárnap* többet is, kevesebbet is rajzol az „idős arcra”, mint a *Hangyák vonulnak*; a kötet csaknem egy évtized keresztmetszetét adja (az első dátum 2002, az utolsó 2009). Így azután itt nem Csűrös Miklós készíti a metszetet, ő „csak” olvassa. A költemények nagyobb része a modern líra legváltozatosabb értékeit vonultatja fel, s ebben a vonatkozásban talán nem tipikusan „öregség-versek”, azonban a nyelvvel, a nyelvtannal játszó költő öröme: *Őszikék*-öröm.

A könyv második részének (*Dokumentum és esszé*) talán legizgalmasabb tanulmánya az *Ady és Babits – Fülep Lajos interpretációjában* címet viseli. Az érdekességet növeli, hogy „Fülep nem volt hivatásszerű irodalomtörténész vagy irodalomkritikus; az irodalom a szellem egyik objektívációjaként foglalkoztatta, érdeklődésének, kritikai és bölcséleti munkájának középpontjában a képzőművészet és a művészetfilozófia állt”.

Ám így is, s talán épp ezért van különös jelentőségük azoknak az írásoknak, amelyek egészben vagy töredékben megírtan Babitsékhoz kapcsolódnak. Belőlük egy-egy megállapítást nem elég kiragadni, ahogy ezúttal Csűrös gondolatmenetéből sem. Többet ér, ha felhívom a figyelmet a tanulmány végére, ahol Csűrös Miklós közöl „néhány összefüggő részt” (mintegy öt lapot) egy Fülep-kéziratból, a *Babits-émlékkönyvbe* szánt, de „vázlatosan és hézagosan” maradt, „3-4 Nyugat-ívre” tervezett tanulmányból: Babitsról szól természetesen, ám Adyra is vonatkozó észrevételekkel.

Kodolányi János évtizedek óta foglalkoztatja Csűrös Miklóst. Nagy szakértelemmel olvasta Tüskés Tibor tanulmánykötetét is (*Az újraolvasott Kodolányi*); a könyvhöz fűzött értékes megjegyzések egyként célozzák a mind teljesebb Kodolányi-kép kialakítását és Tüskés írásainak méltatását.

Könyvismertetőről nem írunk ismertetőt; Csűrös írása Szirtes Gábor Lovász Pál-monográfiájáról azért kivétel, mert viszonylag kevésbé ismert vagy nem túl széles körben ismert közéleti emberről és alkotóról ad képet. (Magam is előtte csupán Békés Sándortól olvastam róla egy tartalmas méltatást.) Amit voltaképpen elmondandó vagyok: a *Két szólamban*. *Lovász Pál pályaképe* című monográfia annak az eléggé talán nem is méltatható kulturális örökségőrzésnek a része, amit a Pro Pannonia Kiadó Alapítvány és a kiadó vezetője, Szirtes Gábor Pécssett végez. Jártam a kiadóban: művészet, dokumentumok, szépirodalom, irodalomtörténet, írói levelezés... Jó belegondolni, hogy Pécs szellemi életének eme „háttérintézménye” miként áll strázsát a múlt, félmúlt és jelen értékei mellett.

Csűrös Miklós tudja, hogy a Szirtes-monográfia is komoly kulturális és irodalomtörténeti esemény. Méltán írja: „(...) a lelkiismeretes monográfus föladatának eleget téve (...) minden hozzáférhető adatot mérlegre tesz és beépíti a pályaképbe, hogy a pécsi és a dunántúli irodalomtörténetnek ezt az értékes és rokonszenves alakját újra emlékezetünkbe idézze”.

„Újra” – íme Csűrös Miklós könyveinek kulcsszava. „Újra”, hogy vétessék birtokba az örökség.

Druzsín Ferenc

Hajnali naplók

Csokits János
(1928–2011)

A történet azzal kezdődött..., no igen, egy reménytelen nyárral és a fehér overalloba öltözött alakkal, aki egy erdei ösvényen futott a tékozló fiú felé. Szeretett volna letérdelni a tékozló fiú előtt, hogy átölelje a lábát. Salinger kereső hőseinek egyike talán Krisztust látta volna a fehér overallos futóban. Ez utóbbi természetesen csak a képzeletben létezett, azon a kétségbeesett nyáron.

Mégis fontos szerepet töltött be akkoriban az életemben, mert alakjából végül egy film ötlete sarjadt ki. Úgy kellett élnem akkor, mintha egy

kietlen pusztaságban járnék folyton, szomjasan, vagy pontosabban, mintha egy temetőben, ahol olyan halottak vannak eltemetve, akikért senki nem imádkozott, akikért mécses nem égett és harang nem szólt. Ilyen állapotban megváltásnak éreztem a képzeletemben teremtődő fehér futó alakját, akinek a léptei úgy hullottak elém, mint tépett foltok egy hőszerű párdúc bundájából, meleget adtak és erőt ahhoz, hogy elképzeljek egy filmet, és mert élni akartam, megírtam a szinopszist is.

Igen, így kezdődött. És mivel a filmben szereplőként képzeltem el Csokits Jánost, noha korábban nem ismertem, mindent megmozgattam, amit bírtam, a világon, csak hogy ismeretséget köthessek vele. 2010 szeptemberében sikerült is megismernem és beszélgetnem vele Tatán.

Azt hiszem, itt rögtön előre kell bocsátanom, hogy magamat a továbbiakban XY névvel fogom jelölni, egyszerű okból: egyszer megígértem Csokits Jánosnak, hogy soha nem fog szerepelni nevem az övé mellett, de természetesen ennek is magyarázata van. Ezzel azonban nagyon előreszaladtam, és hát mindent szép sorban...

A tatai étterem kertjében üldögélve hosszú emigrációja emlékeit elevenítette fel, a Szabad Európa Rádiónál töltött éveiről, amelyeket a rádió működésének háttérében meghúzódó CIA árnyéka tett komorrá, majd elviselhetetlenné számára (erről később el is küldte nekem az Új Forrásban megjelent dokumentum értékű írását, *CIA az Angol Kertben* címmel), aztán, ha jól emlékszem, következtek az évek Londonban a BBC-nél. Nyaranként pedig a Nyugatra vetődő magyar emigránsokkal való találkozások, köztük Pilinszky Jánossal. Ismerjük barátságuk történetét, hiszen egy könyvet is megjelentetett korábban erről, most mégis, élőben hallgatva őt, az őszi nap lenyugvó sugarainak aranytüzeiben, egész más hangszínt nyert számomra Pilinszky külső és belső vesszőfutásának története. A beszélgetést a lakásában, a nappaliban folytattuk. Haikukról

és bolygókról. A falakon körbe-körbe ugyanis naprendszerünk égitesteinek fényképe volt látható, köztük a Vénuszé és a Szaturnuszé is, a két bolygóé, amelyeknek a jegyében születtem. Ennek öröme pár héttel később nekem is ajándékozott a Vénuszról egy gyönyörű felvételt, amin a felhők alatti „igazi arca” látható, hogy őt idézzem. A falak mentén padlótól a mennyezetig érő könyvespolcok, roskadásig rakva angol és magyar nyelvű könyveivel. Az asztalokon egyfajta gyűjtemény élete során szerzett kedves tárgyaiból, kőkorszaki csontok, vulkanikus kövek, és egy giccses szobrocska, ami egy indiai faluban készülhetett több évszázada, és a Halál istennőjét ábrázolta. A szoba panorámaablakai előtt pedig a hullámzó, az esti sötétségbe egyre mélyebben belesüllyedő tatai tó. Sötétebb Budapesten sem lehetett, ahol csaknem éjfél volt már, amikor vonattal visszaértem Tatáról. És hajnalig kóboroltam még a fővárosi éjszakában, míg valamennyire sikerült feldolgoznom az információkat és benyomásokat.

Beszélgetésünket hónapokon át tartó levelezés formájában folytattuk. Nem hiszem, hogy méltó vagyok arra, hogy a barátjának tekintsem magam, határozottan nem, de, talán a sors akaratából, életének utolsó hónapjaiban a levelezőtársa lettem. Pedig szomorú eseménnyel indult, emlékszem, épp megköszönni akartam volna neki a születésnapomra küldött képet a Vénuszról, amikor csörgött a telefonom, és közölték velem barátnőm halálának hírért, akivel csaknem egy napon születtünk. Ezért történhetett, hogy második vagy harmadik levele részvétnyilvánítás volt, és utána sokáig úgy éreztem, képtelen vagyok új barátságokat kötni. Így próbált vigasztalni:

Kedves XY!

Tata, 10. 14.

Kérem, fogadja őszinte részvéteimet. Nagyon megértem lelkiállapotát, fájdalmát: én is vesztettem el barátot fiatal koromban – azok is fiatalok voltak. És most, a '90-es évektől kezdve sorban elhagynak a régi barátaim. A párkák túl hosszúra szabták létezésemet.

Minden egyébről majd később, amikor valamennyire sikerült megemésztenie a megemészthetlent. Addig is nagy szeretettel gondolok magára –
János.

Amikor készen álltam a folytatásra, kedvenc témáinkat vettük elő: emigráció, költészet. Közben elém tárult egy hosszú élet fájdalma, veszteségei, elmagányosodása, elszigetelődése. Talán volt is némi hasonlóság a sorsunkban: az elidegenedettség a földtől. Mindketten ismertük, bár más-más formában: ott élni, ahol nem születél, és ott idegennek lenni, ahol élsz, akár a szülőfölded, akár nem az. Néhány idézet, magyarázatképpen a levelekből:

Kedves XY!

Tata, 2010. XI. 7.

Igaza van: én sem az „irodalomért” vagy az irodalomnak írok, és nem nagyon érdekel, hogy a kritikusok hogyan fogadják irományaimat. Van költőtárs, akinek a véleménye (verseimről) érdekel, van, akinek a nézetei hidegen hagynak. Az ötven év Nyugaton, különböző országokban hasznos nevelés volt, megtanultam, hogy nem létezem mint magyar költő, és hogy így is lehet élni.

Kedves XY!

Tata, 2010. XII. 2.

(...)

Ami a száműzetést illeti, ötven évet idegen országokban nehezebb elviselni, mint a hazai emigrációt. Én itt sem érzem magam otthon, semmi sem rosszabb, mint az emigráció idegenségének tudata, elviselése volt.

(...)

...például Babits. Ez utóbbit én nagy „költősége” ellenére se kedvelem: hogyan írhat le egy férfi olyan undorító nyavalygást, hogy „fél meghalni” – ráadásul olyasvalaki, akit vallásos költőnek tartanak számon.

Valamikor sokat jártam moziba, még Andorrában is volt televízióm, amelyen a francia és spanyol csatornákon régi filmeket láthattam... Fellini Dolce Vita-ja nagyon tetszett nekem is. Most már nem járok moziba, inkább itthon olvasok. Orson Welles volt kedves filmrendezőm valamikor.

Kedves XY!

Tata, 2010. XII. 12.

...én már régen nem „élek”, csak létezem. Mehetnékem van, de eddig itt tartott mindenféle, pl. az úrá, mint kötelesség.

(...)

Én 11 éve tértem haza, de csak azt mondhatom, amikor kérdeznak: itthon se vagyok otthon. Belső emigrációban kell kibírnom a létezést.

(...)

Kedves Y, igazán azt gondolja, hogy a költészet örök? Ami már megvan régebről, az valóban (olvashatatlan szó) zseniális költemény – ezért örök. De a jelenben mi van: nézhet angol, francia, német stb. költeményeket (?) – sehol nyomát sem leli a nagyságnak. Dekadens korban élünk és ahogy egyre több ember születik, egyre kevesebb a nagy mű, irodalmi, képzőművészeti és zenei téren. Én pesszimista vagyok, aminek az az előnye, hogy csak kellemes meglepetések érhetnek. Ami rossz, arra vállat vonok, és az évszámaimra gondolok.

Kedves XY!

Levele megnyugtató – már ami Kosztolányit illeti. Ami eddigi életére vonatkozik, úgy érzem, nagyon szívós és az írás sokat segít. Magamra vonatkozóan ezt úgy fogalmaztam meg, hogy az írás terápia az élet ellen. (...) A halál újraegyesülés a tudattalan Mindenséggel, ahonnan a születés szakít ki minket. A létezés emberi öntudattal nehezíti állapotunk förtelmének elviselését.

(...)

Andorrában megvolt az íráshoz szükséges nyugalom – itt nincs meg. Verset már nem írok – az utolsót tavaly ilyenkor fejeztem be, esszét itt lehetetlen írni, mert nincs meg hozzá **a teljes** nyugalom és életkorom magával hozza az agysejtek lepusztulását. Nehezebben koncentrálok, mint még öt-tíz évvel ezelőtt és, függetlenül a témától, hamarabb érzem, hogy fáraszt a munka, maximum négy-öt óráig vagyok képes dolgozni – rendszerint délután és este. Napközben az élet adminisztrálásával vagyok elfoglalva. Minthogy egyedül élek, minden házimunkát nekem kell elvégezni, és ezt is nagyon unom már...

Régi barátaim a kilencvenes években kezdtek kihalni: ez nagy csapás.

No igen, Fellini filmjei. Érdekes, de valahogy mindig úgy alakult, hogy hajnalban írtam választ a leveleire, fürdés, reggeli és kávé előtt. Kora hajnalban. A legemlékezetesebb az volt, amit az után a téli éjszaka után írtam, amelyen végig Fellini-filmeket néztem, az ő Rómáját és Riminijét, a szomorú bohócait, az elkomolyodó „bikaborjakat”, megszabadító szellemeit. Írtam is erről neki a levelemben. Végül szerencsét is hozott ez, legalábbis remélem, nem sokkal ezután ugyanis találtam egy filmrendezőt (őt nevezünk most Z-nek), aki jó ötletet látott a tervben. A fehér overallos futót ugyan nem szerette meg, de a színopszist nem vetette el, beillesztette a pályázati anyagba, és elindította a készülődő filmet egy hosszú vándorútra. Azóta is tart. Ezt az örömet megosztottam Csokits Jánossal is, amikor télen felkerestem egy fotós barátommal (nevezünk W-nek), hogy készítsünk róla egy portrészorozatot. Ez azonban végzetes hibának bizonyult. Később ugyanis azt gondolta, saját karrierem érdekében kívánom használni a „nevét”. Nehezen sikerült bebizonyítanom neki, hogy téved, a portrészorozatot sehol nem mutattuk be, és akkor ígértem meg, hogy a neve soha nem fog szerepelni az enyém mellett. Hónapokig nem tudtam levelet írni, valami összetört bennem. Nyáron mégis sikerült pár sort kipróbálnom magamból, és a levélhez csatoltam néhány előhívott fényképet a télen készültk közül. Erre érkezett utolsó válasza, ha jól számolom, úgy két héttel a halála előtt:

Kedves XY!

Tata, 2011. 07. 14.

Köszönettel vettem leveledet a fényképekkel: öt kép különösen tetszik! (W)-nek van érzéke a művészi felvételekhez. Ami a memóriát illeti, azzal nálam baj van, elvégre a 84.-ben vagyok.

Újdonság: egy hónapot töltöttem kórházban és két hete itthon vagyok beteg – a kórház nem segített.

Én is szép nyarat kívánok Neked, kánikula nélkül, hacsak nem vagy valahol a Balaton partján.

Szeretettel üdvözöl, János

A kívánsága teljesült, szokatlanul hűvös és esős idő volt ezen a nyáron. Sosem volt kétségem afelől, hogy ha a fehér overallos futó nem találná többé az idegenbe tévedt tékozló fiút, a Nemlét e különös teremtményét, hirtelen megállna, és azt mondaná: „fázom”. Reszketve ölelné át saját karjait, és hiába folytatná könyörögve: „Kérem a köpenyem”, sosem tudná meg eltűnésének okait. De talán megvigasztalódik majd, amikor egyedül az esőben állva elnézi a tavat, melynek vizét olykor hullámvás ver fel.

Befejezésül idézek Csokits János verséből, amit úgy küldött el nekem, mint utolsó versét:

*„Veszélyes világunk / kelepcei közül / biztonságával vonz / végső menedé-
kem: / a végtelen nemlét. // Soha nem lenni / lett volna jó, / Soha nem tudni, /
hogy bőrömnön kívül / soha nem leszek sehol.” (Úton sehova, 2009. december)*

Örök emléke!

XY.

voltunk. A legutolsó éjszakán az összes addigi jelenésüket túlszárnyaló mennyiségben szálltak fölöttünk a fényes idegen tárgyak, és fogyott az ufólé is ennek megfelelően, rendesen, a nyugágy mellől. S amikor már derengett kelet felől, és az égi vándorok fénye beleveszett a kivilágosodott ég fehéres-vöröses kékjébe, Nemes Nagy halkán, tőle szokatlan szelídséggel csak annyit mondott: – Zalán, maga nem is olyan vadállat, amilyennek lefestették nekem. – Azzal felállt, és elcsoszogott a szobája felé. Akkor találkoztunk életünkben utoljára.

Tegnap éjjel az ablaknál álltam, s azok a boldog békeidők, ha ilyenek voltak volna, és boldok idők lettek, lehettek volna, ráadásul még békések is, de hát, ha már elkezdtek így, vegyük adottnak a kimondott szavakat, és fejezzük be ezzel, azok, igen, a boldog békeidők, egy pillanatra kettéhasították rosszkedvem komor és sötét színházi függönyét. S lón akkor világosság.

Zalán Tibor

E számunk szerzői

- Balázs Géza** (1959) – nyelvész, néprajzkutató, egyetemi tanár, Budapest
- Balla Zsuzsanna** (1962) – tanár, Tiszakécske
- Bedő Csongor** (1947) – festőművész-restaurátor, Budapest
- Bereti Gábor** (1948) – közíró, költő, Miskolc
- Bozgor Elian** – álnév, nem akarja felfedni magát a szerző
- Csaba Lilla** (1984) – egyetemi hallgató, Zirc
- Deák Zsuzsanna** (1951) – pszichológus, Beszterce (Románia)
- Doncsev Toso** (1944) – író, műfordító, szociológus, Budapest/Szófia
- Druzsín Ferenc** (1940) – irodalomtörténész, egyetemi magántanár, Budapest
- Erdélyi István** (1931) – régész, történész, Göd
- Erdélyi Tea** (1974) – szociológus, Esztergom
- Frankovics György** (1945) – író, újságíró, néprajzkutató, Pécs
- Füzesséry Magda** (1894-1975) festőművész
- Gál Erika** (1973) – biológus (archeozoológus), Újlyngyel
- Gáspár György** (1955) – irodalmár, Pomáz
- Gracza Lajos** (1932) – művelődéstörténész, Budapest/Göppingen (Németország)
- Handó Péter** (1961) – író, költő, kulturális antropológus, Sósartyán
- Hétvári Andrea** (1975) – költő, író, könyvtár-rosztanár, Budapest
- Hubert Ildikó** (1949) – irodalomtörténész, főiskolai docens, Budapest
- Jószay Zsolt** (1951) – szobrászművész, Miskolc
- Kirilla Teréz** (1972) – költő, irodalmár, Budapest
- Komor Zoltán** (1986) – újságíró, író, Nyíregyháza
- Kő-Szabó Imre** (1936) – író, újságíró, igazgatósszervező, Vác
- Mező Hajnalka** (1978) – művelődésszervező, Győr
- Nyírfalvi Károly** (1960) – könyvtáros, költő, Budapest
- Orisek Márta** (1966) – középiskolai tanár, költő, műfordító, Nagykőrös
- M. Pálffy Erika** (1977) – közgazdász, Budapest
- Schiff Júlia** (1940) – író, műfordító, München (Németország)
- Sütő Fanni** (1990) – bölcsész, Kistarcsa
- Szakonyi Károly** (1931) – író, dramaturg, Budapest
- Takács Éva** (1990) – egyetemi hallgató, Tét
- P. Tóth Irén** (1963) – eladó, Debrecen
- Ujszigeti Dezső** (1956) – filozófus, irodalomtörténész, költő, műfordító, Budapest
- Ujszigeti T. Júlia** (1963) – pedagógus, Budapest
- Wehner Tibor** (1948) – író, művészettörténész, Budapest
- Zalán Tibor** (1954) – költő, író, drámaíró, Budapest

Cédrus-szavak

„Visszatértek Szakonyba, napszámba jártak, nehezen éltek, amíg nem jött egy ajánlat Fülesről, a Zichy-birtokról, hogy menne oda nagyapám uradalmi ispánnak. Így kerültek a mai Nikitsbe (Burgerland) s hagyták apámat Sámson kovácsra. Aztán persze ő is követte őket Fülesre. Ez még a trianoni döntés előtt történt.” (Szakonyi Károly)

„Vajon hány költőnek adatik ma meg, hogy verseit kívülről fújják, énekelik? Legutóbb talán Bereményi Géza járt így, persze Cseh Tamás jóvoltából, egy nemzedék dúdolta dalait. De – tapasztaltam – a legjobb úton halad efelé Szarka Tamás is, a Ghymes együttes egyik alapítója. Az ő esetében nem is válik szét költő és zenész.” (Balázs Géza)

„A nagy sietségben a faedény dongáit összefogó rozsdásodó abroncsban elvágta a csuklóját, így másnap hajnalban Kovács Lajos boldog büszkeséggel szemlélhette a rózsaszínben játszó vizet.” (Doncsev Toso)

„Heidegger munkássága az úton lévő jelenvalólétének nemes filozófiája; mint a Nietzsche által europizált 'örök visszatérés'-gondolat manifesztációja rója a maga – szándékoltan befejezhetetlen – köreit.” (Handó Péter)

„Akik sarkokat terveznek – a legkiválóbb, legrátermettebb mérnökök, építészek és gondolkodók említhetők itt –, egytől egyig az emberi párbeszéd elkötelezett hívei. A jövőt csakis sarkokból lehet felépíteni.” (Komor Zoltán)

„Óvatosan, mintha tojásokon lépkednél a fenyőkön átszűrődő fényben a mohos karosszériák, az indákkal körülfont volánok erdejében. Az újjáéledt sűrűség visszavette szűkülő terét, magába szívta az idegenek itt hagyott kacatjait, pedig neki nem kell. Most, hogy beszélnek róla, holtában is oly eleven.” (Nyírfalvi Károly)

Ára: 650 Ft. Előfizetés: 5000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.
(1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen,
valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

9 771419 408008

1 1 0 0 6

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Folyóiratunk megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap
és a Nemzeti Civil Alapprogram
támogatja.